

Ålands landskapsregering

LANDSKAPSLAG (2020:12) OM SOCIALVÅRD

TILLÄMPNINGSGUIDE

Social- och miljöavdelningen, socialvårdsbyrån

Publicerad: 26.8.2020.

Försättsbild "Vitsippa", fotografi: LR

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.....	2
Inledning	5
Förkortningar och källhänvisningar	6
Landskapslag om socialvård.....	8
1 kap. Allmänna bestämmelser	8
1 § Lagens syfte	8
2 § Tillämpningsområde.....	8
3 § Definitioner.....	9
4 § Klientens intresse	11
5 § Barnets bästa	12
2 kap. Främjande av välfärd	14
6 § Rådgivning och handledning	14
7 § Strukturellt socialt arbete.....	15
8 § Att ge akt på och främja välfärd hos personer som behöver särskilt stöd.....	16
9 § Att ge akt på och främja barns och unga personers välfärd.....	17
10 § Utvecklande av service och stöd i fostran	18
11 § Stödbehov.....	18
12 § Tryggande av nödvändig omsorg och försörjning	21
13 § Tryggande av barnets hälsa och utveckling.....	22
14 § Socialservice som möter stödbehoven	23
15 § Socialt arbete	24
16 § Social handledning	25
17 § Social rehabilitering.....	26
18 § Familjearbete.....	27
19 § Hemservice.....	28
20 § Hemvård.....	30
21 § Boendeservice.....	31
22 § Service på en institution	36
23 § Service som stöder rörligheten.....	38
24 § Alkohol- och drogarbete.....	40
25 § Förebyggande av psykisk ohälsa.....	43
26 § Rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor	44

27 § Övervakning av umgänge mellan barn och förälder.....	45
28 § Annan socialservice	47
29 § Socialjour	48
4 kap. Tillhandahållande av socialvård	50
30 § Centrala principer	50
31 § Hörande av klienten och klientens rätt att få en redogörelse för olika alternativ	51
32 § Barns och unga personers åsikter och önskemål.....	52
33 § Tillgång till socialvård och dess tillgänglighet	53
34 § Inledning och avslutning av en klientrelation i socialvården	55
35 § Kontakt med socialvården för bedömning av stödbehovet.....	56
36 § Bedömning av servicebehovet.....	58
37 § Innehållet i bedömningen av servicebehovet	62
38 § OrdnanDET av service enligt bedömningen av servicebehovet.....	63
39 § Klientplan.....	63
40 § Anmälan till andra myndigheter om klientens stödbehov.....	66
41 § Sektors- och myndighetsövergripande samarbete.....	67
42 § Egen kontaktperson	68
43 § Kartläggning av närstående nätverket	70
44 § Utredning av situationen för en person i klientens vård.....	71
45 § Beslutsfattande och verkställighet som gäller socialvården.....	71
46 § Beslut som tryggar vård och omsorg.....	73
5 kap. Att säkerställa kvaliteten på tjänsterna.....	75
47 § Egenkontroll	75
48 § Personalens anmälningsskyldighet	75
49 § Åtgärder med anledning av en anmälan.....	76
6 kap. Ändringssökande.....	77
50 § Rättelseyrkande.....	77
51 § Anförande av besvär hos Ålands förvaltningsdomstol.....	78
52 § Verkställighet	78
53 § Besvärstillstånd.....	78
54 § Förvaltningstvistemål.....	79
7 kap. Särskilda bestämmelser	79
55 § Förhållandet till andra lagar	79
56 § Klientavgifter	80
57 § Personkrets för ordnande av socialvård	80

58 § Ordnan­det av brådskande institu­tionsvård.....	80
59 § Överflyttning av en person till den egna kommu­nen	81
60 § Ansökan om socialservice, serviceboende och institu­tionsvård i en annan kommun	81
61 § Rätt till ersättning för en annan kommuns invåna­res institu­tionsvård	82
62 § Den nya hemkommunens ansvar för att ordna service vid nyttjan­det av rätten att välja hemkommun vid en långvarig vårdrelation	82
63 § Den tidigare hemkommunens ansvar för vårdkostnader	83
64 § Socialvårdens personal, lokaler och hjälpmedel	84
65 § Ledningen av socialvården	87
66 § Barnatillsyningsmannen.....	89
67 § Rätt till tillträde till bostad	90
68 § Forsknings-, försöks- och utvecklingsverksamhet.....	90
69 § Samverkansavtal med Ålands hälso- och sjukvård	91
70 § Verksamhet i sysselsättnings­syfte.....	91
71 § Arbetsverksamhet för personer med funktionsnedsättning.....	92
72 § Ikraftträdande	93
73 § Övergångsbestämmelser.....	93
Landskapslag (2020:13) om socialvårdens förvaltning och tillsyn på Åland.....	94
Landskapslag (2020/14) om ändring av landskapslagen om hälso- och sjukvård.....	94
Landskapslag (2020/15) om ändring av landskapslagen om tillämpning i landskapet Åland av barnskyddslagen	95
Landskapslag (2020/16) om ändring av landskapslagen om tillämpning i landskapet Åland av familjevårdarlagen.....	95
Landskapslag (2020/17) om ändring av landskapslagen om tillämpning i landskapet Åland av lagen om service och stöd på grund av handikapp.....	95
Landskapslag (2020/18) om ändring av landskapslagen om tillämpning i landskapet Åland av lagen om tolkningstjänst för handikappade personer.....	96
Landskapslag (2020/19) om ändring av landskapslagen om tillämpning av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda	96
Landskapslag (2020/20) om ändring av landskapslagen om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård	96
Landskapslag (2020/21) om ändring av landskapslagen om tillämpning i landskapet Åland av lagen om privat socialservice	96
Landskapslag (2020/22) om ändring av landskapslagen om tillämpning i landskapet Åland av lagen om utkomststöd	97
Landskapslag (2020/23) om ändring av landskapslagen om skyddshem	97

Inledning

Den 1 januari 2021 träder landskapslag (2020:12) om socialvård, socialvårdslagen, i kraft.

Socialvårdslagen utgör en del i ett större lagstiftningspaket där flertal andra lagar träder i kraft samtidigt; landskapslag (2020:24) om yrkesutbildade inom socialvården, landskapslag (2020:26) om klienthandlingar inom socialvården, äldrelag (2020:9) för Åland samt landskapslag (2020:13) om socialvårdens förvaltning och tillsyn på Åland.

Denna tillämpningsguide omfattar landskapslagen om socialvård samt de ändringslagar som sammanhänger med denna. Landskapslag om socialvårdens förvaltning och tillsyn på Åland omfattas endast till den del den innehåller upplysningar till nytta vid tillämpningen av landskapslagen om socialvård.

Guiden kompletteras med frågor och svar och utbildningsmaterial vilka sammanställs på webbplatsen <https://www.regeringsocialnämnen.ax/halsa-omsorg/ny-socialvardslagstiftning/socialvardslagen>. Se även LF 21/2018–2019 samt RP 164/2014 rd.

Med *kommunen* avses i guiden den kommunala myndighet vars ansvar ifrågavarande uppgift är enligt lagstiftningen. För information om ansvarsfördelningen mellan primärkommunen och Kommunernas socialtjänst (KST), hänvisas till landskapslagen (2016:2) om en kommunalt samordnad socialtjänst samt landskapslagen om socialvårdens förvaltning och tillsyn på Åland. Landskapsregeringens sammanställning *Klarläggande av gränsdragningar KST – primärkommun utgående från gällande och kommande (1.1.2021) lagstiftning*¹, ger ytterligare vägledning.

I de fall rikets socialvårdslag bedömts motsvara den åländska landskapslagen om socialvård, har som stöd för tillämpningen, relevanta rättsfall från riket återgetts i denna guide.

Innehållet i tillämpningsguiden är inte juridiskt bindande. Det är lagtexterna i Ålands författningssamling och Finlands författningssamling i aktuella lydelse som gäller.

Guiden uppdateras vid behov. På guidens pärmbild framgår senaste revideringsdatum. Revideringar som gjorts i lagstiftningen efter detta datum har inte beaktats i guiden.

¹ https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/page/kst-primarkommun_gransdragning_0.pdf

Förkortningar och källhänvisningar

Förkortningar används för vissa i guiden ofta förekommande lagar och förarbeten.

<p>Socialvårdslagen: Landskapslag (2020:12) om socialvård.</p> <p>Äldrelagen: Äldrelag (2020:9) för Åland.</p> <p>Behörighetslagen: Landskapslag (2020:24) om yrkesutbildade personer inom socialvården.</p> <p>Klienthandlingslagen: Landskapslag (2020:26) om klienthandlingar inom socialvården.</p> <p>Barnomsorg- och grundskolelagen: Landskapslag (2020:32) om barnomsorg och grundskola.</p> <p>Barnskyddslagen: Barnskyddslag (FFS 417/2007). Tillämplig genom landskapslag (2008:97) om tillämpning i landskapet Åland av barnskyddslagen.</p> <p>Förvaltningslagen: Förvaltningslag (2008:9) för Åland.</p> <p>Grundlagen: Finlands grundlag (FFS 731/1999).</p> <p>Handikappservicelagen: Lag om service och stöd på grund av handikapp (FFS 380/1987). Tillämplig genom landskapslag (2010:50) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om service och stöd på grund av handikapp.</p> <p>Hälso- och sjukvårdslagen: Landskapslag (2011:114) om hälso- och sjukvård.</p> <p>Klientavgiftslagen: Lag om klientavgifter inom social- och hälsovården (FFS 734/1992). Tillämplig genom landskapslag (1995:101) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård.</p> <p>Klientlagen: Lag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (FFS 812/2000). Tillämplig genom landskapslag (1995:101) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård.</p> <p>Lag angående vårdnad om barn och umgängesrätt: Lag angående vårdnad om barn och umgängesrätt (FFS 361/1983).</p> <p>Lag om hemkommun: Lag om hemkommun (FFS 201/1994).</p> <p>Lag om skada, ådragen i militärtjänst: Lagen om skada, ådragen i militärtjänst (FFS 404/1948).</p> <p>Missbrukarvårdslagen: Lag om missbrukarvård (FFS 41/1986) vilken inom åländsk lagstiftningsbehörighet gäller i lydelse 31.12.1992 med stöd av 71 § självstyrelselagen (1991:71), och inom rikets behörighet gäller i aktuell lydelse.</p> <p>Närståendevårdslagen: Lag om stöd för närståendevård (FFS 937/2005). Tillämplig genom landskapslag (1995:105) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård.</p> <p>Socialvårdsförordningen (1983): Socialvårdsförordning (FFS 607/1983). Tillämplig genom landskapsförordning (1995:103) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård.</p> <p>Socialvårdslag (1982): Socialvårdslag (FFS 710/1982). Tillämpats genom landskapslagen (1995:101) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård.</p> <p>Specialomsorgslagen: Lag angående specialomsorger om utvecklingsstörda (FFS 519/1977). Tillämplig genom landskapslag (1978:48) om tillämpning av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda.</p> <p>Utkomststödslagen: Lag om utkomststöd (FFS 1412/1997). Tillämplig genom landskapslag (1998:66) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om utkomststöd.</p> <p>RP 164/2014 rd: Regeringens proposition till riksdagen med förslag till socialvårdslag och vissa lagar som har samband med den (RP 164/2014)</p>

Förkortningar används för vissa i guiden ofta förekommande myndigheter.

AMS: Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet

FPA: Folkpensionsanstalten

KST: Kommunernas socialtjänst k.f.

THL: Institutet för hälsa och välfärd

ÅHS: Ålands hälso- och sjukvård

ÅSUB: Ålands statistik- och utredningsbyrå

Landskapslag om socialvård

1 kap. Allmänna bestämmelser

1 § Lagens syfte

Syftet med denna lag är att

- 1) främja och upprätthålla välfärd och social trygghet,**
- 2) minska ojämlikhet och främja delaktighet,**
- 3) på lika grunder trygga behövlig och tillräcklig socialservice av god kvalitet samt andra åtgärder som främjar välfärden,**
- 4) främja klientorientering och klientens rätt till god service och gott bemötande inom socialvården samt**
- 5) förbättra samarbetet mellan socialvården och kommunens olika sektorer, under landskapsregeringen lydande myndigheter samt andra aktörer för att de mål som avses i 1–4 punkterna ska nås.**

Syftet med den nya socialvårdslagen är att främja och upprätthålla välfärd och social trygghet på Åland. Syftet är även att flytta tyngdpunkten från specialtjänster till allmänna tjänster, stärka klienternas jämlikhet och delaktighet samt myndigheternas samarbete.

Klientorienteringen är en viktig princip i socialvårdslagen. Klientorienteringen är en värdegrund inom socialvården enligt vilken varje klient ska bemötas som en människovärdig individ. Ett centralt drag i klientorienteringen är att servicen fungerar så väl som möjligt med tanke på klientens individuella behov och inte enbart ordnas utifrån organisationens behov.

För att uppnå målen i 1–4 punkten är ett utvecklat samarbete mellan olika myndigheter och andra aktörer av största vikt. Närmare om sektors- och myndighetsövergripande samarbete: se 41 §, men också 14, 17, 20–22, 24–26, 29, 33, 39, 40, 44 och 69 §§.

2 § Tillämpningsområde

Denna lag tillämpas på kommunal socialvård, om inte något annat bestäms i denna eller någon annan lag. Socialvården omfattar främjande av social trygghet och välfärd samt de uppgifter och den service inom socialvården som föreskrivs i den allmänna lagstiftningen och speciallagstiftningen. Om en person har rätt att få socialvård med stöd av någon annan lag, ska de bestämmelser tillämpas som enligt 4 och 5 §§ i denna lag bäst tillgodoser klientens intresse.

Inom socialvården ska tjänsterna i första hand ordnas med stöd av socialvårdslagen, och först därefter med stöd av speciallagstiftningen som gäller särskilda målgrupper t.ex. handikappservicelagstiftningen, barnskyddslagen och äldrelagen. Om service med stöd av socialvårdslagen inte är tillräcklig eller ändamålsenlig eller servicen inte kan ordnas med stöd av socialvårdslagen, ska servicen ordnas med stöd av en speciallag.

Ett exempel på den primära användningen av socialvårdslagen i förhållande till speciallagstiftning är *Service som stöder rörlighet* enligt 23 § och färdtjänst enligt handikappservicelagen. 23 § är avsedd för t.ex. äldre som till följd av nedsatt funktionsförmåga på grund av ålder behöver stöd för att

kunna röra sig samt för andra som behöver service som stöder rörlighet. Service och stöd ska ordnas enligt handikappservicelagen, om inte det stöd man har rätt till enligt annan lagstiftning ger sådan service eller sådant stöd som är tillräckligt och lämpligt för personer med funktionsnedsättning.

I praktiken har det förekommit tolkningsproblem om tillämpningen av olika lagar. Därför ingår principen om klientens intresse i 2 §, medan de omständigheter som ska beaktas vid bedömningen av klientens intresse och barnets bästa anges i 4–5 §§. Då man funderar på vilken lagbestämmelse som ska tillämpas ska man alltid välja den bestämmelse som bäst förverkligar klientens intresse. Principen ska tillämpas då en viss socialservice skulle kunna beviljas på basis av två olika lagar eller om det finns olika bestämmelser om hur klienten ska bemötas.

Det är värt att uppmärksamma att den nya socialvårdslagen, liksom socialvårdslag (1982), är avsedd att tillämpas även på socialservice som tillhandahålls av privata aktörer i enlighet med landskapslagen (2012:36) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om privat socialservice.

3 § Definitioner

I denna lag avses med

1) socialservice kommunal socialservice och stödtjänster som ingår i den samt andra åtgärder genom vilka yrkesutbildade personer inom socialvården samt annan personal som deltar i klientarbetet främjar och upprätthåller individens, familjens och gemenskapens funktionsförmåga, sociala välfärd, trygghet och delaktighet,

2) klient en person som ansöker om eller anlitar socialvård eller som oberoende av sin vilja är föremål för socialvård,

3) person och klient som behöver särskilt stöd en person som har särskilda svårigheter att söka och få behövliga social- och hälsotjänster på grund av kognitiv eller psykisk funktionsnedsättning eller sjukdom, missbruk av berusningsmedel, samtidigt behov av flera stöd eller på grund av någon annan motsvarande orsak och vars stödbehov inte är förknippat med nedsatt fysisk, kognitiv, psykisk eller social funktionsförmåga som är nedsatt på grund av sjukdomar eller skador som har uppkommit, tilltagit eller förvärrats i och med hög ålder, eller på grund av degeneration i anslutning till hög ålder.

4) barn den som är under 18 år,

5) ung person den som är 18–24 år samt

6) barn som behöver särskilt stöd ett barn vars uppväxtförhållanden äventyrar eller inte tryggar barnets hälsa eller utveckling eller som genom sitt beteende äventyrar sin hälsa eller utveckling eller som på grund av de orsaker som anges i 3 punkten behöver särskilt stöd.

1 punkten, socialservice hänvisar till yrkesutbildade personer inom socialvården. Med yrkesutbildade personer inom socialvården avses socialarbetare, socionom (YH) samt närvårdare. Enligt behörighetslagen är socialarbetare och socionomer (YH) legitimerade yrkesutbildade personer och närvårdare är en person med skyddad yrkesbeteckning.

Socialservice inkluderar sådan service som utförs av personer av vilka det inte krävs yrkesutbildning inom socialvården, ifall yrkesutbildad personal inom socialvården i sista hand ansvarar för tillhandahållandet av servicen. Sådan socialservice är bl.a. närståendevård.

Med funktionsförmåga avses i lagen både social och fysisk funktionsförmåga. Ett centralt mål med socialvården är den sociala funktionsförmågan och stödandet av den. Med den sociala

funktionsförmågan förknippas en förmåga att agera i situationer där det finns eller där man har att göra med andra människor. Den sociala funktionsförmågan kan definieras som en attityd gentemot sig själv och andra som strävar efter individuell och social mognad och utveckling, styr den sociala verksamheten och är framtidsorienterad.

I fråga om **2 punkten**, *klient* är det viktigt att notera att ett barn är klient hos socialvården alltid när det finns ett barn i en familj som ansöker om eller anlitar socialvård eller som är föremål för socialvård. Det är särskilt viktigt att beakta barnets klientrelation när behovet av socialvård bedöms och när behovet av socialvård har ett samband med trygghet av barnets välfärd och individuella uppväxt och utveckling eller med kontakten mellan barnet och föräldern. En person definieras inte som klient inom socialvården då personen enbart får allmän rådgivning och handledning.

3 punkten om en *person och klient som behöver särskilt stöd* avser en person som har särskilda svårigheter att söka och få behövliga social- och hälso-tjänster. Bestämmelserna, 3, 4, 6, 8, 36–37, 42 och 46 §§, som gäller personer med behov av särskilt stöd har som syfte att trygga att de allra mest utsatta personerna får den hjälp och det stöd de behöver. Det är meningen att bestämmelserna ska tillämpas i situationer där en person inte själv förmår söka den hjälp som denne behöver eller när det finns risk för att personen inte kommer att få hjälp på grund av att denne inte i tillräckligt hög grad förmår ta emot eller ge den information som behövs för att få hjälp.

Orsaken kan t.ex. vara en kognitiv eller psykisk funktionsnedsättning. En motsvarande orsak kan vara exempelvis bristfälliga språkkunskaper i kombination med traumatiska upplevelser. Behovet av särskilt stöd är inte bundet till en viss diagnos eller skada, utan definitionen omfattar även personer vars behov av särskilt stöd baserar sig till exempel på flera sjukdomar eller skador eller på symptom som fortfarande inte har diagnostiserats och som allvarligt påverkar personens funktionsförmåga. Definitionen omfattar även personer vars centrala problem utgörs av behov av hjälp till följd av flera orsaker eller överhuvudtaget en situation i vilken det stora behovet av stöd orsakar trötthet och svårigheter att söka sig till de tjänster som behövs.

Stödbehov i samband med hög ålder utgör inte i sig någon orsak för att få särskilt stöd enligt socialvårdslagen. I 11 § 2 mom. i äldrelagen finns bestämmelser om stödande av den äldre befolkningen vars levnadsförhållanden eller livssituation utifrån forskningsrön eller allmän livserfarenhet bedöms innebära riskfaktorer som ökar behovet av service. Om villkoren i 3 § i socialvårdslagen uppfylls kan även en äldre person i vissa situationer vara en person som behöver särskilt stöd.

Rättspraxis om 3 mom., person och klient som behöver särskilt stöd:

Åbo förvaltningsdomstol 19.12.2017 17/0759/2

I fallet behandlas bland annat frågan om X är en person som behöver särskilt stöd i enlighet med 3 § 3 punkten. X bor tillsammans med sin familj och X har haft redan en längre tid olika sjukdomar som påverkar X:s funktionsförmåga i varierande grad. Ur handlingarna framkommer det att X har haft behov av och har även nu behov av flera serviceformer inom socialvården och hälso- och sjukvården. Det här betyder dock inte att X är en person som behöver särskilt stöd. Ur handlingarna framkommer det att X har sökt och kan fortsättningsvis söka och långtgående även få flera olika serviceformer, vilka X var berättigad till, inom socialvården och hälso- och sjukvården. X har även ansökt om serviceformer till vilka det förutsätts eget initiativ.

Utgående från detta ansåg förvaltningsdomstolen att X inte var en person som behöver särskilt stöd i enlighet med socialvårdslagen (FFS 1301/2014 – paragrafen i fråga är identisk med rikets motsvarande paragraf).

6 punkten, barn som behöver särskilt stöd Se även: 5, 6, 10, 18, 28, 36, 42 och 46 §§. I barnskyddslagen finns ytterligare stödformer för klienter inom barnskyddet.

4 § Klientens intresse

Vid bedömningen av det som ligger i klientens intresse ska hänsyn tas till hur olika tillvägagångssätt och lösningar bäst tryggar

- 1) klientens och hans eller hennes närståendes välfärd,
- 2) stärkandet av klientens förmåga att klara sig självständigt och agera på eget initiativ samt nära och fortlöpande människorelationer,
- 3) rätt och tillräckligt stöd vid rätt tidpunkt i förhållande till behoven,
- 4) möjlighet att delta i och påverka sina egna ärenden,
- 5) beaktande av den språkliga, kulturella och religiösa bakgrunden,
- 6) utbildning som motsvarar önskemål, anlag och andra färdigheter, en kanal till arbetslivet samt verksamhet som främjar delaktighet samt
- 7) klientrelationens förtrolighet och samverkan med klienten.

Vid tillhandahållandet av socialvård ska särskild uppmärksamhet ägnas åt att tillgodose de klienters intressen som behöver särskilt stöd.

Av bestämmelsen framgår de omständigheter som den anställda inom socialvården ska beakta i sitt arbete för att tillgodose klientens intresse. Då man funderar mellan olika alternativ ska man välja det alternativ som bäst svarar mot klientens intresse.

Klientens intresse ska också beaktas då kommunen beslutar om organisering av verksamheten. Verksamheten ska organiseras så att de anställda kan agera enligt klientens intresse så som föreskrivs i lagen. Genom egenkontroll kan personalen ge respons kring sina möjligheter att agera enligt lagen och verksamheten ska vid behov utvecklas enligt responsen från klienter, se 47 § *Egenkontroll*. Om en anställd upplever att den anställda inte kan agera i enlighet med klientens intresse på det sätt som lagen förutsätter och förutsättningarna för arbetet inte ändras genom egenkontroll, är den anställda skyldig att anmäla detta till den person som ansvarar för verksamheten, se 48 § *Personalens anmälningsskyldighet*. Den person som tar emot en anmälan ska vidta åtgärder för att rätta till missförhållandet eller avvärja risken för ett uppenbart missförhållande, se 49 § *Åtgärder med anledning av anmälan*. Mer information om egenkontrollen och anmälningsskyldigheten finns i kapitel 5 i den här guiden.

I klientprocesserna ska vikt fästas vid den övergripande situationen för klienten och dennes familj. Man bör agera i samverkan med klienten så att de faktorer som skyddar **välfärden** kan stärkas och välfärdsäventyrande risker och uppkomsten av nya problem kan bekämpas så att en förlängning av problem som redan uppstått kan förhindras.

Man bör vid tillhandahållande av socialvård främja klientens **självständiga funktionsförmåga** och initiativtagande samt stärkandet av klientens egna och den närmaste omgivningens resurser. Arbetet bör stöda bevarandet och upprätthållandet av klientens sociala relationer. Det handlar om

att stöda och stärka klientens funktionsförmåga samt att främja delaktighet genom att stöda klientens vardag.

Stödet ska sättas in vid **rätt tidpunkt** samt vara ändamålsenligt och tillräckligt. Stöd vid rätt tidpunkt innebär att service ordnas i ett tillräckligt tidigt skede för att förhindra att problemen blir långvarigare och mer komplexa. Vid bedömningen av servicens lämplighet ska man även beakta vilken sorts service som bäst motsvarar klienternas behov samt stöder och stärker deras resurser och främjar deras fysiska och psykiska trygghet. Stödet ska också vara tillräckligt i förhållande till behoven. Ekonomiska omständigheter, till exempel höga klientavgifter, får inte utgöra faktiska hinder för ett tillräckligt stöd. Enligt klientavgiftslagen kan beslut fattas om att nedsätta eller efterskänka avgifterna, om det är befogat med beaktande av vårdsynpunkter.

Klientens **självbestämmanderätt** ska respekteras och främjas. Klienthandlingslagen stödjer ett gott praktiskt klientarbete. Man bör se till att angelägenheter som berör klienten antecknas på lämpligt sätt och att klienten (den anhöriga) får den information som berör personen i fråga i skriftlig form så att personen kan uppleva att personen är genuint delaktig i det beslutsfattande som berör personen. En yrkesutbildad person inom socialvården ska agera i samförstånd med klienten så att de behov och önskemål som klienten har, identifieras och antecknas i klienthandlingarna och att de styr klientprocessens framskridande så långt som möjligt. Respekten för klientens självbestämmanderätt och fullföljandet av principen i praktiken främjas bland annat av att bedömningen av servicebehovet och uppgörandet av en klientplan regleras.

Gällande tillämpningen av 5 punkten om den **språkliga bakgrunden** så finns det bestämmelser om tolkning och översättning i 23 § i förvaltningslagen och i 4 b § i landskapslagen (2010:50) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om service och stöd på grund av handikapp.

Målet är att klienten ska få tillträde till **utbildning** som motsvarar önskemål, anlag och andra färdigheter. Dessutom framhävs i socialvårdslagen möjligheten att få medverka i **verksamhet som främjar delaktighet** och möjligheten att hitta sysselsättning. Bestämmelsen har betydelse bland annat vid ordnandet av boendeservice samt service som stöder främjande av delaktighet.

Klientens intresse tryggas även bl.a. genom klientlagen, behörighetslagen och äldrelagen. Syftet med behörighetslagen är att främja klientsäkerheten och klienters rätt till socialvård av god kvalitet och till gott bemötande genom att kräva att de yrkesutbildade personer som arbetar inom såväl den offentliga som den privata sektorn samt självständiga yrkesutövare har sådan utbildning och kompetens som yrkesutövningen förutsätter.

5 § Barnets bästa

I alla socialvårdsåtgärder som gäller barn ska i första hand barnets bästa beaktas. När det gäller barn ska utöver det som nämns i 4 § särskild vikt läggas vid hur olika åtgärdsalternativ och lösningar bäst tryggar

- 1) en balanserad utveckling och välfärd,
- 2) möjligheten att få förståelse samt omsorg enligt ålder och utvecklingsnivå,
- 3) en trygg uppväxtmiljö och såväl fysisk som psykisk integritet samt
- 4) självständighetsprocessen och växandet till att känna ansvar.

Enligt socialvårdslagen 3 § *Definitioner* är ett barn den som är under 18 år. Enligt grundlagen 19 § *Rätt till social trygghet* ska det allmänna tillförsäkra var och en tillräckliga social-, hälsovårds- och

sjukvårdstjänster samt främja befolkningens hälsa. Det allmänna ska också stöda familjerna och andra som svarar för omsorgen om barn så att de har möjligheter att trygga barnens välfärd och individuella uppväxt.

Bestämmelsen lyfter upp fyra olika områden där det ska läggas särskild vikt vid hur olika åtgärdsalternativ och lösningar inom socialvården tryggar barnets behov.

1) en balanserad utveckling och välfärd

Barn ska ges en god vård och uppfostran samt ägnas med hänsyn till barnets ålder och utvecklingsnivå, behövlig tillsyn och omsorg. Barnet bör om möjligt ges en trygg och stimulerande uppväxtmiljö samt en utbildning som motsvarar dess anlag och önskemål.

Barnskyddslagen beskriver närmare om vad som vid bedömningen av barnets bästa ska uppmärksammas; hur olika åtgärdsalternativ och lösningar ska garantera barnet t.ex. en harmonisk utveckling och välfärd, nära och fortgående mänskliga relationer, möjlighet till förståelse och ömhet samt övervakning och omsorg i enlighet med ålder och utvecklingsnivå.

2) möjligheten att få förståelse samt omsorg enligt ålder och utvecklingsnivå. Barn ska ges en god vård och uppfostran och få behövlig tillsyn och omsorg med hänsyn till barnets ålder och utvecklingsnivå.

3) en trygg uppväxtmiljö och såväl psykisk som fysisk integritet. Barnet bör uppfostras så att det får förståelse, trygghet och ömhet och får inte undertryckas, agas eller utsättas för annan kränkande behandling.

4) självständighetsprocessen och växandet till att känna ansvar. Ett barn bör stödas och också uppmuntras både i sin utveckling till självständighet, till ansvarsfullhet och vuxenhet. Barnet ska ha möjlighet att delta och påverka sitt eget ärende när socialvårdsåtgärder förverkligas.

Vid bedömningen bör hänsyn tas till barnets åsikter i enlighet med barnets förmåga och med hänsyn till barnets egenskaper; barnets åsikter ska beaktas i förhållande till barnets ålder och mognad. Även faktorer som barnets närmiljö, situationen i vardagen och eventuell utsatthet ska beaktas.

Beslut som väsentligt påverkar barnets liv kan t. ex. fattas inom 24 § *alkohol- och drogarbetet* och 25 § *förebyggande av psykisk hälsa*. I hälso- och sjukvårdslagen 48 § *Beaktandet av barn i service som riktar sig till vuxna*, uppmärksammas de barn vars föräldrar, vårdnadshavare eller någon annan som svarar för barnets vård och fostran och erhåller missbrukarvård, psykiatrisk vård eller annan hälso- och sjukvård och hans eller hennes förmåga att svara för barnets vård och fostran anses försvagad.

För att kunna förverkliga barnets bästa enligt socialvårdslagen är det en förutsättning att den anställde vet hur bemöta barnet, och hur barnet bör ges möjlighet att vara delaktig i sitt eget ärende. Om det finns barn i familjen då föräldern är klient inom socialvården ska barnets bästa alltid beaktas.

I klientlagen 10 § *Minderåriga klienters ställning* finns skrivningar om att en minderårigs klientens önskemål och åsikt ska utredas och beaktas på det sätt som klientens ålder och utvecklingsnivå förutsätter, samt att i alla åtgärder som vidtas inom privat eller offentlig socialvård och som gäller minderåriga, ska i första hand den minderåriges intresse beaktas.

Artikel 3 i Barnkonventionen slår fast att vid alla beslut som rör barn ska i första hand beaktas det som bedöms vara barnets bästa. Förenta nationernas barnrättskommitté har i sina allmänna kommentarer om barnets rätt att få sitt bästa satt i främsta rummet, definierat barnets bästa som ett tredelat begrepp; För det första är det en materiell rättighet vilket i praktiken innebär att barnets bästa måste bedömas och beaktas när ett beslut ska fattas som rör ett enskilt barn, en grupp identifierade eller oidentifierade barn eller barn i allmänhet. För det andra är barnets bästa en tolkningsprincip som betyder att lagen ska tolkas på det sätt som bäst tillgodoser barnets bästa. Den tolkning som bäst tillgodoser barnets bästa ska ha företräde. För det tredje är barnets bästa ett tillvägagångssätt, där det i beslutsfattande ska framgå hur barnets bästa beaktats och vilka slutresultat som har nåtts.

2 kap. Främjande av välfärd

6 § Rådgivning och handledning

Kommuninvånarna ska ha tillgång till rådgivning och handledning inom socialvården. Särskilt avseende ska fästas vid rådgivning och handledning för barn, unga och personer som behöver särskilt stöd.

När socialvården ordnar rådgivning och handledning ska den vid behov samarbeta med den primärvård som ger hälsorådgivning som avses i 26 § i landskapslagen (2011:114) om hälso- och sjukvård samt med andra myndigheter och sektorer.

Enligt 1 mom. är kommunen skyldig att ordna rådgivning och handledning inom socialvården vilket stöder välfärden. Enligt förvaltningslagen har myndigheterna rådgivningsskyldighet. Rådgivningen hjälper och stöder personer i vissa ärenden, medan handledningen i regel är mer omfattande än rådgivningen. Handledning omfattar hänvisning av personer till rätt stödformer och tjänster samt samordning av tjänsterna för klienterna.

Rådgivning och handledning kan genomföras även under hembesök. Hembesök som ordnats med tanke på rådgivning förutsätter inte att personen är klient hos socialvården och att det görs en anteckning i klienthandlingarna, och de baserar sig alltid på personens samtycke. Den rådgivning som en myndighet tillhandahåller är avgiftsfri. Se även 34 § *Inledning och avslutning av en klientrelation i socialvården* och 33 § 3 mom. gällande samarbete med andra förvaltningsområdets basservice.

26 § i hälso- och sjukvårdslagen stadgar bl.a. att ÅHS ska ordna hälsorådgivning som bidrar till att främja hälsan och välfärden och förebygga sjukdomar hos befolkningen i landskapet.

Se även 13 § i äldrelagen om rådgivning och handledning, där det konstateras att den handledning som kommunen och ÅHS ger med stöd av 11 § i äldrelagen ska efter behov ges till äldre personer i samband med att social- och hälsovårdstjänster tillhandahålls.

7 § Strukturellt socialt arbete

Genom strukturellt socialt arbete ska information om social välfärd och sociala problem förmedlas och sakkunskapen inom socialvården utnyttjas för att främja välfärd och hälsa.

Strukturellt socialt arbete omfattar

1) produktion av information som bygger på klientarbetet inom socialvården och som gäller klienternas behov och behovens samhälleliga kopplingar samt verkningarna av den socialservice och den övriga socialvård som möter behoven,

2) målinriktade åtgärder och åtgärdsförslag för att förebygga och rätta till sociala problem samt för att utveckla kommuninvånarnas boende- och närmiljöer och

3) införlivande av sakkunskapen inom socialvården i de andra kommunala sektorernas planering samt samarbete med landskapsmyndigheter med ansvar för utbildning, hälsovård och sysselsättning, privata serviceproducenter och organisationer genom utveckling av det lokala sociala arbetet samt det övriga utbudet av service och stöd.

Syftet med strukturellt socialt arbete är främjande av hälsa och välfärd. Dess syfte är produktion av information som bygger på klientarbetet inom socialvården och som gäller klienternas behov och behovens samhälleliga kopplingar samt verkningarna av den socialservice och den övriga socialvård som möter behoven bland klienterna. Därtill handlar strukturellt socialt arbete om att föra talan för grupper i sämre ställning och om att verka för att ändra samhälleliga strukturer.

En viktig del av den förebyggande socialvården är socialt arbete. I det sociala arbetet bör alla aktörer i allt högre grad sätta sig in i de sociala konsekvenserna av och kostnaderna för olika samhälls-politiska lösningar. Förutom den information som erhålls genom klientarbetet kan man använda olika metoder eller undersökningsobjekt för informationsproduktion inom det strukturella sociala arbetet. Dessa metoder kan vara social rapportering, bedömning av sociala konsekvenser och socioekonomisk bedömning.

Med hjälp av strukturellt socialt arbete samlar man sådan information från klientarbetet som kan analyseras och utnyttjas då man utvecklar socialvårdens innehåll. Syftet är att förbättra den välfärdsfrämjande verksamheten och effektivisera servicen genom ändamålsenlighet ur socialvårdsklientens synvinkel. Informationen som samlas in ska bygga på klientarbetet och klienternas behov. Den ska också synliggöra problemen, de starka sidorna och behoven som socialvårdens klienter har och återkoppla dem till samhället.

Genom det strukturella sociala arbetet ska information om social välfärd och sociala problem som baserar sig på sakkunskap inom socialvården som erhållits i klientarbetet förmedlas vidare och beaktas i planering och beslutsfattande. Informationen ska nyttjas för att förebygga och komma till rätta med sociala problem, för att utveckla boende- och närmiljöer och införliva sakkunskapen i andra sektorers planering, samt för att utveckla det sociala arbetet och serviceutbudet.

I det strukturella sociala arbetet inom KST är det viktigt att planera och utveckla verksamheten med tanke på hur olika behoven kan vara i de olika kommunerna. Till exempel kan behoven vara olika i yttre skärgården än de är i Mariefhamn. För att förebygga och rätta till sociala problem och för att utveckla socialvården bör man samla information från olika boende- och närmiljöer.

Det strukturella sociala arbetet omfattar även samarbete mellan den kommunala socialvården och landskapsregeringens underlydande myndigheter, utöver samarbete med privata serviceproducenter och organisationer. På det viset möjliggörs strukturellt socialt arbete även t.ex. i relation till ÅHS.

Äldreråd, som enligt 10 § i äldrelagen ska inrättas av kommunen, kan ge utlåtanden och information från de äldres synvinkel. Den informationen, som har betydelse för den äldre befolkningens välfärd, hälsa, delaktighet, livsmiljö, boende, rörlighet och möjligheter att klara sig själv samt för den service som den äldre befolkningen behöver, kan man nyttja i det strukturella sociala arbetet.

Information som samlas in genom det strukturella sociala arbetet kan användas för ändamål som beskrivs i 68 § *Forsknings-, försöks- och utvecklingsverksamhet*.

8 § Att ge akt på och främja välfärd hos personer som behöver särskilt stöd

De kommunala myndigheterna ska i samarbete med landskapsmyndigheterna med ansvar för hälsovård, utbildning och sysselsättning ge akt på och främja välfärden hos personer som behöver särskilt stöd samt avhjälpa missförhållanden och förebygga uppkomsten av dem.

De myndigheter som ansvarar för det särskilda stödet ska förmedla information om de sociala problem som klienterna ställs inför samt ge sakkunnighjälp till andra myndigheter och till kommuninvånarna och till organisationer som är verksamma i kommunen. Då servicen tillhandahålls och utvecklas ska särskild uppmärksamhet ägnas behoven och önskemålen hos de personer som behöver särskilt stöd.

Paragrafen innebär sammanfattningsvis en skyldighet att bevaka och arbeta förebyggande för att förbättra levnadsvillkoren för personer i behov av särskilt stöd. I arbetet ska personerna involveras, och arbetet ska bedrivas sektors- och myndighetsövergripande. Vad som avses med personer i behov av särskilt stöd, se 3 § 3 punkten.

Enligt 5 § i missbrukarvårdslagen bör socialnämnden och andra kommunala myndigheter förebygga uppkomsten av sådana förhållanden och levnadssätt som allmänt ökar missbruket av alkohol och övriga rusmedel. Socialnämnden ska följa missbruket av rusmedel i kommunen och förmedla kunskap om faktorer som har samband med uppkomsten och förebyggandet av missbruk samt möjligheterna att ge vård vid missbruk, och lämna sakkunnighjälp till övriga myndigheter samt till kommunens invånare och till i kommunen verksamma samfund. Enligt 6 § i handikappservicelagen ska socialnämnden och kommunens övriga myndigheter främja och följa levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning samt genom sin verksamhet sträva efter att förebygga uppkomsten av missförhållanden och undanröja de olägenheter som begränsar möjligheter för personer med funktionsnedsättning till verksamhet och engagemang.

Eftersom personer som behöver särskilt stöd kan ha svårt att göra sina egna upplevelser och åsikter hörda, har myndigheterna ett särskilt ansvar för att informera andra aktörer om såväl uppgifter om klienten som om egna uppgifter och observationer. Klienten har den bästa sakkunskapen då det gäller att utveckla de egna tjänsterna. Med experthjälp kan man förebygga att situationerna tillspetsas och problemen blir värre.

Eftersom sysselsättningsfrämjande åtgärder och hälsovård samt utbildning efter grundskolan inte organiseras på kommunal nivå, åläggs landskapsmyndigheter med ansvar för sysselsättning, utbildning och hälsovård, d.v.s. främst AMS, Ålands gymnasium och ÅHS, att samverka i att främja välfärden för personer som behöver särskilt stöd. Samarbete betonas genomgående i socialvårdslagen såsom t.ex. 41 § *Sektors- och myndighetsövergripande samarbete* och 17 § *Social rehabilitering*.

9 § Att ge akt på och främja barns och unga personers välfärd

De kommunala myndigheterna och landskapsmyndigheterna med ansvar för utbildning och hälsovård ska i samarbete ge akt på och främja barns och unga personers välfärd samt avhjälpa missförhållanden i uppväxtförhållandena och förebygga uppkomsten av missförhållanden.

Den myndighet som ansvarar för socialvården ska förmedla information om barns och unga personers uppväxtförhållanden och sociala problem samt ge sakkunnighjälp till andra myndigheter, till kommuninvånarna och till organisationer som är verksamma i kommunen.

Bestämmelsen har överförs från barnskyddslagen. I socialvårdslagens 3 § definieras barn som den som är under 18 år och en ung person som en person 18–24 år. Bestämmelsen konkretiserar även principen om barnets bästa enligt socialvårdslagens 5 §.

Bestämmelsens första moment beskriver ett gemensamt ansvar för att ge akt på och främja barns och unga personers välfärd, vilket även omfattar utbildningsväsendet inklusive barnomsorgen och ÅHS. Inom barnomsorg och skola samt på barnrådgivningen finns goda möjligheter att stöda och främja barn och ungas välbefinnande, liksom även i gymnasialstadiets skolor då kontakten i vardagen till barn, unga och deras föräldrar är naturlig och kontinuerlig. Samarbete betonas genomgående i socialvårdslagen såsom t.ex. 41 § *Sektors- och myndighetsövergripande samarbete* och servicen för barn och familjer ska bilda en helhet över sektors- och myndighetsgränserna. Även i barnomsorgs- och grundskolelagen lyfts vikten av samarbete fram, bland annat mellan kommunens barnomsorg, grundskola, barnskydd och annan socialvård.

Åtgärder som direkt eller indirekt förbättrar och utvecklar barns livsmiljö och andra uppväxtförhållanden utgör ett samarbetsområde för olika myndigheter.

Det organ som ansvarar för socialvården och övriga kommunala myndigheter ska samla information om barn och ungas uppväxtförhållanden och sociala problem samt förmedla dem till de myndigheter och beslutsfattare som genom sina åtgärder kan påverka barns uppväxtförhållanden. Berörda myndigheter kan genom uppföljning av sociala problem och uppväxtvillkoren hos barn och unga, förmedla tillförlitlig information, vilket utgör viktigt beslutsunderlag.

Enligt barnskyddslagens 12 § *Välfärdsplan för barn och unga* ska kommunen eller flera kommuner göra upp en plan för att främja barn och unga personers välfärd samt ordna och utveckla barnskyddet. På Åland ska planen godkännas av den kommunala myndighet som ansvarar för barnskyddet enligt landskapslag (2008:97) om tillämpning i landskapet Åland av barnskyddslagen. För att kunna planera åtgärder och insatser är statistik av största vikt och finns att tillgå t.ex. från FPA, THL samt ÅSUB. Sedan 2001 deltar även åländska skolelever i den nationella enkäten *Hälsa i skolan* som THL genomför vartannat år med fokus på barns och ungas levnadsförhållanden. THL publicerar också statistik utgående från sex indikatorer för barns välfärd: 1) materiell levnadsstandard, 2) trygghet i uppväxtmiljön, 3) hälsa och välfärd, 4) skola och inläring, 5) familj, fritid och delaktighet samt 6) stöd och skydd från samhället.

10 § Utvecklande av service och stöd i fostran

Då service avsedd för barn, unga personer och barnfamiljer tillhandahålls och utvecklas, ska det ses till att föräldrarna, vårdnadshavarna och andra personer som svarar för barns vård och fostran, genom denna service får stöd i fostran av barn och att barns, unga personers och barnfamiljers behov av särskilt stöd klarläggs genom servicen. Vid behov ska det ordnas verksamhet som stöder barn och unga personer i behov av särskilt stöd.

Då servicen tillhandahålls och utvecklas ska särskild uppmärksamhet ägnas barns och unga personers behov och önskemål.

Bestämmelsen har överförs från barnskyddslagen. Med stöd för fostran avses i stora drag alla sådana åtgärder som bygger på samarbete mellan olika myndigheter då man eftersträvar att utveckla och förbättra de möjligheter som barnfamiljerna har i sin vardagsmiljö liksom även främjandet av en gynnsam uppväxt och utveckling för barn och unga personer.

Syftet med bestämmelsen är att alla verksamhetsställen (inte endast inom socialvården), som naturligt kommer i kontakt med barn och barnfamiljer också ska kunna stöda föräldrarna, vårdnadshavarna och andra som svarar för fostran av barnet. Genom bestämmelsen vill man poängtera att vid behov kunna hänvisa vidare till t.ex. barnskyddet eller specialistsjukvården. Viktiga verksamheter i sammanhanget är t.ex. mödra- och barnrådgivningen, tandvården, barnomsorgen och skolorna som alla är instanser som har kontinuerlig kontakt till barnen och familjerna och därmed goda förutsättningar att i tid upptäcka familjernas eventuella behov av stöd och service. Även i tjänster avsedda för vuxna är det av största vikt att beakta barn och ungas behov, se 44 § *Utredning av situationen för en person i klientens vård*. 28 § *Annan socialservice* innehåller bestämmelser om referensgruppsverksamhet samt stödperson eller stödfamilj för barn som behöver särskilt stöd eller för hans eller hennes familj. Barn och ungas behov och önskemål ska beaktas när service ges och utvecklas, enligt artikel 12 i Barnkonventionen har barn rätt att uttrycka sin mening, och rätt att höras i alla frågor som rör barnet. Hänsyn ska tas till barnets åsikter, med beaktande av barnets ålder och mognad. Se även 5§ *Barnets bästa* och 32 § *Barn och unga personers åsikter och önskemål*.

3 kap. Socialservice

11 § Stödbehov

Socialservice ska ordnas

- 1) som stöd för att klara av det dagliga livet,**
- 2) till följd av stödbehov med anknytning till boende,**
- 3) till följd av behov av ekonomiskt stöd,**
- 4) för att förhindra marginalisering och främja delaktighet,**
- 5) till följd av stödbehov på grund av närstående- och familjevåld samt annat våld eller annan illabehandling,**
- 6) till följd av stödbehov i anslutning till akuta krissituationer,**
- 7) för att stöda en balanserad utveckling och välfärd hos barn,**
- 8) till följd av stödbehov på grund av missbruk av berusningsmedel, psykisk ohälsa, annan sjukdom, skada eller åldrande,**
- 9) till följd av stödbehov med anknytning till fysisk, psykisk, social eller kognitiv funktionsförmåga samt**
- 10) för att stöda anhöriga och närstående till personer som behöver stöd.**

För att stärka klientorienteringen definieras i socialvårdslagen de stödbehov utifrån vilka socialservice ska ordnas. De stödbehov som definieras i lagen visar kommunala beslutsfattare vilka behov kommunen bör förbereda sig för.

Med **dagligt liv** avses vanliga handlingar i livet som avser dagligen eller regelbundet återkommande vanliga vardagliga aktiviteter som till exempel att sköta sig själv, klara sig hemma, utbildning, arbete, kommunikation, sociala interaktiva relationer, gemenskap samt skolgång, inläring och tillämpning av information. Det stöd som motsvarar behovet ska grunda sig på identifiering av personens egen förmåga och resurser samt möjliggöra en så självständig verksamhet som sker på personens eget initiativ som möjligt.

Med behovet av **stöd för ordnande av boende** avses situationer där en person saknar bostad eller riskerar att förlora den, inte kan bo i den eller där det råder betydande brister i personens boendeförhållanden.

Behovet av offentligt stöd i anslutning till ordnande av boende kan vara kopplat till olika situationer. Frågan om avsaknad av bostad eller risken att förlora bostaden kan bero exempelvis på att en persons medel på grund av ekonomiska problem eller små inkomster inte räcker till för boendet ens efter de stöd som beviljas för boendet. En person kan löpa risk för att förlora sin bostad i olika livssituationer. Riskfaktorer är frigivning från fängelse, sjukdom och skada, unga personers självständighetsprocess, skilsmässa, missbruk eller psykiska problem. En försvagning av den funktionsförmåga som är en förutsättning för att klara av vardagen eller andra hinder eller begränsningar för bevarandet av bostaden eller anskaffandet av en bostad skapar ett behov av stöd. Försämrade funktionsförmåga till följd av åldrande eller en funktionsnedsättning kan leda till att en person inte kan bo i sin bostad även om bostaden i sig lämpar sig för normalt boende. I sådana situationer kan ordnande av boendet till exempel förutsätta ändringsarbeten i bostaden.

Genom socialvårdens åtgärder kan man på många sätt medverka till att minska bostadslösheten genom att beakta förebyggandet av bostadslöshet i socialvårdens klientarbete och genom att förhindra att bostadslösheten upprepas, varvid det är viktigt att samarbeta med bostadsmyndigheterna och andra aktörer som deltar i arbetet mot bostadslöshet.

Behov av ekonomiskt stöd är kopplat till situationer där en person saknar medel eller inkomster för att trygga sin eller sin familjs utkomst och inte genom egen verksamhet kan korrigera situationen och inte är berättigad till tillräckliga medel från annat håll.

Utkomststödslagen tryggar den oundgängliga försörjningen, men omfattar även element avsedda att främja välfärden samt bekämpa marginalisering. I lagen om underhåll för barn (FFS 704/1975) föreskrivs om barns rätt till tillräckligt underhåll. Även underhållsskyldigas omsorger är primära i förhållande till socialvårdens åtgärder. Om underhållsskyldigheten mellan makar föreskrivs i 4 kap. i äktenskapslagen (FFS 234/1929).

I socialvårdslagen fastställs också **behovet av stöd för att förhindra social marginalisering och främja delaktighet**. Främjande av delaktighet är av central betydelse för förhindrandet av marginalisering. Social marginalisering avser situationer där en person riskerar att bli utestängd eller redan har hamnat utanför sociala relationer (på grund av t.ex. missbruk av rusmedel, psykiska problem, långvarig arbetslöshet, frigivning från fängelse, läroplikten upphör och utbildningen avbryts).

En särskild grupp när det gäller att stöda delaktigheten och förebygga marginalisering utgörs av invandrare. Särskild vikt ska fästas vid deras förutsättningar för samhällsdeltagande. Språket har en central betydelse för möjligheterna att verka i samhället och bli medlem i sociala gemenskaper. Brister i läs- och skrivkunskaper eller otillräckliga kunskaper i svenska försvagar möjligheterna till arbete och studier.

Med **stödbehovet på grund av närstående- eller familjevåld** avses sådana situationer där en person upplevt våld eller hot om våld eller blivit utsatt för dess konsekvenser i familjen eller sin närmaste krets. Närstående- och familjevåld uppträder i många former: som fysiskt, psykiskt (t.ex. hot, ringaktning och förlöjligande), socialt (begränsning av rörligheten och isolering av en person), ekonomiskt (t.ex. att utnyttja den andra partens egendom och tillgångar för sina ändamål) och sexuellt (t.ex. trakasserier och våldtäkt) våld.

Med **annan illabehandling** avses en gärning eller underlåtenhet att göra något (försummelse) men den orsakar lidande, smärta, skada och risk för personens välfärd. Illabehandling och försummelse kan gälla vem som helst oberoende av ålder eller kön och kan förekomma i hemmet eller tex. på en institution, om en person är beroende av närståendes eller andra personers hjälp.

Sektors- och myndighetsövergripande samarbete spelar en stor roll i att identifiera situationer av våld och illabehandling. Vid upptäckt eller kännedom av brister i klientsäkerheten, att klienter behandlas illa tex. fysiskt, psykiskt eller kemiskt genom läkemedel ska 48 § *Personalens anmälningsskyldighet*, tillämpas.

Stödbehovet i fall av våld och illabehandling innebär i allmänhet behov av skydd, säkerhet och krishjälp. Utöver vård av fysiska och psykiska skador kan offrets behov av stöd anknyta till tryggheten av barns uppväxt, utveckling och välfärd, till exempel ordnande av hjälp för vårdnad av och umgänge med barnen vid skilsmässor samt ordnande av utkomst och boende.

Punkten omfattar också situationer där en person är utsatt för våld även om personen inte själv upplever sig vara det. Att vara utsatt för våld innebär att en person ser eller hör våld och lever i rädsla. Om en sådan situation skapar stödbehov hos en person, ska det behovet bemötas. Följderna för barn som utsätts för våld i hemmet i form av att en vuxen är våldsam mot en annan vuxen kan vara lika allvarliga som när ett barn själv är föremål för våld.

Särskilda behov kan förekomma hos personer som förutom det upplevda våldet har annat behov av särskilt stöd exempelvis på grund av nedsatt fysisk, psykisk eller kognitiv funktionsförmåga, funktionsnedsättning, svag integration bland invandrare, psykiska problem eller missbruk.

Med **akut krissituation** avses situationer där en person eller familj råkat ut för en plötslig och oväntad betydande och negativ händelse, t.ex. att en person själv eller en närstående råkar ut för en allvarlig sjukdom, olycka eller dödsfall, eldsvåda, en våldsgärning som inte är familje- eller närståendevåld, ett annat brott eller förlust av arbetet.

Med en **balanserad utveckling och välfärd hos barn** avses bl.a. positiva och nära mänskliga relationer, i synnerhet mellan barn och föräldrar, god vård och uppfostran samt behövlig tillsyn och omsorg. Ett stödbehov kan påverkas av faktorer som har att göra med barnet själv, barnets familj eller närmiljö.

Med stödbehov på grund av **missbruk av berusningsmedel** avses situationer där en person på grund av missbruk av rusmedel (exempelvis alkohol eller narkotika) behöver socialservice. Missbruk

av rusmedel får ofta negativa följder på livshandlingen i stort eller så är problem med livshandlingen en bidragande orsak till missbruket, vilket innebär att stödbehovet ofta utsträcker sig längre än till missbrukarvårdstjänster i snäv bemärkelse.

Ett stödbehov på grund av **psykisk ohälsa** kan omfatta alla de stödbehov utifrån vilka socialservice ska ordnas. Särskilt viktiga är tjänster som stöder boendet och tjänster som möjliggör ett vanligt liv och delaktighet i samhället.

Stödbehov i anslutning till **funktionsförmågan** kan till exempel orsakas av **sjukdom, skada** eller **åldrande**. Funktionsförmåga har definierats på ett allmänt plan i syfte att på ett omfattande sätt täcka olika situationer som begränsar eller försämrar funktionsförmågan. Med **fysisk** (förmågan att röra sig, se och höra), **psykisk** (kontroll över livet, tillfredsställelse, den psykiska hälsan och den mentala välfärden), **social** (förmåga till social växelverkan med andra människor) **eller kognitiv** (förmågan att tänka, förstå, lära sig och komma ihåg) **funktionsförmåga** avses personens förmåga att klara av olika uppgifter i vardagen.

Med en **anhörigs eller närståendes stödbehov** avses två slags situationer som båda avser att stöda en persons arbetsmotivation och trygga funktionsförmågan. Stödbehovet kan uppstå då en person dagligen eller i övrigt fortgående på ett jämförbart sätt vårdar, handleder, stöder eller övervakar t.ex. en sjuk person, en person med funktionsnedsättning eller äldre anhörig eller närstående. Med närstående avses person som klienten upplever sig själv stå nära, se 43 § *Kartläggning av närståendenätverket*. Denna bestämmelse gäller både för personer som vårdar anhöriga eller närstående utan ersättning eller med ersättning enligt närståendevårdslagen.

12 § Tryggande av nödvändig omsorg och försörjning

Alla som vistas i en kommun har rätt att i brådskande fall få socialservice som baserar sig på personens individuella behov, så att hans eller hennes rätt till nödvändig omsorg och försörjning inte äventyras. I andra än brådskande fall har en person rätt att få tillräckliga socialvårdstjänster av sin hemkommun enligt lagen om hemkommun (FFS 201/1994) eller av ett kommunalförbund dit hemkommunen hör, om inte något annat föreskrivs i denna lag.

I 57 § föreskrivs om personkretsen för ordnande av socialvård. I landskapslagen (1998:66) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om utkomststöd föreskrivs separat om beviljande av utkomststöd.

Enligt 19 § 1 mom. i grundlagen har alla som inte förmår skaffa sig den trygghet som behövs för ett människovärdigt liv rätt till oundgänglig försörjning och omsorg. Stödet omfattar t.ex. att se till att den stödbehövande får den föda och den möjlighet till sådant boende som är en förutsättning för att hälsan och livskraften ska bevaras. Rätten till oundgänglig försörjning och omsorg som alla människor har är ett sådant minimiskydd i sista hand som samhället ska garantera under alla förhållanden.

Varje person som vistas i kommunen har rätt att i brådskande situationer få socialservice på vistelseorten, så att personens rätt till oundgänglig försörjning och omsorg inte äventyras. Skyldigheten att trygga detta är absolut, den kan inte låta bli att genomföras av exempelvis ekonomiska orsaker. Utgångspunkten är att klientens stödbehov bedöms. I brådskande fall ska en persons behov av brådskande hjälp omedelbart bedömas i enlighet med 36 § och i enlighet med 45 § ska ett ärende som gäller brådskande åtgärder handläggas och beslutet fattas utan dröjsmål

utifrån tillgängliga uppgifter, så att klientens rätt till nödvändig omsorg och försörjning inte äventyras. Kommunen ska i brådskande fall se till att institutionsvård och annan socialservice ordnas även för andra som vistas i kommunen än kommunens invånare, i enlighet med 58 §. I andra än brådskande fall anknyter personens rätt till tillräcklig socialservice till personens hemort enligt lagen om hemkommun. Gällande socialservice för mer regelbunden eller långvarig vistelse utanför hemkommunen stadgas i socialvårdslagens 57 § *Personkrets för ordnande av socialvård*.

I utkomststödslagen stadgas separat om beviljande av utkomststöd som undantag från det personliga tillämpningsområdet för annan social service och andra stödåtgärder inom socialvården. Utkomststödet är inte bundet till personens hemkommun.

13 § Tryggande av barnets hälsa och utveckling

Ett barn och dess familj har rätt att utan dröjsmål få socialservice som är nödvändig med tanke på barnets hälsa eller utveckling. Servicen ska ordnas i tillräcklig omfattning under de tider på dygnet då den behövs.

Servicen ska stöda föräldrarna, vårdnadshavarna och andra personer som svarar för barnets vård och fostran, i fostran av och omsorgen om barnet.

Om tryggande av barnets hälsa och utveckling har tidigare stadgats om i barnskyddslagen. I praktiken innebär bestämmelsen att familjen inklusive barnet har rätt att få den socialservice som är nödvändig för att trygga barnets hälsa och utveckling och inte behöver vara klient hos barnskyddet för att få den. Socialservice som är nödvändig för att trygga barnets hälsa och utveckling beviljas enligt 14 § *Socialservice som möter stödbehoven*. Det förebyggande arbetet och därtill hörande serviceformer för barn, unga och deras familjer stärks genom den nya socialvårdslagen. Nämnas kan rätten för barnfamiljer att erhålla hemservice, se 19 § *Hemservice*.

Servicen ska ordnas i tillräcklig utsträckning under de tider på dygnet då den behövs. Då en bedömning av service som är nödvändig med tanke på barnets hälsa och utveckling görs, ska en anteckning göras i enlighet med 39 § *Klientplan*. Ifall beslut om socialvårdstjänster görs, ska bestämmelserna i 44–46 §§ följas.

För att kunna stöda föräldrar, vårdnadshavare och andra personer som svarar för barnets vård och fostran, är det viktigt med tillräcklig service för barnfamiljer. Genom tidiga, förebyggande åtgärder som är tillgängliga för barnfamiljer såsom familjearbete och hemservice för barnfamiljer, kan svårare problematik i framtiden kunna undvikas och familjens egna resurser förstärkas.

14 § Socialservice som möter stödbehoven

Som kommunal socialservice ska följande ordnas med det innehåll och i den omfattning som föreskrivs i denna eller i någon annan lag:

- 1) socialt arbete,
- 2) social handledning,
- 3) social rehabilitering,
- 4) familjearbete,
- 5) hemservice,
- 6) hemvård,
- 7) boendeservice,
- 8) service på en institution,
- 9) service som stöder rörlighet,
- 10) alkohol- och drogarbete,
- 11) förebyggande av psykisk ohälsa,
- 12) rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor,
- 13) övervakning av umgänge mellan barn och förälder,
- 14) ledighet för personer som vårdar en anhörig eller närstående,
- 15) verksamhet i sysselsättningsyfte för personer med funktionsnedsättning,
- 16) arbetsverksamhet för personer med funktionsnedsättning samt
- 17) annan socialservice som är nödvändig för klientens välfärd och som tillgodoser de behov som avses i 11 §.

Som kommunal socialservice ska det även sörjas för specialomsorger om personer med utvecklingsstörning, service och stöd på grund av funktionsnedsättning, tillhandahållande av utkomststöd till en person som vistas i kommunen, service i anslutning till missbrukarvård, ordnande av stöd för närståendevård, ordnande av familjevård, vårdnad om barn och unga personer, barnskydd, adoptionsrådgivning, medling i familjefrågor, uppgifter i samband med att beslut om vårdnad av barn och umgängesrätt fastställs och avgörs och ordnande av åtgärder i samband med medling vid verkställighet av besluten, ordnande av de sakkunnigtjänster som hör till medling i domstol i ett ärende som gäller vårdnad om barn och umgängesrätt samt uppgifter i samband med utredande och fastställande av faderskap, enligt vad som dessutom bestäms särskilt om dessa serviceformer i:

- 1) landskapslagen (2010:50) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om service och stöd på grund av handikapp,
- 2) landskapslagen (1978:48) om tillämpning av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda,
- 3) landskapslagen (1998:66) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om utkomststöd,
- 4) lagen om missbrukarvård (FFS 41/1986), med stöd av 71 § i självstyrelselagen (1991:71) för landskapet Åland, tillämplig i den lydelse lagen hade i riket den 31 december 1992 samt i sin i riket aktuella lydelse beträffande bestämmelser av riksbehörighetskaraktär,
- 5) mentalvårdslagen (FFS 1116/1990), tillämplig gällande bestämmelser av riksbehörighetskaraktär,
- 6) lagen om stöd för närståendevård (FFS937/2005), tillämplig i landskapet Åland genom landskapslagen (1995:101) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård,
- 7) landskapslagen (2008:97) om tillämpning i landskapet Åland av barnskyddslagen,
- 8) adoptionslagen (FFS 22/2012),
- 9) äktenskapslagen (FFS 234/1929),
- 10) lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (FFS 361/1983),
- 11) faderskapslagen (FFS 11/2015),

- 12) lagen om underhåll för barn (FFS 704/1975),**
13) lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt (FFS 619/1996) samt
14) landskapslagen (2015:18) om tillämpning i landskapet Åland av familjevårdslagen.

I bestämmelsen fastställs det som ska ordnas som kommunal socialservice för att klienternas stödbehov i enlighet med 11 § ska kunna tillgodoses. Man kan möta stödbehoven genom den service som definieras i socialvårdslagen samt genom socialservice som föreskrivs i andra lagar.

Största delen av socialservicen enligt socialvårdslagen är så kallad anslagsbunden service. Kommunen kan inom ramen för lagstiftningen tillämpa prövning vid beviljandet av servicen. Beviljandet av också dessa tjänster ska emellertid alltid grunda sig på en individuell bedömning av servicebehovet, och man kan inte utesluta någon klientgrupp ur servicen på basis av kommunens anvisningar. När service ordnas ska man främst beakta det som föreskrivs i 12 och 13 §§ om nödvändig omsorg och försörjning samt tryggnad av barns hälsa och utveckling. Kommunen ska ordna nödvändig service.

Den kommunala socialservicen ska reservera så mycket anslag för ordnande av tjänster och stödåtgärder som omfattas av den allmänna skyldigheten att ordna service att det täcker behoven. Om en särskild form av service behövs för att möta stödbehoven kan den kommunala socialservicen inte hänvisa till att en särskild form av socialservice inte tillhandahålls inom den kommunala socialservicen. Kommunen kan ordna annan socialservice än sådan som uttryckligen fastställs i lagen och som är nödvändig för klientens välfärd och som tillgodoser klientens stödbehov.

På motsvarande sätt som i barnskyddslagen 30 § stadgas även i socialvårdslagen om skyldigheten att anteckna nödvändig service i klientplanen. Tillgången till service för personer med ett särskilt behov av stöd tryggas genom det förfarande för beslutsfattande som föreskrivs i 46 §. Lagen innehåller dessutom bestämmelser om servicespecifika rättigheter att få en viss service. Sådan service är utöver 19 § *Hemservice* för barnfamiljer även 27 § *Övervakning av umgänge mellan barn och förälder* samt 24 § 3 mom. om socialservice som stöder alkohol- och drogfrihet hos gravida personer.

15 § Socialt arbete

Med socialt arbete avses klient- och sakkunnigarbete där det skapas en helhet av socialt stöd och service som möter individens, familjens eller gemenskapens behov, där helheten samordnas med stöd och service som erbjuds av andra aktörer samt där genomförandet och effekten av helheten styrs och följs upp. Socialt arbete är arbete som stödjer förändring och som syftar till att tillsammans med individen, familjen och gemenskapen lindra svårigheter i en livssituation, stärka individens och familjens egna handlingsmöjligheter, öka deras delaktighet och främja gemenskapens sociala integration.

Socialt arbete kan vara en självständig serviceform eller en del av annan service. Socialt arbete är ett arbetssätt, och avser övergripande klient- och sakkunnigarbete som förebygger, minskar eller undanröjer sociala problem och som utförs på individ-, familje-, gemenskaps- och strukturplanet. Socialt arbete bygger på mänskliga rättigheter och samhällelig rättvisa. Genom socialt arbete minskas de sociala problemen medan välfärden, gemenskapens funktionsduglighet och människornas verksamhetsmöjligheter i sin egen livsmiljö stärks.

I det sociala arbetet framhävs en övergripande kompetens, som möjliggör såväl analytisk strukturering av olika problemsituationer och sökande efter hållbara lösningar på dem som effektiv rapportering och undersökande utveckling av det sociala området. Genom enskilda interventioner kan man i allmänhet inte påverka långvariga och djupa problem, utan det krävs långsiktigt socialt arbete i människornas vardagliga livsmiljöer. Målet är att skapa, främja och upprätthålla personers förmåga att klara sig självständigt och stärka förutsättningarna för en god livskvalitet och livshantering, förebygga marginalisering, stöda klienternas självständiga och positiva livsval samt delaktighet i samhället. Med hjälp av socialt arbete kan man säkerställa att även människor som befinner sig i de allra svåraste situationerna och som inte nödvändigtvis själva kan be om hjälp får den hjälp och det stöd som de behöver.

Klienterna inom socialt arbete har ofta behov som anknyter till sysselsättning, utbildning och aktivering, och arbetet kännetecknas av omfattande nätverkande med andra sektorer, myndigheter och aktörer. Många klienter har särskilt behov av arbets-, boende-, hälso- och missbrukarservice som ska fungera på ett helhetsinriktat sätt för att bemöta klientens behov. Vid familjeinriktat socialt arbete måste särskild uppmärksamhet fästas vid att säkerställa barnens sociala trygghet och stöda föräldraskapet. Om ett minderårigt barns föräldrar är klienter inom socialt arbete är det skäl att alltid fästa särskild vikt även vid tryggheten av barnens välfärd och verksamhetsmöjligheter. I dessa fall är samarbetet med bl.a. barnomsorgen, barnrådgivningen och skolan viktigt.

I samordningen av det stöd och den service som olika aktörer erbjuder har det sociala arbetet en central roll. På detta sätt kan man bygga fungerande helheter för att bemöta klienternas behov i stället för separata punktinsatser. I komplicerade fall är det väsentligt att snabbt inleda sektors- och myndighetsövergripande, flexibelt samarbete för att lösa problemen och uppmuntra klienten att agera på eget initiativ i samhället.

16 § Social handledning

Med social handledning avses rådgivning, handledning och stöd för individer, familjer och gemenskaper i användningen av service och samordning av olika stödformer. Målet är att främja individens och familjens välfärd och delaktighet genom att stärka deras livskompetens och funktionsförmåga.

Behovet av social handledning ökar i och med att det sociala servicesystemet har blivit mer komplext. Personer som söker sig till service behöver allt oftare personlig handledning och rådgivning om den tillbudsstående servicen, villkoren för att få den samt stöd även vid ansökan om och användning av service och förmåner. Många behöver handledning och stöd även för att få vardagen att löpa; ibland måste en klient som är i behov av hjälp hämtas hemma och föras till nödvändig service och aktiviteter. Social handledning kan även genomföras under hembesök. Exempelvis unga personer som hamnat utanför utbildning och arbetsliv samt rehabiliteringsklienter inom den psykiatriska vården kan behöva långsiktig handledning för att komma vidare i livet. Vid social handledning är det väsentligt att identifiera klientens livssituation samt delområdena av klientens resurser och verksamhetsmöjligheter. Det centrala i arbetet är att bemöta klienten på ett flexibelt sätt samt att stöda och motivera klienten att klara sig självständigt. Arbetet är interaktivt stöd för individers, familjers, grupper och gemenskapers delaktighet, livshantering och sociala funktionsförmåga.

Social handledning grundar sig på en växelverkan och på ett målinriktat arbete. Klienterna, deras närstående och medborgarna ses som aktiva aktörer. Man utgår från en resurscentrerad syn på klientarbetet, varvid de individuella metoder och gruppmetoder som används i arbetet stöder delaktighet. I servicehandledningen betonas hanteringen av socialskyddsförmåner och servicesystemet. Social handledning är också en utmärkt grund för aktiviteter i gruppform inom den sociala rehabiliteringen för olika klientgrupper.

17 § Social rehabilitering

Med social rehabilitering avses intensifierat stöd med hjälp av socialt arbete och social handledning för att stärka den sociala funktionsförmågan, förhindra marginalisering och främja delaktighet. Social rehabilitering omfattar

- 1) utredning av den sociala funktionsförmågan och rehabiliteringsbehovet,**
- 2) rehabiliteringsrådgivning och rehabiliteringshandledning samt vid behov samordning av rehabiliteringstjänster,**
- 3) träning i att klara av vardagsfunktioner och olika livssituationer,**
- 4) gruppverksamhet och stödande av social interaktion samt**
- 5) andra behövliga åtgärder som främjar social rehabilitering.**

Genom social rehabilitering för unga personer ska de stödjas att få en arbets-, arbetsprövnings-, studie-, ungdomsverkstads- eller rehabiliteringsplats och avhopp förebyggas.

Social rehabilitering är en del av det sektorsövergripande rehabiliteringssystemet. Social rehabilitering grundar sig alltid på övergripande utredning av klientens funktionsförmåga och rehabiliteringsbehov. När behovet av social rehabilitering bedöms ska även klientens behov av och möjlighet att få rehabilitering inom hälso- och sjukvårdssystemet, pensions- och socialförsäkringssystemet och olycksfalls- och trafikförsäkringen m.fl. bedömas och genomföras i nära samarbete med t.ex. medicinsk eller yrkesinriktad rehabilitering. Den sociala rehabiliteringen ska vid behov kombineras med missbrukar- och psykiatrisk vård samt annan nödvändig service och stödåtgärder över sektors- och myndighetsgränserna. Se 41 § *Sektors- och myndighetsövergripande samarbete*.

Bakom social rehabilitering ligger en förståelse för att helhetsinriktat arbete är nödvändigt när problemen har hopat sig eller dragit ut på tiden eller när sociala rehabiliteringsåtgärder är behövliga för att stärka en klients sociala funktionsförmåga och främja delaktighet. Klientsituationer som kräver social rehabilitering har ofta uppkommit under en längre tid och förbättras sällan genom en enskild åtgärd, utan kräver ett långsiktigt arbete med flertal åtgärder. Vid social rehabilitering måste man beakta t.ex. följderna av långvarig arbetslöshet, behov av social rehabilitering till följd av olika funktionsnedsättningar samt upplevt våld. Bestämmelsen utesluter inte klienter med oklara diagnoser över sjukdomar och funktionsnedsättningar.

Målet med social rehabilitering är att främja lika möjligheter för alla samhällsmedlemmar att bli delaktiga i de relationer, funktioner och strukturer som utgör grund för vardagslivet; principen är att individen ska integreras i samhället på ett sätt som motsvarar klientens färdigheter och förmåga att klara sig. Inom social rehabilitering kombineras individuellt stöd med aktiviteter. Social rehabilitering kan vara t.ex. att lära sig färdigheter som behövs i vardagen, att hantera en drogfri vardag, träna förmågor som behövs vid utbildning eller arbete eller stöda förmåga att fungera i

grupp. Insatserna kan t.ex. vara individuellt stöd och närarbete såsom hembesök, ledsagande och pedagogiskt stöd för skötsel av egna ärenden, eller att delta i frivillig verksamhet inom olika verksamhetsgrupper, kamratstöd och arbetsverksamhet. Den sociala rehabiliteringen kan innebära ett samarbete med flertal olika aktörer som t.ex. FPA, AMS, ÅHS, byråerna för samhällspåföljder och tredje sektorns verksamhet.

2 mom. omfattar en ungdomsservicegaranti för unga personer. Av lagens 3 § *Definitioner*, framgår att ung person omfattar personer 18–24 år. Enligt socialvårdslagens 35 § är en anställd inom undervisningsväsendet skyldig att till exempel i situationer där en ung person avbryter sina studier och står utan annan utbildningsplats eller arbete styra den unge att söka socialservice eller med den unges samtycke direkt kontakta den kommunala socialvården för en bedömning av servicebehovet. Om den unga personen inte ger sitt samtycke och är uppenbart oförmögen att svara för sin omsorg, hälsa eller säkerhet ska den anställde inom undervisningsväsendet utan dröjsmål göra en anmälan om behov av socialvård trots bestämmelser om sekretess.

18 § Familjearbete

Med familjearbete avses att välfärden stöds genom social handledning och med annan nödvändig hjälp i situationer där klienten och hans eller hennes familj eller den person som svarar för klientens vård behöver stöd och handledning för att stärka sina resurser och förbättra den ömsesidiga interaktionen.

Familjearbetet ges för att trygga hälsan och utvecklingen hos ett barn eller en ung person som behöver särskilt stöd.

Familjearbete är ett övergripande, planerat och långsiktigt stöd för familjer. Det sker nära familjen med syfte att stöda och stärka familjens egna resurser, så att de har bättre möjligheter att klara sig i vardagen. Växelverkan mellan familjen och familjearbetaren och ett helhetsinriktat arbetssätt som kan påverka samt förstärka hela familjens funktionsförmåga.

Innehållet i familjearbetet anpassas efter den aktuella familjens behov. Familjearbetaren kan arbeta med hela familjen eller ge stöd individuellt. Genom att handleda föräldrarna vad gäller livshantering, vardagsrutiner och kommunikationen i familjen, stödjer familjearbetaren föräldrarna i deras uppgift som fostrare. Familjearbete sker ofta hemma hos familjen och utgör en kombination av praktisk hjälp och psykosocialt stöd såsom samtal och stöd i olika vardagssituationer. Familjearbete ska erhållas i ett tidigt skede för att familjen ska kunna få hjälp och stöd innan problemen blivit allvarigare.

Enligt bestämmelsens andra moment och socialvårdslagens 13 § *Socialservice som möter stödbehoven*, ges familjearbete för att trygga hälsan och utvecklingen hos ett barn eller ung person som behöver särskilt stöd. Familjearbete enligt 18 § är en del av den allmänna socialservicen och familjen behöver inte vara klienter inom barnskyddet, såsom hittills, för att erhålla familjearbete. Familjearbete lämpar sig även väl då t.ex. ett vuxet barn sköter sina föräldrar.

Enligt klientavgiftslagen 4 § är familjearbete avgiftsfri socialservice.

För klienter inom barnskyddet är intensifierat familjearbete en stödåtgärd inom barnskyddets öppenvård, enligt barnskyddslagens 36 §.

19 § Hemservice

Med hemservice avses att fullgöra eller bistå vid fullgörandet av uppgifter och funktioner som hör till boende, vård och omsorg, upprätthållande av funktionsförmågan, vård och fostran av barn, utträttande av ärenden samt till det övriga dagliga livet.

Hemservice tillhandahålls personer som på grund av sjukdom, förlossning, skada eller av någon annan liknande funktionsnedsättande orsak eller i en särskild familje- eller livssituation behöver hjälp för att klara de uppgifter och funktioner som avses i 1 mom.

Som stödtjänster som ingår i hemservicen tillhandahålls måltids-, klädvårds- och städservice och tjänster som främjar socialt umgänge.

Barnfamiljer har rätt att få sådan hemservice som är nödvändig för att trygga familjens omsorgsuppgift, om det på grund av omständigheter som anges i 2 mom. inte är möjligt att trygga barnets välfärd utan hemservice.

Definitionerna motsvarar i hög grad i sak definitionerna i 20–21 § i socialvårdslag (1982) men har ett tydligare fokus på att *upprätthålla klientens egen funktionsförmåga* och på att *klara sysslor i det dagliga livet*. I enlighet med socialvårdslagens 13 § *Tryggande av barns hälsa och utveckling*, förtydligar bestämmelsens fjärde moment barnfamiljernas rätt till hemservice som är nödvändig för att trygga familjens omsorgsuppgift, i tillräcklig omfattning under de tider på dygnet det behövs. Rätten till hemservice gäller för alla ålderskategorier, inklusive barn, men har i praktiken riktats framförallt till de äldre som bor hemma.

Transport- eller följeslagarservice (färdtjänst) upphör att gälla som en stödservice inom hemservice, utgör i socialvårdslagen en separat serviceform 23 § *Service som stöder rörlighet*.

Innehållet i hemservicen

Hemservicens stöd för åtgärder som är nödvändiga med tanke på klientens livssituation kan tillhandahållas i form av t.ex. personlig omvårdnad, vård av hemmet, matlagning och rehabilitering som stöder möjligheterna att klara sig hemma samt säkerhetstjänster. Med säkerhetstjänster avses fysiska tillsynsbesök eller tekniska lösningar relaterade till säkerhet (t.ex. trygghetslarm eller tillsynskamera) som gör det möjligt för klienter med nedsatt funktionsförmåga att bo hemma. Enligt socialvårdslagens 21 § 1 mom. ska service som tillhandahålls hemma prioriteras i förhållande till service som förutsätter flytt och inkluderar både boende och service. Av 16 § 1 mom. i äldrelagen framgår även att långvarig vård och omsorg *i första hand* ska ges äldre personer genom social- och hälsovårdstjänster som ordnas i den äldres eget hem eller på något annat hemligt ställe där de bor. Som stödtjänster inom hemservicen ordnas till exempel klädvård, städ- och måltidsservice samt tjänster som främjar socialt umgänge. Hjälp att tvätta sig är en del av hemservicen, men till exempel besök till en allmän bastu kan också ordnas som en stödtjänst som främjar socialt umgänge. Tjänster som främjar socialt umgänge kan även ordnas genom digitala lösningar.

Stödet utanför hemmet omfattar till exempel stöd för skötseln av ärenden. Utgångspunkten ska vara att personen får stöd för att uträtta ärenden, inte att ärendena uträttas åt personen.

Service för att stöda vård och fostran för barn kan t.ex. vara hemservice för barnfamiljer som är målinriktad, planmässig och tidsbunden och går ut på att stöda föräldraskapet och vardagen tillsammans med familjen och samarbetspartnerna. Ett centralt mål är att stärka familjens egna resurser. Detta sker genom att familjen handleds i vård och fostran av barn samt stärks i hanteringen av vardagen. Hjälp som tillhandahålls i form av hemservice kan också innebära konkret hjälp med

hushållsarbetet som t.ex. städning, klädvård eller diskning. Det är viktigt att bygga upp en sådan service som svarar mot klientens eller familjens behov av stöd och hjälp. Se även 18 § *Familjearbete*.

Grunder för erhållande av hemservice

Hemservice tillhandahålls på grund av en funktionsnedsättande orsak eller i en särskild familje- eller livssituation. Funktionsnedsättande orsaker är sjukdom, förlossning, skada eller någon annan liknande orsak, till exempel utmattning. Med särskild familjesituation avses till exempel en situation där föräldrarna separerar, där den ena föräldern är i fängelse eller där en familjemedlem avlider. Livssituationen kan ge upphov till ett behov av stöd även till följd av att en annan anhörig eller närstående drabbas av en svår sjukdom eller går bort. En särskild familjesituation kan också uppstå i en familj som har ett barn med funktionsnedsättning, tvillingar eller vården om en vuxen anhörig. Hemservice ska emellertid även ges till andra om det är nödvändigt för att trygga personens nödvändiga omsorg enligt 12 §.

Krigsinvaliden kan få hemservice som bekostas av Statskontoret på grundval av lagen om skada, ådragen i militärtjänst. Dessutom kan det med det rehabiliteringsanslag som Statskontoret anvisat ordnas hemservice för frontveteraner som har en gradbeteckning.

När kommunen ordnar hemservice ska 13 § *Tryggande av barnets hälsa och utveckling* i socialvårdslagen beaktas. Om det är fråga om att trygga ett barns hälsa eller utveckling ska hemservicen ordnas i nödvändig utsträckning under de tider på dygnet den behövs. Om servicebehovet grundar sig på att barnets uppväxtförhållanden äventyras eller inte tryggar barnets hälsa och utveckling eller om barnet genom sitt beteende äventyrar sin hälsa eller utveckling bör man alltid noggrant säkerställa att klientavgiften inte utgör ett praktiskt hinder för att utnyttja servicen. Enligt klientavgiftslagen ska en avgift som fastställs för socialvårdsservice enligt en betalningsförmåga, efterskänkas eller nedsättas till den del ett avgiftsuttag äventyrar förutsättningarna för försörjningsplikt.

Barnfamiljers rätt till hemservice

Av 4 mom. framgår barnfamiljers särskilda rätt till hemservice. Syftet med bestämmelsen är att förbättra och öka hemservicen särskilt för barnfamiljer då hemservice är en effektiv förebyggande serviceform. Genom ett ändamålsenligt och tillräckligt stöd i ett tidigt skede kan man förhindra att problem anhopas och förvärras, och därigenom kan man minska behovet av annan särskild service eller barn- och familjespecifikt barnskydd. Ett centralt mål är att genom hemservice stärka familjens egna resurser, vilket sker genom att familjen handleds i vård och fostran av barn och i att hantera vardagen. Enligt 19 § 3 mom. i grundlagen ska det allmänna stöda familjer och andra som svarar för omsorgen av barn så att det har möjlighet att trygga barnens välbefinnande och individuella uppväxt. Enligt artikel 18 stycke 2 i barnkonventionen ska avtalsstaterna ge ändamålsenligt stöd till föräldrar och andra lagliga vårdnadshavare i skötseln av barns uppfostran.

Det ska ordnas nödvändig hemservice för barnfamiljer om det på grund av omständigheter som anges i lagen inte är möjligt att trygga barnets välfärd. Skyldigheten att ordna hemservice gäller barn i alla åldrar och deras familjer. Hemservicen ska ordnas i form av en allmän familjeservice. Även klienter inom barnskyddet har samma rätt att få hemservice.

Enligt 1 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt, ska barn ges en god vård och uppfostran samt ägnas en med hänsyn till barnets ålder och utveckling behövlig tillsyn och omsorg. Utgångspunkten är barnets föräldrars eller andra vårdnadshavares skyldighet att trygga en

balanserad utveckling och välfärd för barnet. När barnets föräldrar eller andra vårdnadshavare behöver hjälp i den här uppgiften till följd av orsaker som nämns i lagen, har familjen rätt att få hemservice.

20 § Hemvård

Med hemvård avses den helhet som bildas av hemservice enligt 19 § i denna lag och hemsjukvård enligt 38 § i landskapslagen om hälso- och sjukvård.

Den kommunala socialvården och Ålands hälso- och sjukvård tillhandahåller hemvård i samarbete. Personalen inom Ålands hälso- och sjukvård utför vissa uppgifter av hemservicekaraktär och den kommunala hemservicepersonalen utför vissa uppgifter av hemsjukvårdskaraktär i enlighet med vad som överenskoms enligt 3 mom. Arbetet ska planeras och genomföras så att det bildar en funktionell helhet för klienten. De vårdåtgärder som kommunens hemservicepersonal utför förutsätter att den anställda personen inom kommunens hemservice fått åtgärden delegerad till sig av en ansvarig läkare vid Ålands hälso- och sjukvård.

Beträffande samarbetet mellan den kommunala socialvården och Ålands hälso- och sjukvård gällande hemvård ska samverkansavtal ingås enligt 69 §.

Kommunerna ansvarar för hemservice, medan ÅHS ansvarar för hemsjukvård. I och med socialvårdslagens ikraftträdelse utgör sammanhållen hemvård inte längre en frivillig verksamhet genom avtal utan det blir tvingande att ordna hemvård genom samarbete mellan socialvården i kommunerna och ÅHS.

Ett smidigt samarbete mellan kommunerna och ÅHS kan skapa en kontinuitet och trygghet för klienten. Av socialvårdslagens 41 § *Sektors- och myndighetsövergripande samarbete*, framgår bl.a. att socialvården tillhandahålls i samarbete med olika aktörer så att socialvården och vid behov de övriga förvaltningssektorernas och myndigheternas service bildar en helhet som tillgodoser klientens intresse. 19 § i hälso- och sjukvårdslagen stadgar om ÅHS:s samarbete med socialvården. Av 5 § i äldrelagen framgår att de kommunala myndigheterna och ÅHS ska samarbeta för att ordna socialvårds- samt hälso- och sjukvårdstjänster för de äldre så ändamålsenligt som möjligt och således även effektivisera verksamheten.

Hemvård utgör en betydelsefull del i att nå syftet med bl.a. äldrelagen, att påverka utvecklingen i riktning mot mer tidiga, förebyggande åtgärder och en utökad öppenvård, minskad institutionsvård och ett utökat myndighets- och sektorsövergripande samarbete. Se bl.a. äldrelagens 16 och 17 §§.

Samverkansavtal

Hemvård ska ingå i den överenskommelse som ska ingås mellan ÅHS och den kommunala socialservicen med stöd av 69 § *Samverkansavtal med Ålands hälso- och sjukvård*. I 19 a § hälso- och sjukvårdslagen finns en motsvarande bestämmelse. Av 69 § framgår att parterna i samverkansavtalet ska komma överens om *gemensamma mål* för de samordnade tjänsterna, *ansvarsfördelningen* och *övergripande rutiner för samarbetet* och *övriga åtgärder* för att säkerställa funktionella servicehelheter för klienterna. Fullgörandet av samverkansavtalet ska utvärderas årligen av parterna och vid behov ska samverkansavtalet ändras.

Anteckning av klientuppgifter vid sektors- och myndighetsövergripande samarbete

Med klientens samtycke kan man enligt socialvårdslagens 39 § 3 mom. utarbeta en gemensam plan (trots vad som föreskrivs någon annanstans i lag) istället för separata planer för socialvården och andra myndigheter och förvaltningsområden, såsom vård- och rehabiliteringsplaner som tas fram inom ÅHS. 15 § 2 och 3 mom. i äldreagen utgör ett komplement rörande äldre personers klientplan.

I 6 § *Anteckning av klientuppgifter inom socialvården och hälso- och sjukvården i det interna samarbetet vid en verksamhetsenhet inom socialvården* i klienthandlingslagen stadgas om gemensam klientplan och klientrapport för klienten när socialservice lämnas gemensamt av personal inom socialvården och hälso- och sjukvården vid en verksamhetsenhet inom socialvården. En person som deltar i lämnandet av sådan gemensam service ska ha tillgång till sådana gemensamma klienthandlingar som personen behöver i sitt arbete, t.ex. gemensam klientplan och klientrapport. Se även klienthandlingslagens 7 § *Anteckning av klientuppgifter vid sektors- och myndighetsövergripande samarbete*.

21 § Boendeservice

Boendeservice ska ordnas för personer som av särskild orsak behöver hjälp eller stöd i boendet eller med att ordna boende. Service som tillhandahålls hemma prioriteras i förhållande till service som förutsätter flytt och inkluderar både boende och service. Tillfälligt boende ordnas för personer som behöver kortvarig, brådskande hjälp.

Stödboende ska ordnas för personer som behöver stöd för att bo självständigt eller vid övergången till självständigt boende. Med stödboende avses att boendet stöds genom social handledning och annan socialservice.

Serviceboende ska ordnas för personer som behöver en lämplig bostad samt vård och omsorg. Serviceboende med heldygnsomsorg ordnas för personer som behöver vård och omsorg dygnet runt.

Med serviceboende avses boende och service som ordnas i en servicebostad. Servicen omfattar vård och omsorg enligt klientens behov, verksamhet som upprätthåller och främjar funktionsförmågan, måltids-, klädvårds-, bad- och städservice samt tjänster som främjar delaktighet och socialt umgänge. Inom serviceboende med heldygnsomsorg ordnas servicen enligt klientens behov dygnet runt.

När boendeservice tillhandahålls ska det ses till att personens privatliv och rätt till medbestämmande respekteras och socialvården ska verka för att hon eller han av den ansvariga myndigheten får behovslena rehabiliterings- och hälso- och sjukvårdstjänster.

Beträffande rehabiliterings- och hälso- och sjukvårdstjänster som i enlighet med 37 § 5 mom. i landskapslagen om hälso- och sjukvård tillhandahålls av Ålands hälso- och sjukvård för klienter som får boendeservice ska den kommunala socialvården och Ålands hälso- och sjukvård samarbeta så att Ålands hälso- och sjukvårds tjänster och övrig socialvård och omsorg vid serviceboendet bildar en funktionell helhet för klienten. Beträffande samarbetet mellan den kommunala socialvården och Ålands hälso- och sjukvård ska samverkansavtal ingås enligt 69 §.

Med boendeservice avses en helhet där bostaden och service som stöder boendet är nära kopplade till varandra. Service som stöder och möjliggör boende kan vara t.ex. tjänster med vilka boendefärdigheterna bedöms och tränas, vård- och omsorgstjänster, tjänster i anknytning till

individuell hjälp eller en kombination av dessa. Boendeservicens varaktighet ska tas i beaktande när både individuella och mer allmänna beslut fattas.

Boende kan ordnas i separat bostad, i gruppboende eller i serviceboendeenhet. Kommunen kan beroende på klientens situation både ge stöd i att finna en bostad och i att ordna service som gör boendet möjligt. Servicen kan grupperas till servicehelheter utifrån klienternas funktionsförmåga, hur bindande och krävande vården är samt omfattningen och arten av den service som lämnas. Klienten betalar i allmänhet hyra för boendet och en klientavgift för servicen enligt klientavgiftslagen.

Boendeservice är avsedd för klienter som av särskild orsak behöver hjälp eller stöd i boendet eller med att ordna boende, t.ex. äldre med nedsatt funktionsförmåga, klienter med olika funktionsnedsättningar (t.ex. fysisk, psykisk, kognitiv), klienter som varit utsatta för våld i nära relationer, klienter med missbruksproblematik m.fl. Lagens syfte är även att säkerställa boendeservice till personer och klienter som behöver särskilt stöd enligt definition i lagens 3 § 3 punkten.

I speciallagstiftning finns även närmare bestämmelser om skyldighet att ordna boendeservice. Bestämmelser om serviceboende för klienter med funktionsnedsättning finns i handikappservicelagen och i specialomsorgslagen. Dessa speciallagar tillämpas om en klient inte får tillräcklig och för klienten lämplig service med stöd av primära lagar som socialvårdslagen. Handikappservicelagen är primär i förhållande till specialomsorgslagen.

Då man ordnar boendeservice tas även 35 § i barnskyddslagen i beaktande. Kommunen ska utan dröjsmål ordna tillräckligt ekonomiskt stöd samt avhjälpa bristerna i boendeförhållandena eller ordna en bostad som motsvarar behovet när behovet av barnskydd i väsentlig mån beror på otillräcklig försörjning, bristfälliga boendeförhållanden eller avsaknad av bostad eller när dessa omständigheter utgör ett väsentligt hinder för barnets och familjens rehabilitering. Det finns en motsvarande bestämmelse för barnskyddets eftervård i 76 a §.

8 § i missbrukarvårdslagen stadgar även om ordnande av stöd som rör boende. När service tillhandahålls ska klienter med missbrukarproblematik vid behov ges hjälp med att lösa sina problem i boende.

Äldreagen ska stadga bl.a. i 14 § om bedömning av äldres servicebehov. När funktionsförmågan utreds ska det bedömas till vilka delar den äldre personen klarar de funktioner som hör till normal livsföring i sin egen boende- och närmiljö och med vad den äldre behöver stöd och hjälp med. Vid bedömningen ska bl.a. faktorer som har samband med tillgängligheten i omgivningen, tryggheten i boendet och tillgången till närservice beaktas. Av 16 § framgår att tjänsterna ska ges så att bl.a. äldre personer upplever att deras liv är tryggt. Trygghet innebär bland annat att kraven på brandsäkerhet har beaktats i boendeförhållanden och tillgång till trygghetstjänster, t.ex. trygghetslarm, fysiska tillsynsbesök eller tillsynskamera. Enligt 16 § 2 mom. ska sådana lösningar alltid sökas som möjliggör att makar, parter som lever i ett registrerat partnerskap och sambor kan bo tillsammans. Kommunen och ÅHS ska enligt 3 mom. säkerställa att arrangemangen för långvarig vård och omsorg av äldre personer är bestående, om det inte är befogat att ändra på dem med anledning av faktorer som framgår av 3 mom. Bevarandet av de sociala nätverken ska även uppmärksammas när boende ordnas eller bistås.

Socialvårdslagen är primär i förhållande till speciallagarnas bestämmelser om boendeservice. Servicen ska skapa en tillräckligt täckande och fungerande helhet oberoende av vilken lag som servicen baserar sig på.

I landskapsregeringens *Kvalitetsrekommendation tjänster för äldre*², *Riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdom*³ och *Äldres psykiska ohälsa*⁴ framgår rekommendationer och riktlinjer för att säkerställa kvaliteten i ordnande av boendeservice till äldre.

Krigsinvalidier kan få boendeservice som bekostas av Statskontoret på grundval av lagen om skada, ådragen i militärtjänst.

Enligt 1 mom. ska service som tillhandahålls hemma prioriteras i förhållande till service som förutsätter flytt och inkluderar både boende och service. Av äldrelagens 16 § 1 mom. framgår även att långvarig vård och omsorg i första hand ska ges äldre personer genom social- och hälsovårdstjänster som ordnas i den äldres eget hem eller på något annat hemligt ställe där de bor. Med eget hem avses i detta sammanhang till exempel en ägarbostad, bostadsrättsbostad eller hyresbostad som har varit i den äldre personens bruk redan innan behovet av långvarig vård och omsorg uppkom. En annan hemlik plats kan vara till exempel en enhet för serviceboende enligt socialvårdslagen. Möjligheterna att bo hemma kan stödas genom den service som definieras i socialvårdslagen eller genom annan service som är förenlig med klientens behov. Enligt 12 § 2 mom. äldrelagen ska särskild vikt läggas vid tjänster som främjar äldre personers rehabilitering och vid tjänster i hemmet.

Vid stöd för anskaffning och behållande av en bostad spelar även t.ex. tryggnad av försörjningen, ändringsarbeten, hjälpmedel och rehabilitering samt service som stöder rörlighet en central roll.

När ett behov har konstaterats fastställer socialvårdslagen ingen absolut rätt att välja en viss service, utan det väsentliga är att servicebehovet stöds. Se 11 § 1 mom. 2 punkten om stödbehov med anknytning till boende. 4 § *Klientens intresse* och 5 § *Barnets bästa* ska dock alltid tas i beaktande.

Åbo förvaltningsdomstol 25.3.2014, nr 14/173. Förvaltningsdomstolen fastställer i sitt avgörande gällande serviceboende att personen inte har subjektiv rätt till socialservice på den plats och på det sätt personen önskar utan kommunen har rätt att besluta på vilket sätt den ordnar servicen. Inte heller en viss ålder berättigar i sig till boendeservice. Däremot ska servicen vara tillräcklig och erbjudas i rätt tid.

Tillfälligt boende

Ordnande av tillfälligt boende är en typisk del av socialvårdens boendeservice och omnämns i 1 mom. Tillfälligt boende ordnas vid olika krissituationer och målet är alltid en flytt till en mer permanent boendeform. Skyldigheten att ordna tillfälligt boende omfattar såväl en skyldighet att sörja för att kommunen har tillräckligt med serviceformer för att ordna tillfälligt boende som en skyldighet att se till att klienter som behöver hjälp har möjlighet att vid behov få brådskande hjälp. Tillfälligt boende som tillhandahålls som så kallad nödinkvartering kan också innebära mat och

² <https://www.regeringen.ax/styrdokument-rapporter-publikationer/kvalitetsrekommendation-tjanster-aldre-0>

³ <https://www.regeringen.ax/styrdokument-rapporter-publikationer/riktlinjer-omsorg-var-d-vid-demenssjukdom-0>

⁴ <https://www.regeringen.ax/styrdokument-rapporter-publikationer/aldres-psykiska-ohalsa-slutrapport>

annan akut hjälp. Bestämmelsen är nära kopplad till bl.a. 29 § *Socialjour* och 12 § *Tryggande av nödvändig omsorg och försörjning*.

Om en person som vistas olagligt på Åland är i behov av brådskande hjälp ska personen i första hand hänvisas till den kommunala myndighet som ansvarar för socialvården för att bedöma behovet av stöd. Barn som vistas olagligt i landet har rätt till service enligt barnskyddslagen. Med personer som vistas olagligt i Finland och på Åland menas personer som enligt utlänningslag (FFS 301/2004) inte har rätt att vistas i Finland. En asylsökandes vistelse i Finland blir olaglig när ett avslag på asylansökan har vunnit laga kraft eller när det fattats ett verkställbart beslut om att personen ska avlägsnas ur landet. Dessa personer omfattas inte längre av mottagningstjänster. Kommunen ska alltid kontakta Migrationsverkets lägescentral i Finland⁵ för att utreda om personen har rätt till mottagningstjänster och hänvisa en person som olagligt vistas i landet till systemet för frivillig återresa.

Syftet med landskapslagen (2015:117) om skyddshem, är att säkerställa heltäckande skyddshemstjänster av god kvalitet för personer som är utsatta för våld i nära relationer eller som lever under hot om sådant våld. Med skyddshemstjänster avses enligt lagens 5 § omedelbar krishjälp, skyddat boende dygnet runt samt psykosocialt stöd, rådgivning och vägledning som skyddshemmet i akuta situationer erbjuder dem som blivit utsatta för våld i nära relationer eller som lever under hot om sådant våld.

Stödboende

Stödboende enligt 2 mom. är avsett för klienter som behöver stöd för att *bo självständigt* eller *vid övergången till självständigt boende*. Stödboende används som stödform för bland annat unga inom barnskyddets eftervård, klienter med en lätt intellektuell eller psykisk funktionsnedsättning eller som faller inom autismspektrumet, rehabiliteringsklienter inom missbrukar- och psykiatriska vården, vid frigivning från fängelse m.fl. Stödboende för personer som varit utsatta för våld i nära relationer och som ska lämna skyddshemmet kan vara av avgörande betydelse både för den våldsutsatta och dennes barns trygghet samt att det även kan utgöra en brottsförebyggande funktion vid hot om våld.

Stödboende kan ordnas så att bostaden har skaffats självständigt från det vanliga bostadsbeståndet och det stöd och den service som klienten behöver ges i bostaden eller så att klienten får dem någon annanstans. Stödboende kan även ges så att bostaden och servicen utgör en fast helhet eller så att servicen finns i en fast anknytning till bostaden. Enligt 1 mom. ska service som tillhandahålls hemma prioriteras i förhållande till service som förutsätter flytt och inkluderar både boende och service.

Med stödboende avses enligt 1 mom. att boendet stöds genom 16 § *Social handledning* och annan socialservice som t.ex. 15 § *Socialt arbete*, 17 § *Social rehabilitering*, 19 § *Hemservice*, 18 § *Familjearbete*, 24 § *Alkohol- och drog arbete*, 25 § *Förebyggande av psykisk ohälsa* eller stödpersoner med stöd av 28 § *Annan socialservice*. Det kan även finnas behov av tjänster från t.ex. ÅHS som behovsenliga rehabiliterings- och hälso- och sjukvårdstjänster. Vid stödboende ska den service som stöder boendet bilda en servicehelhet som utformas individuellt i enlighet med klientens behov. Av särskild betydelse är 41 § *Sektors- och myndighetsövergripande samarbete* och samverkansavtal mellan kommunen och ÅHS enligt socialvårdslagens 69 § och 19 a § i hälso- och sjukvårdslagen.

⁵ <https://migri.fi/sv/kontakta-oss>

Forsknings- och utvecklingsenhetens studie *FoU Södertörns skriftserie nr 133/15 – Boendestöd* om personer med psykisk funktionsnedsättning och boendestöd kan ge en bild om det särskilda behov av stöd som en person eller klient kan ha i uppgifter och funktioner som hör till boende, vård och omsorg, upprätthållande av funktionsförmågan, vård och fostran av barn samt utträttande av ärenden samt till det övriga dagliga livet. Områden som lyfts fram i studien är till exempel att komma sig för (t.ex. gå iväg och handla, stiga upp på morgonen), att kommunicera (t.ex. hjälp att ringa myndigheter och boka tid), att avbryta (t.ex. att ta pauser, gå och lägga sig), att påbörja (t.ex. igångsättning av aktivitet, städning), att minnas (t.ex. tider att passa, ta mediciner, anteckningar från möten), att organisera (t.ex. skapa hållbara rutiner och organisera tillvaron), att räkna (t.ex. beräkna kostnader, betala saker), att formulera sitt hjälpbehov (i egna hemmet, dagliga livet, kontakt med myndigheter) samt att koncentrera sig (slutföra saker).

Serviceboende och serviceboende med heldygnsomsorg, ESB

Enligt 3 mom. ordnas serviceboende för personer som behöver såväl en lämplig bostad som vård och omsorg. Klienter för vilka serviceboende ordnas är ofta i behov av omfattande stöd. I flera situationer är ordnandet av vård och omsorg kopplat till den i 19 § 1 mom. i grundlagen tryggade rätten till oundgänglig omsorg. Den i grundlagen tryggade rätten utgår från att individen inte själv kan sörja för den trygghet som ett människovärdigt liv förutsätter.

Med serviceboende avses boende och service som ordnas i en servicebostad. Serviceboende kan ordnas kortvarigt eller fortgående, dagtid, nattetid eller dygnet runt. Om klienten får serviceboende och vård och omsorg dygnet runt enligt behov handlar det om effektiviserat serviceboende.

Serviceboendet omfattar enligt 4 mom. vård och omsorg enligt klientens behov, verksamhet som upprätthåller och främjar funktionsförmågan samt tjänster som främjar delaktighet och socialt umgänge. Till vård och omsorg hör bland annat hjälp med personliga sysslor såsom måltids-, klädvårds-, bad- och städservice samt att säkerställa att medicineringen sker i enlighet med anvisningarna. År 2018 kartlade landskapsregeringen⁶ hur kommunerna avsåg utveckla sin äldreomsorg så att den motsvarar de servicemål som uppställts i kommande lagstiftning. Av kartläggningen framgår exempel på olika former av verksamheter och tjänster; dag- och sysselsättningsverksamhet, sysselsättnings-koordinator/ -handledare, äldreomsorg på distans, fysioterapeut för äldreomsorgen, hemrehabilitering (ergo-/fysioterapi), besökhundteams-verksamhet m.m.

Se även 64 § 4 mom. om betydelsen av lokalernas utformning.

Den som vill flytta och bli invånare i en annan kommun, men som på grund av sin ålder eller sin funktionsnedsättning eller av någon annan orsak inte kan bo självständigt där, kan i enlighet med socialvårdslagens 60 § anhålla om t.ex. serviceboende i kommunen på samma grunder som kommunens invånare. 62 § stadgar om nya hemkommunens ansvar för att ordna service vid nyttjandet av rätten att välja hemkommun vid långvarig vårdrelation och 63 § om den tidigare hemkommunens ansvar för vårdkostnader.

⁶ <https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/protocol/nr22-2018-enskild-s2.pdf>

Rätt till medbestämmande och behovsenliga rehabiliterings- och hälso- och sjukvårdstjänster

För att säkerställa servicens kvalitet stadgas i 5 mom. om en skyldighet att se till att klientens privatliv och rätt till medbestämmande respekteras i all boendeservice samt att socialvården ska verka för att klienten får behovsenliga rehabiliterings- och hälso- och sjukvårdstjänster. Det förutsätter bland annat att man ser till att en klient i serviceboendet får hjälp att röra sig utanför boendeenheten och får lämpliga rehabiliterings- och hälso- och sjukvårdstjänster som klienten har rätt till oberoende av boendeform. Om man vid socialvårdens verksamhetsenhet genomför läkemedelsbehandlingar ska hälso- och sjukvårdspraxis följas.

ÅHS ansvarar för rehabiliterings- och hälso- och sjukvårdstjänster i enlighet med 37 § 5 mom. i hälso- och sjukvårdslagen för klienter som får boendeservice. Beträffande samarbetet mellan den kommunala socialvården och ÅHS ska samverkansavtal ingås enligt socialvårdslagens 69 § och 19 a § i hälso- och sjukvårdslagen så att ÅHS:s tjänster och övrig socialvård och omsorg vid serviceboendet bildar en funktionell helhet för klienten.

I landskapsregeringens *Riktlinjer för omsorg och vård vid demenssjukdom*⁷, vilka utarbetats av representanter för kommuner, ÅHS och landskapsregeringen ges rekommendationer bland annat om att ÅHS ska tillhandahålla tillräckliga fysioterapi- och ergoterapitjänster för utvecklande av individuella träningsprogram för boende hemma (hemrehabilitering) och på serviceboenden (även effektiverade) och för handledning av personalen inom hemservice och vid serviceboenden i användning av dessa m.m. I *Äldres psykiska ohälsa* (2019)⁸ lyfts ett flertal rekommendationer fram för hur man kan förbättra det förebyggande arbetet vid äldres psykiska ohälsa samt service- och vårdkedjan vid utvecklad psykisk ohälsa t.ex. genom gemensamma boendestödsteam.

22 § Service på en institution

Med service på en institution inom socialvården avses ordnande av vård och rehabiliterande verksamhet vid en verksamhetsenhet som ger fortlöpande vård inom socialvården. Service på en institution kan ordnas kortvarigt eller fortgående, dagtid, nattetid eller dygnet runt. Långvarig vård och omsorg får tillhandahållas på institution bara om det med hänsyn till personens hälsa eller säkerhet är motiverat, eller om det finns en annan i lag särskilt föreskriven grund för det.

När service på en institution tillhandahålls ska det ordnas sådan rehabilitering, vård och omsorg som behövs med tanke på klientens individuella behov. Klientens livsmiljö ska dessutom om möjligt ordnas så att den är trygg, hemlik och stimulerande samt möjliggör ett privatliv och främjar rehabilitering, initiativkraft och funktionsförmåga.

Med begreppet vård i 1 mom. som tillhandahålls av den kommunala socialvården avses på Åland omsorg och sådan sjukvård som inte kräver sjukhusvård.

Beträffande de läkartjänster som i enlighet med 37 § 5 mom. i landskapslagen om hälso- och sjukvård tillhandahålls av Ålands hälso- och sjukvård för klienter vid de offentliga institutionerna på Åland ska den kommunala socialvården och Ålands hälso- och sjukvård samarbeta så att Ålands hälso- och sjukvårds tjänster och övrig rehabilitering, vård och omsorg vid institutionen bildar en funktionell helhet för klienten. Beträffande samarbetet

⁷ <https://www.regeringen.ax/styrdokument-rapporter-publikationer/riktlinjer-omsorg-vard-vid-demenssjukdom-0>

⁸ <https://www.regeringen.ax/styrdokument-rapporter-publikationer/aldres-psykiska-ohalsa-slutrapport>

mellan den kommunala socialvården och Ålands hälso- och sjukvård ska samverkansavtal ingås enligt 69 §.

Definitionen av institutionsvård sammanhänger med definitionen i 2 kap. 4 § sjukförsäkringslagen (FFS 2004/1224), vilken utgör Finlands behörighet. FPA avgör huruvida ett boende är att betrakta som institution eller öppenvård. Av Social- och hälsovårdsministeriets förordning (1806/2009) och dess bilaga framgår grunderna för öppenvård och institutionsvård.

17 § *Förutsättningar för beslut om långvarig institutionsvård* i äldrelagen utgör ett komplement till socialvårdslagen och föreskriver om grunder för när en äldre persons servicebehov, 65 år och äldre, kan tillgodoses genom långvarig institutionsvård. Med långvarig institutionsvård avses vård som pågår längre än tre månader. Bestämmelsen understryker att långvarig institutionsvård endast ska ges när det har utretts att servicebehovet inte kan tillgodoses med öppenvårdstjänster på grund av medicinska skäl eller med hänvisning till klient- eller patientsäkerhet. Den 7 februari 2020 beslöt (S220E08) Ålands landskapsregering att för tiden 7.2.2020 - 31.5.2020 utse en arbetsgrupp med uppdrag att utreda behovet av medicinska kriterier för långvarig institutionsvård av äldre och vid behov avge förslag till sådana. Den 19 maj beslöt landskapsregeringen förlänga arbetsgruppens mandatperiod till 30.9.2020 (S220E17).

Barnskyddslagen omfattar bestämmelser om vård av barn utom hemmet som ordnas som anstaltsvård. Specialomsorgslagen stadgar om specialomsorger som är oberoende av en persons vilja och som ges vid institutioner enligt socialvårdslagens 22 § eller på motsvarande inrättningar för socialvård. Institutionsvård ordnas också enligt missbrukarvårdslagen.

ÅHS ska enligt 37 § i hälso- och sjukvårdslagen tillhandahålla läkartjänster vid de offentliga institutionerna som finns i landskapet.

Avgift för institutionsvård enligt socialvårdslagens 22 § uppbärs enligt klientavgiftslagen.

När service på en institution tillhandahålls ska det enligt 2 mom. ordnas sådan rehabilitering, vård och omsorg som behövs med tanke på klientens individuella behov. Service på en institution kan omfatta rehabiliterande verksamhet som förbättrar eller upprätthåller funktionsförmågan eller motverkar dess försämring, men rehabiliterande arbetsmetoder ska också beaktas i det vardagliga arbetet. Målet för rehabiliteringen är att optimera funktionsförmågan och livskvaliteten. Omsorg kan omfatta t.ex. stöd vid påklädning, skötseln av den personliga hygien samt måltider. Dessutom ska personen tryggas möjlighet till social växelverkan och delaktighet genom t.ex. möjlighet att tillbringa tid med närstående personer. Klientens livsmiljö ska dessutom enligt 2 mom. om möjligt ordnas så att den är trygg, hemlik och stimulerande samt möjliggör ett privatliv och främjar rehabilitering, initiativkraft och funktionsförmåga.

För att säkerställa kvaliteten i ordnande av institutionsvård till äldre ska bland annat landskapsregeringens *Kvalitetsrekommendation tjänster för äldre*⁹ och *Riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdom*¹⁰ beaktas. Se även socialvårdslagens 64 § *Socialvårdens personal, lokaler och hjälpmedel*.

⁹ <https://www.regeringen.ax/styrdokument-rapporter-publikationer/kvalitetsrekommendation-tjanster-aldre-0>

¹⁰ <https://www.regeringen.ax/styrdokument-rapporter-publikationer/riktlinjer-omsorg-var-d-vid-demenssjukdom-0>

Enligt mom. 3 avses med vård, omsorg och sådan sjukvård som inte kräver sjukhusvård. I enlighet med LF nr 28/2010 - 2011¹¹ ska med sjukhusvård avses vård som i enlighet med en medicinsk bedömning ges vid någon av ÅHS' kliniker eller enheter.

Institutionsvård utgör ett av de verksamhetsområden som kommunen och ÅHS enligt socialvårdslagens 69 § och hälso- och sjukvårdslagens 19 a § ska ingå samverkansavtal om för att servicen tillsammans ska bilda en funktionell helhet för klienten. Avsikten är att överenskommelsen ska innehålla bestämmelser om gemensamma mål för hur behoven av samordnade tjänster ska mötas, ansvarsfördelning och övergripande rutiner för samarbete.

I brådskande fall omfattar kommunens skyldighet att ordna service även andra än kommunens invånare så att personens rätt till nödvändig omsorg och försörjning inte äventyras. Lagens 58 § stadgar om brådskande institutionsvård och annan socialservice, 59 § om överflyttning av en person till egen kommun när någon har fått institutionsvård med stöd av 58 §. Den som vill flytta och bli invånare i en annan kommun, men som på grund av sin ålder eller sin funktionsnedsättning eller av någon annan orsak inte kan bo självständigt där, kan i enlighet med 60 § anhålla om socialservice, serviceboende och institutionsvård i kommunen på samma grunder som kommunens invånare. 61 § stadgar om rätt till ersättning för annan kommuns invånares institutionsvård, 62 § om nya hemkommunens ansvar för att ordna service vid nyttjandet av rätten att välja hemkommun vid långvarig vårdrelation. Lagens 63 § stadgar om den tidigare hemkommunens ansvar för vårdkostnader.

23 § Service som stöder rörligheten

En tillgänglig och fungerande allmän kollektivtrafik är det främsta sättet att ordna sådan rörlighet som lämpar sig för alla.

Service som stöder rörligheten ska ordnas för personer som inte klarar av att självständigt använda allmänna trafikmedel på grund av sjukdom, skada eller av någon annan liknande funktionsnedsättande orsak och som behöver service för att kunna utträta ärenden eller på grund av något annat behov som hör till det dagliga livet.

Stöd för rörlighet kan ordnas på följande sätt eller genom kombinationer av dem:

- 1) handledning i hur allmänna trafikmedel används och handledd träning,**
- 2) ledsagarservice,**
- 3) grupptransport,**
- 4) ersättning för skäliga kostnader för transport med taxi, färdtjänstbil eller ett annat motsvarande fordon eller**
- 5) på något annat lämpligt sätt.**

Individuell färdtjänst ordnas inte för en person som har rätt till transport eller till ersättning för transportkostnaderna med stöd av någon annan lag.

Det bör uppmärksammas att serviceformen *service som stöder rörligheten* utgör en separat form av service i socialvårdslagen. Tidigare utgjorde *transport- och följeslagarservice* (färdtjänst) en del av hemservice genom socialvårdsförordningen (1983).

Service som stöder rörlighet ordnas framför allt för sådana äldre som till följd av nedsatt funktionsförmåga på grund av ålder behöver stöd för att kunna röra sig samt för andra som behöver

¹¹ <https://www.lagtinget.ax/dokument/framstallning-282010-2011-9129>

service som stöder rörlighet. 8 § i handikappservicelagen stadgar om färdtjänst jämte följeslagarservice till "gravt handikappade" som på grund av sin funktionsnedsättning eller sin sjukdom nödvändigt behöver sådan service för att klara de funktioner som hör till normal livsföring.

FPA ersätter i regel för resor till en privat eller offentlig hälso- och sjukvårdsenhet, med stöd av sjukförsäkringslagen (FFS 2004/1224). Krigsinvalidier kan få service som stöder rörlighet som bekostas av Statskontoret på grundval av lagen om skada, ådragen i militärtjänst.

Service som stöder rörlighet utgör en väsentlig del i att kunna sköta sådant som hör till det dagliga livet, men även till följd av stödbehov med anknytning till boende samt för att förhindra marginalisering och främja delaktighet, se socialvårdslagens 11 § *Stödbehov*.

Bestämmelsen frångår inte principen att i första hand utveckla en tillräcklig och tillgänglig kollektivtrafik som också gör det möjligt för befolkningen med nedsatt funktionsförmåga att röra sig. Tillgänglig kollektivtrafik kan vid behov kompletteras med bland annat servicelinjer och flexlinjetrafik. Syftet med landskapslag (2019:60) om kollektivtrafiktjänster, är att främja utvecklingen av kollektivtrafiken på Åland så att allmänheten har tillgång till sådana nödvändiga kollektivtrafiktjänster som svarar mot det dagliga behovet av att förflytta sig. Av regeringsprogram *Tillsammans för Åland*¹² framgår att ett trafikförsörjningsprogram ska tas fram för att uppnå målen med kollektivtrafiken.

Service som stöder rörlighet ska kunna ordnas på olika sätt. För vissa som behöver service som stöder rörlighet kan det vara möjligt att använda allmänna kommunikationsmedel med hjälp av en annan person i form av ledsagarservice. En klient som inte har rätt till färdtjänst enligt handikappservicelagen kan klara av att använda allmänna fortskaffningsmedel förutsatt att klienten får tillräcklig handledning och möjlighet att träna på att använda trafikmedlen med stöd av en annan person. Stöd för rörlighet kan också ordnas i form av taxitransport, flexlinjetransport, samtransport, servicelinjer, med hjälp av centraler för samåkning och som kombinationer av ovan nämnda sätt. Skäliga kostnader ersätts för en resa som företagits med det fordon som motsvarar klientens behov. Enligt rådande praxis ersätts kostnader inte om personen skulle ha rätt till ersättning med stöd av någon annan lag. I klientavgiftslagen bestäms om klientavgifterna och grunderna för dem.

Lagen innehåller inte någon omfattning av servicen som stöder rörligheten, utan omfattningen är beroende av klientens individuella behov. Service som stöder rörlighet utgör en så kallad anslagsbunden service, men beviljandet av servicen är inte helt och hållet beroende av prövning. Vid bedömning av servicebehovet ska man beakta bland annat socialvårdslagens 11 § *Stödbehov*, 12 § *Tryggande av nödvändig omsorg och försörjning* och 21 § *Boendeservice*, enligt vilka servicen riktas till dem som behöver den mest. Ingen klientgrupp kan helt och hållet uteslutas ur servicen på basis av kommunens anvisningar, utan servicebehovet ska bedömas för var och en. Till exempel föreskrivs i lagen inte att en persons inkomster är den enda grunden för att bedöma en persons servicebehov.

¹² <https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/guidedocument/m0120192020-handlingsprogram-2019-2023.pdf>

Åbo förvaltningsdomstol 21.11.2016, nr 16/0726/2. Förvaltningsdomstolen: "X:s ansökning om färdtjänst och begäran om omprövning enligt socialvårdslagen avlogs i första hand på grund av att personens bruttoinkomster överskred den inkomstgräns som den kommunala nämnden fastställt. I 23 § 2 mom. nämns inte att personens inkomster bör underskrida en viss inkomstgräns för att personen ska beviljas färdtjänst. Efter att villkor för beviljande införts i lagen ska rätten till service avgöras utifrån lagen. På grund av ovan nämnda upphävde förvaltningsdomstolen beslutet som avslår begäran om omprövning av sektionen för individärenden och returnerade ärendet till sektionen för ny behandling. Sektionen bör fatta ett motiverat beslut som grundar sig på X:s individuella situationer och bestämmelserna i den nya socialvårdslagen om huruvida X har rätt till färdtjänst enligt socialvårdslagen."

Service som stöder rörlighet och som ordnats i enlighet med klienternas behov uppfyller lagens syfte att främja och upprätthålla välfärden samt bekämpa och minska ojämlikhet och marginalisering. Den bidrar också till att stöda äldre personers möjligheter att klara sig på egen hand och deras delaktighet i samhället samt stöder boende hemma.

24 § Alkohol- och drogarbete

Syftet med alkohol- och drogarbete är att minska och avlägsna alkohol- och drogrelaterade faktorer som äventyrar välfärd och säkerhet samt stöda alkohol- och drogfrihet.

Socialvårdens alkohol- och drogarbete enligt denna lag omfattar

- 1) handledning och rådgivning,**
- 2) socialvårdens särskilda service som riktar sig till missbrukare av berusningsmedel, deras anhöriga och andra närstående samt**
- 3) övrig socialservice enligt 14 § som stöder alkohol- och drogfrihet eller som behövs på grund av missbruk av berusningsmedel.**

En gravid person har rätt att omedelbart få tillräcklig socialservice som stöder alkohol- och drogfrihet.

Det alkohol- och drogarbete som utförs inom socialvården ska planeras och genomföras så att det bildar en funktionell helhet tillsammans med det övriga alkohol- och drogarbetet och arbetet för förebyggande av psykisk ohälsa i kommunen och inom Ålands hälso- och sjukvård. Beträffande samarbetet mellan kommunen och Ålands hälso- och sjukvård gällande alkohol- och drogarbetet ska samverkansavtal ingås enligt 69 §.

Bestämmelsens 1 mom. beskriver det övergripande syftet med socialvårdens alkohol- och drogarbete, det vill säga att stärka skyddande faktorer och minska riskfaktorerna som sammanhänger med att personer utvecklar skadligt bruk av rusmedel.

I 2 mom. omnämns tre huvudsakliga områden som socialvårdens alkohol- och drogarbete ska omfatta:

- Handledning och rådgivning inom alkohol- och drogarbete vilket omfattar de faktorer som stöder och äventyrar alkohol- och drogfriheten samt en kartläggning av servicesystemets alternativ. Detta kan ses som ett tillägg till socialvårdslagens 6 § *Rådgivning och handledning* som stadgar om att kommuninvånarna ska ha tillgång till handledning och rådgivning inom socialvården.

- Särskild service inom missbrukarvården, med vilken avses socialvårdstjänster för personer med missbruk, såsom öppenvårdsmottagning och medicinfri rehabiliterande verksamhet. Fokus bör ligga på öppenvårdstjänster, inom vilka jourartade, ambulerande och konsultativa arbetsformer utvecklas. I detta sammanhang kan 1 § *Lagens syfte* uppmärksammas, vilken stadgar om att främja klientorienteringen. Detta förutsätter flexibilitet vid planering och ordnande av serviceformer. Enligt 33 § *Tillgång till socialvård och dess tillgänglighet*, ska socialservice om möjligt ordnas i anslutning till olika förvaltningsområdets basservice, om arrangemanget främjar samordningen av servicen och ordnandet av service av god kvalitet. Beaktas bör också att enligt 30 § *Centrala principer*, ska när socialservicens lokaler planeras och används, individuella behov och förutsättningar hos klienterna, tillgänglighet och integritetsskydd beaktas.
Det är också viktigt att ordna rehabiliterande service efter att en person genomgått avvänjning (se beskrivning nedan om 41 § i hälso- och sjukvårdslagen), och att denna varar tillräckligt länge.
- Övrig socialservice, med vilket avses den socialservice som omnämns i lagens 14 §. Socialservice ordnas för personer som har problem med den sociala funktionsförmågan och livshandlingen till följd av missbruk av alkohol eller andra droger. Detta kan exempelvis ske genom hemservice för att stöda boende eller genom familjearbete eller rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor för att stöda en hel familj där rusmedelsrelaterad problematik framkommer. Enligt 21 § *Boendeservice*, ska boendeservice ordnas för personer som av särskild orsak behöver hjälp eller stöd i boendet eller med att ordna boende. Genom övrig socialservice stöds å ena sidan nykterhet, å andra sidan att den oundgängliga omsorgen som avses i grundlagen förverkligas också för dem för vilka missbruket av berusningsmedel fortgår.

För att förebygga att alkohol- och drogproblem överförs från generation till generation är det viktigt att stöda barn och unga i riskgrupper och deras familjer. Barns, eller en i klientens vård vuxen persons, eventuella behov av vård och stöd ska bedömas i samband med att en vuxen ordnas social-, hälso- och sjukvård. Se socialvårdslagens 44 § *Utredning av situationen för en person i klientens vård* och hälso- och sjukvårdslagens 48 § *Beaktandet av barn i service som riktar sig till vuxna*. Socialvårdslagens 43 § *Kartläggning av närstående nätverket* ska även beaktas i detta sammanhang.

Enligt 3 mom. har en gravid person rätt att omedelbart få tillräcklig socialservice som främjar alkohol- och drogfrihet. En motsvarande bestämmelse om gravidas rätt till sådana tjänster som är nödvändiga för att gravida kvinnor och deras ofödda barn ska ges särskilt skydd finns i 48 § 1 mom. i hälso- och sjukvårdslagen. Socialvårdslagens 24 § 3 mom. utgår från att personen själv söker sig till servicen, men personer kan även ledas till socialvården genom lagens 35 § enligt vilken en sådan anställd eller yrkesutbildad person som definieras i bestämmelsen ska styra personen till att söka socialservice eller kontakta socialvården, så att personens stödbehov kan bedömas. Om samtycke inte kan fås och personen är uppenbart oförmögen att svara för sin omsorg, hälsa eller säkerhet, eller om ett barns bästa absolut kräver det, ska de av bestämmelsen omfattade anställda eller yrkesutbildade personerna utan dröjsmål göra en anmälan om behovet av socialvård trots sekretessbestämmelserna. Därtill ska kravet på att göra en föregripande barnskyddsanmälan i enlighet med 25 c § i barnskyddslagen iakttas.

Personer som har särskilda svårigheter att söka och få behövliga social- och hälso- och sjukvårdstjänster på grund av missbruk av berusningsmedel definieras som personer som behöver särskilt stöd i enlighet med 3 § 1 mom., och det ställs särskilda krav på klientarbetet med denna grupp. Särskilt att beakta för dessa personer är 46 § *Beslut som tryggar vård och omsorg*, enligt vilken beslut om service ska ske med hänsyn till 39 § *Klientplan*, men även med beaktande av de planer för service som myndigheterna med ansvar för hälso- och sjukvård, utbildning och sysselsättning uppgjort, och som är nödvändiga med hänsyn till klientens omsorg, försörjning, hälsa eller utveckling.

Av 4 mom. framgår att alkohol- och drogarbete ska planeras och genomföras så att det bildar en funktionell helhet tillsammans med det övriga alkohol- och drogarbetet och arbetet för förebyggande av psykisk ohälsa i kommunen och inom ÅHS. För att säkerställa att kravet på samarbete i 4 mom. förverkligas, ska kommunen och ÅHS dessutom ingå ett samverkansavtal om alkohol- och drogarbete i enlighet med 69 § *Samverkansavtal med Ålands hälso- och sjukvård* och 19 a § i hälso- och sjukvårdslagen. I hälso- och sjukvårdslagen finns bestämmelser om 41 § *Alkohol- och drogarbete*, 35 § *Förebyggande av psykisk ohälsa* liksom 40 § *Arbete för psykisk hälsa*. 41 § 3 mom. stadgar om en för hälso- och sjukvården motsvarande bestämmelse som socialvårdslagens 24 § 4 mom., dvs det alkohol- och drogarbete som utförs av ÅHS ska planeras och genomföras så att det bildar en funktionell helhet tillsammans med alkohol och drogarbetet och arbetet för förebyggande av psykisk ohälsa i kommunerna.

De ovan nämnda bestämmelserna om samordnade servicehelheter har motiverats med att ändamålsenlig service för personer med missbruk ofta förutsätter både socialvårdens och hälso- och sjukvårdens tjänster, inklusive de som rör psykisk hälsa - samt vid behov även andra tjänster om exempelvis boende och sysselsättning. Gränsdragningen mellan vad som utgör socialvård och vad som utgör hälso- och sjukvård är inte alltid uppenbar. I enlighet med RP 164/2014 rd s. 101 - 103 är det som huvudregel fråga om sjukvård när en person får service på medicinska grunder och om socialvårdsservice när servicebehovet har bedömts enligt socialvårdslagstiftningen och servicen grundar sig på kriterierna för beviljande av servicen i denna.

Hälso- och sjukvårdslagens 41 § stadgar om att ÅHS ska ordna en sådan service inom alkohol- och drogarbetet som behövs för att främja invånarnas hälsa och välfärd och som syftar till att stärka de faktorer som främjar alkohol- och drogfrihet samt att minska eller avlägsna sådana faktorer i samband med användningen av berusningsmedel som äventyrar hälsan och säkerheten. Detta arbete ska huvudsakligen omfatta:

- Sådan handledning och rådgivning som ingår i hälso- och sjukvården och som gäller de faktorer som främjar eller utgör hinder för ett nyktert eller drogfritt liv samt de faktorer i samband med användningen av berusningsmedel som äventyrar hälsan och säkerheten. Faktorer som utgör hinder för ett alkohol- och drogfritt liv och som kan minskas med åtgärder inom hälso- och sjukvården är till exempel psykiska symptom och sjukdomar. Faktorer i samband med alkohol- och drogbruk som äventyrar hälsan och säkerheten och som kan minskas inom ramen för hälso- och sjukvården är till exempel drickande i berusningssyftet och ett rikligt alkoholintag.
- Undersökningar, vård och rehabilitering i samband med alkohol- och drogrelaterade sjukdomar (s.k. missbrukartjänster). Denna form av tjänster ges på medicinska grunder och syftar till att lindra och bota sjukdomar som förorsakats av alkohol- och drogbruk, att förhindra att sjukdomarna förvärras samt att upprätthålla och återställa patientens

funktionsförmåga. När dessa tjänster ordnas inom hälso- och sjukvården ska även alltid behovet av tjänster från socialvården bedömas.

Missbrukarvården och det förebyggande rusmedelsarbetet regleras också i annan lagstiftning än socialvårdslagen och hälso- och sjukvårdslagen. Enligt 5 § i missbrukarvårdslagen ska socialnämnden och andra kommunala myndigheter förebygga uppkomsten av sådana förhållanden och levnadssätt som allmänt ökar missbruket av alkohol och övriga rusmedel. Lagens 8 § anvisar om ordnande av hjälp med att lösa problem i fråga om utkomst, boende och arbete och 9 § betonar samarbetet mellan missbrukarvården och övrig social- och hälsovård samt samarbetet mellan övriga myndigheter, däribland olika kommunala verksamheter. Missbrukarvårdslagen innehåller även bestämmelser om vård oberoende av en persons vilja. Förebyggande rusmedelsarbete stadgas även om i lagen om nykterhetsarbete (FFS 828/1982)¹³, enligt vilken uppgifter i anslutning till verkställigheten av nykterhetsarbetet, främjande av nykterheten och följande av alkoholförhållandena ska handhas av ett av kommunen utsett kollegialt organ. Sammanfattningsvis ska kommunen uppmärksamma en helhet av lagstiftning när den planerar och genomför 24 § *Alkohol- och drogarbete*.

25 § Förebyggande av psykisk ohälsa

Syftet med arbetet för förebyggande av psykisk ohälsa är att stärka de faktorer som skyddar individens och gemenskapens psykiska hälsa samt att avlägsna och minska faktorer som äventyrar den psykiska hälsan.

Förebyggande av psykisk ohälsa enligt denna lag omfattar

1) handledning och rådgivning inom socialservicen i fråga om de faktorer som skyddar och äventyrar den psykiska hälsan och, vid behov, psykosocialt stöd till individen och familjen,

2) samordning av det psykosociala stödet till individen och samhället i akuta och traumatiska situationer samt

3) socialvårdens övriga arbete för förebyggande av psykisk ohälsa, med vilket avses socialservice enligt 14 § som stödjer individens psykiska hälsa.

Det arbete för förebyggande av psykisk ohälsa som utförs inom socialvården ska planeras och genomföras så att det bildar en funktionell helhet tillsammans med det övriga arbetet för förebyggande av psykisk ohälsa och alkohol- och drogarbetet i kommunen och inom Ålands hälso- och sjukvård. Beträffande samarbetet mellan kommunen och Ålands hälso- och sjukvård gällande förebyggande av psykisk ohälsa ska samverkansavtal ingås enligt 69 §.

I 25 § stadgas om socialvårdens arbete med förebyggande av psykisk ohälsa. De anställda inom socialvården spelar en viktig roll i att identifiera faktorer vilka kan äventyra den psykiska hälsan, men även faktorer vilka kan skydda och stöda den psykiska hälsan. Det är viktigt att förbättra eller bevara livskvaliteten i alla skeden.

Handledning och rådgivning som ingår i socialservicen med anknytning till skydd av den psykiska hälsan och hotfaktorer kring denna samt ändamålsenligt psykosocialt stöd för individen och familjen kan tillhandahållas på flertal sätt. Bland annat genom 26 § *Rådgivning i uppfostrings- och*

¹³ Tillämplig genom landskapslag (2013:125) om tillämpning på Åland av lagen om nykterhetsarbete

familjfrågor, 15 § Socialt arbete och 16 § Social rehabilitering m.fl. Se även 6 § Rådgivning och handledning.

I hälso- och sjukvårdslagens 29 § *Skolhälsovården*, 30 § *Studerandehälsovården* och 35 § *Förebyggande av psykisk ohälsa* framgår ÅHS ansvar rörande förebyggande av psykisk ohälsa. I del IV 1 kap. 1 § i barnomsorgs- och grundskolelagen stadgas om barn- och elevhälsans förebyggande arbete.

I socialvårdslagens 25 § 2 mom. 2 punkten stadgas om samordning av det psykosociala stödet till individen och samhället i akuta och traumatiska situationer. Ordning av grundtrygghet via socialvården utgör en del av det psykosociala stödet. Socialvården ansvarar i dessa situationer för t.ex. 15 § *Socialt arbete*, ordnande av nödinkvartering enligt 21 § *Boendeservice* vilken också kan inbegripa mat och annan akut hjälp, skyddshemstjänster, barnskyddsinsatser enligt barnskyddslagen och brådskande utkomststöd enligt utkomststödslagen. Socialvården ansvarar för upprätthållandet av en socialjour enligt 29 §.

I 35 § hälso- och sjukvårdslagen stadgas om ÅHS ansvar för att samordna det psykosociala stödet i exceptionella krissituationer. 43 § *Akutsjukvården* omfattar både psykosocialt stöd och psykiatrisk vård samt ett ansvar för ÅHS att ordna dygnet runt jour. Den prehospitla akutsjukvården enligt 44 § avser bl.a. att vid behov ordna kontakt till psykosocial stödverksamhet för en patient, hans eller hennes närstående eller andra som har del i den aktuella händelsen. Enligt 40 § ska ÅHS ordna arbete för psykisk hälsa vilket innefattar tjänster till personer med psykiska symtom och sjukdomar i syfte att undersöka och lindra och behandla symtomen eller sjukdomen.

I 14 § *Socialservice som möter stödbehoven* nämns flera olika typer av socialservice som har en indirekt stödande inverkan på den psykiska hälsan. Socialservice som t.ex. stöder boendet och avklarandet av dagliga sysslor och tjänster som förbättrar möjligheterna att delta i gemenskapens och samhällets verksamhet.

Det arbete för förebyggande av psykisk ohälsa som utförs inom socialvården ska planeras och genomföras så att det bildar en funktionell helhet tillsammans med det övriga arbetet för förebyggande av psykisk ohälsa och alkohol- och drogarbetet som utförs i kommunen, t.ex. barn- och elevhälsan samt med det arbete som utförs inom ÅHS. Se närmare om de samverkansavtal som kommunen och ÅHS ska ingå, i socialvårdslagens 69 § och hälso- och sjukvårdslagens 19 a §. Se även 24 § *Alkohol- och drogarbete*.

26 § Rådgivning i uppfostrings- och familjfrågor

Rådgivning i uppfostrings- och familjfrågor ska ges för att främja barnets välfärd, individuella uppväxt och positiva utveckling, stöda föräldraskapet samt för att stärka barnfamiljernas förmåga att klara sig självständigt och stärka deras egna resurser.

Rådgivning i uppfostrings- och familjfrågor omfattar bedömning, handledning, sakkunnigrådgivning och annat stöd i anslutning till barns uppväxt och utveckling, familjeliv, människorelationer och sociala färdigheter.

Rådgivning i uppfostrings- och familjfrågor tillhandahålls sektors- och myndighetsövergripande tillsammans med experter på socialt arbete, psykologi och medicin samt enligt behov tillsammans med andra experter.

Rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor är en socialvårdstjänst som genomförs på ett yrkesövergripande sätt och socialvårdslagstiftningen tillämpas på verksamheten. Detta innebär också att anteckningar om klienter med anslutning till servicen görs i socialvårdens klientregister. Klienthandlingslagen gäller både för offentliga och privata tillhandahållare av socialvård.

Enligt 1 mom. är syftet med rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor att skapa förutsättningar för en trygg barndom och uppväxtmiljö, att stöda föräldrarna i deras uppgift som fostrare och att kunna förbättra funktionsförmågan hos familjerna. Genom 14 § *Socialservice som möter stödbehoven*, ska rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor ordnas som kommunal socialservice.

Enligt 2 mom. omfattar rådgivning bedömning, handledning, sakkunnigrådgivning, annat stöd i anslutning till barns uppväxt och utveckling, familjeliv, människorelationer och sociala färdigheter. Klienterna inom rådgivningen i uppfostrings- och familjefrågor ska också informeras om sina rättigheter som klienter inom socialvården. Klienterna har enligt socialvårdslagen 36 § rätt att få en bedömning av servicebehovet, om det inte är uppenbart onödigt att göra denna bedömning. Likaså är personalen skyldig att göra barnskyddsanmälan enligt barnskyddslagen om de i sitt arbete fått kännedom om barn där det krävs att behovet av barnskydd utreds. Förutom att rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor ges vid verksamhetsstället kan de yrkesverksamma åka hem till familjen eller till barnets övriga vardagsmiljö.

Enligt 3 mom. tillhandahålls rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor sektors- och myndighetsövergripande genom samarbete mellan experter på socialt arbete, psykologi och medicin och vid behov tillsammans med andra experter, se även socialvårdslagen 41 § *Sektors och myndighetsövergripande samarbete*.

Barn och barnfamiljer kan vara i behov av flera serviceformer inom den kommunala socialvården men även samtidigt av tjänster t.ex. inom hälso- och sjukvården. För att servicen ska utgöra en helhet är det viktigt att samarbeta och samordna servicen. I hälso- och sjukvårdslagen finns bestämmelser t.ex. 19 § om samarbetet mellan ÅHS och socialvården. Handledning i uppfostrings- och familjefrågor omfattar även samarbete med andra och möjligheter att tillhandahålla experthjälp och konsultation för andra som arbetar med barn och familjer.

Rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor är avgiftsfri socialservice enligt klientavgiftslagen 4 §.

27 § Övervakning av umgänge mellan barn och förälder

Syftet med övervakning av umgänget mellan barn och förälder är att se till att den umgängets rätt som avses i 2 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängets rätt tillgodoses i enlighet med barnets bästa. Övervakningen av umgänget grundar sig antingen på ett avtal som fastställts av socialnämnden eller på ett domstolsbeslut där innehållet i behövliga åtgärder fastställs.

Vid övervakade byten ser en övervakare till att barnet i enlighet med avtalet eller beslutet överlämnas från den ena föräldern till den andra. Vid stöttat umgänge är övervakaren tillgänglig under umgänget. Vid övervakat umgänge ska övervakaren se och höra barnet och föräldern under umgänget.

Övervakaren kan bestämma att umgängestillfället inte inleds eller att bytet inte utförs, eller avbryta umgängestillfället, om det är nödvändigt för att tillgodose barnets bästa. Övervakaren ska till en behörig barnatillsyningsman lämna en skriftlig redogörelse för

avtalade umgängestillfällen som han eller hon avbrutit eller som av någon annan orsak inte genomförts. Övervakaren ska ha en för uppgiften lämplig yrkesexamen eller någon annan lämplig utbildning.

Behörighetskrav för uppgiften som barnatillsyningsman samt för den till vars uppgifter hör att svara för beredningen av de avtal som avses i 8 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt eller i 8 § i lagen om underhåll för barn finns i 66 § i denna lag.

I 1 mom. framkommer syftet med övervakningen av umgänget mellan barn och förälder som enligt lag angående vårdnad och umgängesrätt är att trygga barnets rätt att etablera och upprätthålla ett positivt och nära förhållande med den förälder hos vilken barnet inte bor. Vardera föräldern ska också medverka till att umgängesrätten tillgodoses. Umgänget ska ordnas i enlighet med det fastställda avtalet eller domstolsbeslutet, där t.ex. behovet av övervakning framgår och hur ofta övervakat umgänge ska ordnas.

I 2 mom. beskrivs närmare de olika formerna av övervakning av umgänge. I samband med den senaste revideringen¹⁴ av lag angående vårdnad och umgängesrätt infördes 9 b § *Stöttat och övervakat umgänge samt övervakade byten*. Syftet med paragrafen är att komplettera och precisera de grundläggande bestämmelserna som finns i lagen.

Vid övervakade byten inleds och avslutas umgängestillfället under övervakning. Med stöttat umgänge avses umgänge med övervakare enligt denna bestämmelse, där övervakaren står till förfogande medan umgänget pågår, dock är medverkan inte lika intensiv som vid övervakat umgänge, och övervakaren behöver inte hela tiden vara i samma utrymme som barnet och föräldern.

Vid övervakat umgänge ska övervakaren kontinuerligt säkerställa att umgänget är tryggt för barnet och även lämpligt i övrigt. Övervakaren ska säkerställa att barnet inte utan tillstånd förs bort från umgängestillfället och ska under hela umgänget befinna sig i samma utrymme som barnet och föräldern eller på annat sätt kontinuerligt se och höra barnet och föräldern.

I 3 mom. framkommer att övervakaren till en behörig barnatillsyningsman ska lämna en skriftlig redogörelse för avtalade umgängestillfällen som övervakaren avbrutit, eller inte genomförts av någon annan orsak. I redogörelsen ska framgå orsakerna till att umgänget avbröts eller uppkomna hinder för detta. Det kan t.ex. vara nödvändigt att avbryta umgänget om det finns hot om våld mot barnet.

Det finns inga direkta behörighetskrav för övervakaren, som ska ha en för uppgiften lämplig yrkesexamen eller någon annan lämplig utbildning, vilket är arbetsgivarens uppgift att bedöma. Det är synnerligen viktigt att övervakaren får tillräckligt med utbildning, inskolning och anvisningar.

4 mom. hänvisar till behörighetskraven för uppgiften som barnatillsyningsman som regleras i socialvårdslagen 66 § *Barnatillsyningsmannen*. Behörighetskrav för uppgiften som barnatillsyningsmannen är socialarbetare eller en person som har någon annan för uppgiften lämplig examen från universitet eller högskola som omfattar minst fyra års heltidsstudier.

Enligt klientavgiftslagen 4 § 1 punkten *Avgiftsfri socialservice* är övervakning av umgänge mellan barn och förälder avgiftsfri socialservice, liksom stöttat umgänge och övervakade byten.

¹⁴ Lagändringen trädde i kraft 1.12.2019, se även RP 88/2018 rd

Bestämmelsen reglerar barns rättsliga ställning, vilket är riksbehörighet enligt 27 § 7 punkten i självstyrelselag (1991:71) för Åland. Bestämmelsen trädde ikraft för Ålands del 1 april 2015.

28 § Annan socialservice

Kommunen kan vid behov ordna lediga dagar samt rekreationsledighet som är kortare än ett dygn för en anhörig eller närstående som dagligen ger en stödbehövande bindande vård och omsorg. Kommunen ska sörja för att vården av den vårdbehövande ordnas på ett ändamålsenligt sätt under ledigheten. Avlösarservicen under vårdarens ledighet kan ordnas som sådan avlösarservice som avses i 4 a § i lagen om stöd för närståendevård, tillämplig på Åland med stöd av landskapslagen om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård.

Semesterservice ska tillhandahållas och stöd för semesterarrangemang ges med hänsyn till familjeförhållanden, långvarig sjukdom, skada eller något annat motsvarande skäl. Referensgruppsverksamhet samt en stödperson eller stödfamilj kan ordnas för ett barn som behöver särskilt stöd eller för hans eller hennes familj för att trygga barnets hälsa eller utveckling. Alla klienters välfärd kan också främjas genom annan service än den som anges i 3 kap.

Kommunen ska förbereda stödpersoner och stödfamiljer för uppdraget. Vid behov ska kommunen ordna utbildning och handledning för stödpersoner och stödfamiljer.

Syftet med 1 mom. är att den kommunala socialvården ska stöda de anhöriga och närstående som uppfyller förutsättningarna för att vara närståendevårdare i enlighet med 3 § i närståendevårdarlagen, men som inte har ingått avtal om närståendevård. Bestämmelsen anknyter till stödande av anhöriga och närstående till personer som behöver stöd enligt socialvårdslagens 11 § 10 punkten. I praktiken har en betydande andel av de personer på Åland som långvarigt vårdar en anhörig eller närstående inte ingått avtal om närståendevård, och omfattas därmed inte av närståendevårdarlagens bestämmelser om ledighet. För att förbättra situationen för dem som vårdar anhörig eller närstående är det därför av vikt att enligt prövning ordna ledighet för dessa personer genom att ordna ändamålsenlig avlösarservice under ledigheten. De lediga dagarna är tänkta att utgöra en form av lättare stödform innan närståendevårdarförhållandet som baserar sig på ett avtal om närståendevård inleds. Bestämmelsen sammanhänger med bl.a. 43 § *Kartläggning av närståendenätverket* samt 39 § 4 mom. om uppgörande av en särskild plan om stöd för anhöriga eller andra närstående som stöder klienten. Se även *Tillämpningsguide Äldre- och familjelag för Åland (2020:9)*¹⁵ om 11 § och närståendevårdare.

1 mom. överensstämmer med motsvarande bestämmelse i ovannämnda närståendevårdarlag och kommunen har tillgång till motsvarande metoder för att ordna vården under ledigheten. Vad som föreskrivs om avgift för tjänster under närståendevårdarens ledighet avses också tillämpas på den avgift som tas ut för de tjänster som ska ordnas under den i 28 § 1 mom. i socialvårdslagen avsedda ledigheten för personer som vårdar en anhörig eller närstående.

Motsvarigheten till 2 mom. har tidigare funnits i 4 l och 4 m §§ i barnskyddslagen, samt i 9 och 13 §§ i socialvårdsförordningen (1983). Genom att stödåtgärderna inom barnskyddets öppenvård flyttas till socialvårdslagen kan barnfamiljer erbjudas t.ex. stödfamilj eller stödperson utan att barnfamiljen

¹⁵ <https://www.regeringen.ax/styrdokument-rapporter-publikationer/tillampningsguide-aldrelag-aland-20209>

är klient hos barnskyddet. Genom bestämmelsen kan service i anslutning till semesterfirande p.g.a. sociala skäl ordnas för t.ex. äldre personer eller personer med funktionsnedsättning.

Med referensgruppsverksamhet avses en grupp som består av personer som befinner sig i likadan situation och som därigenom kan förstå och stöda varandra. Avsikten är att personerna i en referensgrupp lär sig att känna igen sina egna styrkor och resurser. Gruppen handleds vanligen av en yrkesutbildad person men även andra former av referensgruppsstöd förekommer. Referensgruppsverksamhet kan ordnas t.ex. som läger för barn och ungdomar med erfarenhet av missbruk eller psykisk ohälsa i familjen, som avlastnings- eller lägerverksamhet för familjer eller personer med funktionsnedsättning, som föräldrautbildning och som stödgrupper för föräldrar till barn med osynliga funktionsnedsättningar. Referensgruppsverksamhet kan även ordnas i anslutning till semesterarrangemang. Semester och rekreationsverksamhet kan t.ex. ordnas under skollov för att tillgodose familjers behov där vårdnadshavarna är utmattade.

På motsvarande sätt som i dagsläget kan även den kommunala socialvården ordna tjänster som inte uttryckligen nämns i lagen eller ordna sådana tjänster som nämns i lagen för andra klientgrupper än de i första hand avsedda. Till exempel kan stödperson/familj ordnas även för andra än för barnfamiljer, familjearbete ordnas även för familjer där ett vuxet barn sköter sina föräldrar och referensgruppsverksamhet även för vuxna. Utgångspunkten vid bedömning av servicebehov, är att möta upp de behov som framgår av socialvårdslagens 11 § *Stödbehov*.

I lag uppställs inte några krav på särskild utbildning för att verka som stödperson eller stödfamilj. Den kommunala socialvården bedömer personens eller familjens lämplighet för det aktuella uppdraget som stödperson eller stödfamilj. För att förbättra förutsättningarna för ett lyckat uppdrag åläggs den kommunala socialvården i enlighet med 3 mom. att förbereda stödpersoner och stödfamiljer för uppdraget samt vid behov ordna utbildning och handledning för stödpersoner och stödfamiljer. Innehållet i utbildningen och handledningen bör vara av relevans för det specifika uppdraget som stödpersonen/-familjen avtalar om med kommunen. Stödpersonen eller stödfamiljen får en ersättning för uppdraget i form av ett arvode och kostnadsersättning från kommunen.

Kontroll av brottslig bakgrund hos frivilliga som deltar i verksamhet bland barn, som stödpersoner och stödfamiljer, genomförs med stöd av landskapslag (2019:101) om tillämpning på Åland av lagen om kontroll av brottslig bakgrund hos frivilliga som deltar i verksamhet bland barn.

Den kommunala socialvården kan ordna servicen enligt 28 § i egen regi, genom att köpa in tjänsten eller genom att bevilja ekonomisk ersättning till klienten för att stöda deltagandet i verksamheten.

29 § Socialjour

Socialjour ska ordnas utom kontorstid för att trygga brådskande och nödvändig hjälp för alla åldrar. Jouren ska organiseras så att den kan kontaktas utom kontorstid och brådskande socialservice ges enligt vad som föreskrivs i denna eller någon annan lag. Jourenheten ska ha tillräckliga resurser och tillräcklig kompetens för att servicekvaliteten och klientsäkerheten ska tillgodoses.

Socialjouren ska i sitt arbete samarbeta med den prehospitala akutsjukvården, hälso- och sjukvårdens jour, räddningsväsendet, polisen, alarmcentralen och vid behov med andra aktörer.

På Åland ska socialjouren verka utom kontorstid på vardagar och helger. Samordningen av socialvården inom ramen för KST-myndigheten tryggar tillgängligheten till socialvårdens personal så att dessa kan nås även utanför jourtid. Detta innebär i praktiken tillgänglighet dygnet runt till socialvården i brådskande fall.

Jourverksamheten har på Åland tidigare enbart omfattat barnskydd. Att socialjouren uttryckligen ska omfatta alla åldrar även på Åland innebär en viss utvidgning av jourens arbete. Behörighetskraven för dem som arbetar i jourverksamheten blir fortsättningsvis socialarbetarebehörighet i och med att jouren hanterar barnskyddsärenden samt p.g.a. 67 § *Rätt till tillträde till bostad*.

Jourarbete förutsätter en övergripande och snabb analys av situationer, och besluten måste ofta fattas snabbt utifrån relativt knapphändig information. Socialjour handlar om att arbeta med krissituationer, vilket innebär att arbetstagarna utöver en grundläggande yrkeskompetens även måste ha tillräcklig kompetens för krisarbete.

Enligt 1 mom. i paragrafen avses med socialjour ordnande av nödvändig och akut socialservice och andra stödåtgärder så att den omedelbara trygghet och omsorg som en person behöver kan erbjudas i olika sociala nöd och krissituationer oberoende av tidpunkt. Socialjouren fokuserar på barnskyddssituationer inom familjer, hanterande av krissituationer bland unga samt familjevåldssituationer vid sidan av polisens insatser. Även ensamstående vuxna utgör en klientgrupp. Socialjour ska ordnas för personer i alla åldrar och för alla klientgrupper.

I enlighet med lagens 36 § *Bedömning av servicebehovet* ska en anställd inom den kommunala socialvården som i sitt arbete har fått kännedom om en person som behöver socialvård, se till att personens behov av brådskande hjälp omedelbart bedöms.

Omedelbar trygghet och omsorg omfattar också beviljande av utkomststöd. Även olyckor och risksituationer föranleder behov av social service oberoende av tidpunkt. Exempel på sådana situationer är eldsvådor, trafikolyckor, närståendes plötsliga död, försvinnanden, övergivna barn, att bli utsatt för brott samt omfattande krissituationer som berör ett stort antal individer. Även om socialjourens åtgärder definieras som omfattande arbete både individuellt och samhälleligt, är socialjourens klientrelationer kortvariga.

Det viktigaste i socialjourens arbete är att bedöma behovet av fortsatta tjänster som klienten ska erbjudas och en smidig samordning av dem. Till socialjourens arbetsområde hör inte situationer som kan lösas inom annan dygnet runt verksamhet, eller situationer som inte kräver omedelbart ingripande, som kan lösas under kontorstid nästa dag.

I enlighet med 12 § har alla som vistas i en kommun rätt att i brådskande fall få socialservice, så att personens rätt till nödvändig omsorg och försörjning inte äventyras. I praktiken kan detta innebära t.ex. ordnande av tillfälligt boende. Enligt 21 § *Boendeservice* ordnas tillfälligt boende för personer som behöver kortvarig, brådskande hjälp.

I enlighet med lagens 45 § *Beslutsfattande och verkställighet som gäller socialvården* har klienten rätt att få ett skriftligt beslut om ordnandet av socialservicen. Ett ärende som gäller brådskande åtgärder ska handläggas och beslutet ska fattas utan dröjsmål utifrån tillgängliga uppgifter, så att klientens rätt till nödvändig omsorg och försörjning inte äventyras.

I 2 mom. ingår en bestämmelse om att socialjouren ska samarbeta med hälso- och sjukvårdens jour, räddningsväsendet, polisen, alarmcentralen och vid behov med andra aktörer. Också 41 § om sektors- och myndighetsövergripande samarbete styr socialvården och andra aktörer att gemensamt tillhandahålla tjänster så att socialvården och vid behov de övriga förvaltningssektorernas och myndigheternas service bildar en helhet som tillgodoser klientens intressen.

ÅHS ansvarar enligt 43 § i hälso- och sjukvårdslagen för akutsjukvård, vilken även omfattar psykiatrisk vård, missbrukarvård och psykosocialt stöd. Enligt hälso- och sjukvårdslagens 44 § *Den prehospitala akutsjukvården*, ska ÅHS vid behov ordna kontakt till psykosocial stödverksamhet för en patient eller dennes närstående eller andra som har del i händelsen som föranlett akutsjukvården. I 25 § 2 mom. 2 punkten i socialvårdslagen om förebyggandet av psykisk ohälsa inbegriper samordning av det psykosociala stödet till individen och samhället i akuta och traumatiska situationer. Samordningen av psykosocialt stöd är en uppgift som ålagts såväl socialvården som hälso- och sjukvården. I krissituationer innebär psykosocialt stöd att hjälpa människor på bred bas. Utöver psykiskt stöd och uppgifter inom socialarbetet inbegriper stödet praktisk hjälp som säkerställer kontakterna och informationen mellan offren och deras närstående samt omsorg om de grundläggande behoven, såsom logi, matförsörjning och kläder.

I enlighet med 22 § i klientlagen har en socialvårdsmyndighet rätt att av andra myndigheter få den handräckning som den behöver för att sköta sina lagstadgade uppgifter. Se även 67 § *Rätt till tillträde till bostad*.

4 kap. Tillhandahållande av socialvård

30 § Centrala principer

Klienten har rätt att av den som tillhandahåller socialvården få socialvård av god kvalitet och ett gott bemötande utan diskriminering. Klienten ska bemötas så att hans eller hennes övertygelse och integritet respekteras och människovärde inte kränks.

När beslut och avgöranden som gäller socialvården fattas och socialvården tillhandahålls ska i första hand klientens intresse beaktas så som föreskrivs i 4 och 5 §§.

När socialvård tillhandahålls ska utgångspunkten vara att makar, sambor samt andra familjemedlemmar har möjlighet att bo tillsammans.

De lokaler för socialservice som står till klienternas förfogande ska stöda klienternas sociala interaktion. När lokalerna planeras och används ska individuella behov och förutsättningar hos klienterna, tillgänglighet och integritetsskydd beaktas.

Rätten till ett gott bemötande förutsätter en jämlik behandling av klienterna. Genom regleringen vill man understryka principen om jämlikhet och förbudet mot diskriminering, vilka uttrycks i 6 § i grundlagen. Enligt denna är alla lika inför lagen och ingen utan godtagbart skäl får särbehandlas på grund av kön, ålder, ursprung, språk, religion, övertygelse, åsikt, hälsotillstånd eller funktionsnedsättning eller av någon annan orsak som gäller hans eller hennes person. Förteckningen över de förbjudna åtskillnadsgrunderna i förbudet mot diskriminering är inte avsedd att vara uttömmande.

Klienten har rätt till ett gott bemötande också när det är fråga om vård oberoende av egen vilja. Syftet är att respektera klienten trots att åtgärder vidtas mot klientens vilja.

Respekterande av övertygelse betyder att ställningstaganden som baserar sig på klientens övertygelse av religiöst, socialt eller annat slag beaktas inom socialvården. Klientens övertygelse får emellertid inte leda till att andra människors grundläggande fri- och rättigheter eller de etiska och moraliska principer som är allmänt accepterade i samhället kränks eller lagarna överträds. Respekten för andra personers eller samfunds övertygelse får inte heller äventyras.

Klientens rätt till respekt för den personliga integriteten framhäver skyddet för privatlivet.

Kvaliteten utgörs av klientens uppfattning av hur lyckad den mottagna servicen är, men även av definitionen av yrkesmässig och vetenskaplig kvalitet av de yrkesutbildade personerna inom socialvården. Personalens behörighetsvillkor utgör också en viktig kvalitetsfaktor. På samma sätt inverkar de kriterier som föreskrivs i bl.a. förvaltningslagen, t.ex. rätten att få ett beslut inom en viss tid, på uppfattningen om servicekvaliteten. Se även 47 § *Egenkontroll*.

Ordnande av servicen så att familjemedlemmarna inte bor tillsammans kräver särskilda skäl som grundar sig på klientens intresse. Ju längre tid boendet gäller, desto mer vägande skäl krävs.

Socialservicens lokaler ska stöda klienternas sociala interaktion, vilket t.ex. innebär att det behöver beaktas att lokalerna är hemtrevliga och att klienterna ska ha möjlighet till delaktighet och att upprätthålla kontakter med andra. När lokalerna planeras och används ska klienternas individuella behov och förutsättningar beaktas. Lokalerna ska vara tillgängliga och beakta klienternas integritet. När socialvård tillhandahålls ska utgångspunkten även vara att makar, sambor samt andra familjemedlemmar har möjlighet att bo tillsammans. Se även 64 § 4 mom. i socialvårdslagen samt äldrelagens 12 § *Allmänna principer*, vilken utgör ett komplement till 30 § i socialvårdslagen.

31 § Hörande av klienten och klientens rätt att få en redogörelse för olika alternativ

Förvaltningslagen (2008:9) för landskapet Åland innehåller bestämmelser om att höra klienten innan beslut som gäller honom eller henne fattas. Lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (FFS 812/2000), tillämplig på Åland genom landskapslagen om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård, innehåller bestämmelser om klientens rätt att få redogörelse för olika alternativ.

Bestämmelsen är av informativ karaktär var bestämmelser finns gällande hörande av klienten och gällande klientens rätt att få en redogörelse om olika alternativ som kan komma i fråga i hans eller hennes ärende. Det är ytterst viktigt att bestämmelserna som gäller hörandet av klienter och deras rätt till information iakttas så att socialvården kan förverkligas i enlighet med klientens intresse. När utredningen ges ska klientens ålder, utbildning, modersmål, kulturella bakgrund och andra personliga egenskaper beaktas. 6 kapitlet i förvaltningslagen innehåller bestämmelser om att höra klienten innan beslut fattas som gäller klienten. Om beslutsfattande, se även 45 § *Beslutsfattande och verkställighet som gäller socialvården* samt 46 § *Beslut som tryggar vård och omsorg*.

Socialvårdspersonalen har en skyldighet att ge klienten en redogörelse för olika alternativ som kan komma i fråga i klientens ärende och om deras effekter samt andra omständigheter som kan vara av betydelse. Om klienten har möjlighet att få service både med socialvårdslagen och speciallagstiftningen som grund, ska klienten informeras om detta. Personalen ska på eget initiativ

ge denna information, och inte enbart på klientens begäran. Erhållandet av information är också en väsentlig del i att skapa förtroende mellan klienten och den personal inom socialvården som handlägger klientens ärenden.

Sättet att ge information ska vara sådant att klienten i tillräckligt stor utsträckning kan förstå informationens innehåll och betydelse. Informationen och kommunikationen i klientens ärende ska ske på ett tillgängligt sätt, se 33 § *Tillgång till socialvård och dess tillgänglighet*. Enligt 3 § i lagen om tolkningstjänster för handikappade personer (FFS 2010/133)¹⁶, ska tolkningstjänst via FPA ordnas när en person med funktionsnedsättning inte kan få tillräcklig och lämplig tolkning med stöd av någon annan lag. Om det är fråga om ett ärende som inleds av en social myndighet, ska tolkning för en part som är allvarligt hörsel- eller talskadad och inte kan göra sig förstådd, ombesörjas av myndigheten enligt 23 § i förvaltningslagen. Det är också möjligt att använda andra former av kommunikation, såsom lättförståeligt språk, teckenspråk eller bilder och grafiska tecken. Se även 4 b § i landskapslagen (2010:50) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om service och stöd på grund av handikapp.

32 § Barns och unga personers åsikter och önskemål

När behovet av socialvård bedöms, ska det vid beslut som gäller ett barn eller en ung person samt när socialvård tillhandahålls, läggas särskild vikt vid barnets och den unga personens åsikter och önskemål. Barnet ska ges möjlighet att med hänsyn till ålder och utvecklingsnivå få information om ärendet som gäller honom eller henne och att lägga fram sin åsikt och sitt önskemål. Barnets åsikt ska utredas på ett finkänsligt sätt och så att det inte leder till onödig olägenhet i relationerna mellan barnet och dess föräldrar eller andra närstående. Sättet att reda ut barnets åsikt och åsiktens huvudinnehåll ska antecknas i klienthandlingarna om barnet.

I samband med att åsikten utreds får barnet inte ges sådan information som kan äventyra dess utveckling eller som strider mot något annat mycket viktigt privat intresse för barnet.

Bestämmelsen avser tryggandet av en möjlighet till delaktighet och medinflytande då ärendet rör barnet självt. Enligt grundlagens 6 § *Jämlikhet* ska barn bemötas som jämlika individer och de ska ha rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå i frågor som gäller dem själva. Även enligt artikel 12 i Barnkonventionen har barn rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet, och hänsyn ska tas till barnets åsikter utifrån barnets ålder och mognad. Artikeln poängterar barnets rättighet som enskild individ och förpliktigar konventionsstaterna att se till att de barn som kan bilda sina egna åsikter och rätten att fritt uttrycka sina åsikter i frågor som rör barnet självt. Barnets åsikt ska tillmätas betydelse i förhållande till ålder och mognad.

Förutom rätten att uttrycka sin åsikt måste barnet få möjlighet att erhålla tillräcklig information för att kunna bilda sig en åsikt. Myndigheten ska när barnets åsikt utreds, informera barnet på ett objektivt sätt med beaktande av barnets ålder, utvecklingsnivå och förmåga att uttrycka sig. Utifrån detta bestäms vilka metoder och eventuella hjälpmedel inklusive stöd och hjälp som behövs för att

¹⁶ Tillämplig genom landskapslag (2010:99) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om tolkningstjänst för handikappade personer.

barnet ska kunna uttrycka sin åsikt. Barnet har också rätt att veta varför och i vilket ärende barnets åsikt och önskemål utreds. Att inte uttrycka en åsikt är också en rättighet.

I klientlagen 10 § *Minderåriga klienters ställning* slås det fast att en minderårig klients önskemål och åsikt ska utredas och beaktas på det sätt som klientens ålder och utvecklingsnivå förutsätter. Även i alla åtgärder som vidtas inom privat eller offentlig socialvård och som gäller minderåriga, ska i första hand den minderåriges intresse beaktas.

Klientlagens 10 § 3 mom. innehåller bestämmelser vad gäller ansökan eller anmälan enligt lagen om förmyndarverksamhet (FFS 442/1999) för förordnande av intressebevakare, när det i ett enskilt socialvårdsärende som gäller en minderårig person, finns grundad anledning att anta att vårdnadshavaren inte opartisk kan bevaka barnets intresse.

Vid utredande av barnets åsikt ska barnets självbestämmanderätt beaktas och hänsyn tas till barnets identitet. Att utreda barns önskemål och åsikt är inte att likställa med att barnet också skulle få fatta beslut i ärendet.

Om beslutsfattande, se även 45 § *Beslutsfattande och verkställighet* som gäller socialvården samt 46 § *Beslut som tryggar vård och omsorg*.

I 2 mom. ingår en bestämmelse som begränsar barnets rätt att få sådan information som kan äventyra utvecklingen hos barnet eller som strider mot något annat mycket viktigt privat intresse. Om handlingarna t.ex. innehåller sådan information om barnets föräldrar som allvarligt kan äventyra barnets psykiska hälsa eller relationen till föräldrarna, kan utlämnandet av informationen helt strida mot ett mycket viktigt intresse för barnet. Då uppgifter om barnet självt eller familjen lämnas ut till barnet i samband med utredandet av åsikt och hörande, kan barnets intresse i vissa fall utredas.

Härigenom betonas att utlämnandet av information alltid ska bedömas i synnerhet utifrån barnets egen synvinkel. Bestämmelsen tillämpas som specialbestämmelse i förhållande till landskapslag (1977:72) om allmänna handlingars offentlighet och innebär att barnets rätt att ta del av information med hänvisning till detta moment kan begränsas. Gällande andras t.ex. barnets vårdnadshavares rätt att ta del av handlingar, tillämpas landskapslagen om allmänna handlingars offentlighet.

I barnskyddslagen finns bestämmelser vad gäller barn och ungas delaktighet, se närmare 5 § *Barn och unga personers åsikt och önskemål* och 20 § *Utredande av barns åsikt och hörande av barn*.

33 § Tillgång till socialvård och dess tillgänglighet

Planeringen och tillhandahållandet av socialvård ska tillses i enlighet med vad som föreskrivs i denna lag eller annars. Socialservicens innehåll och kvalitet ska uppfylla kraven enligt lagstiftningen.

Den allmänna kommunala socialservicen ska tillhandahållas så att den lämpar sig för alla klienter. Vid behov ska den som behöver hjälp och stöd hänvisas till särskild service. När servicen tillhandahålls ska utgångspunkten vara att den kan uppsökas på eget initiativ i ett tillräckligt tidigt skede.

Socialservice ska om möjligt ordnas i anslutning till olika förvaltningsområdens basservice, om arrangemanget främjar samordningen av servicen och ordnandet av service av god kvalitet.

Information om hurdan socialservice som kan fås och på vilka grunder samt hur den kan sökas ska publiceras på ett lättillgängligt och lättförståeligt sätt.

1 mom. motsvarar i sak i 5 § 1 mom. i socialvårdslag (1982).

2 mom. stadgar om skyldigheten att se till att den allmänna kommunala socialservicen ska tillhandahållas så att den lämpar sig för alla. Utgångspunkten för speciallagstiftningen är även att tillhandahållande av allmän service är primär i relation till särskilda tjänster som riktas till vissa grupper. 6 § i äldrelagen stadgar om den äldre befolkningens tillgång till service och dess tillgänglighet. I handikappservicelagen föreskrivs att den allmänna servicen ska lämpa sig för personer med funktionsnedsättning. I missbrukarvårdslagen föreskrivs både om den allmänna servicens lämplighet och om möjligheten att anlita service på eget initiativ. Principen är central även inom andra sektorer inom socialvården.

I 3 mom. stadgas att socialservice, då det är möjligt, ska ordnas i anslutning till olika förvaltningsområdens basservice t.ex. med primärvården inom ÅHS. Bestämmelsen uppmuntrar till förverkligande av innovativa lösningar som t.ex. gemensam lågtröskelmottagning och boendestödsteam för personer med missbruksproblematik och psykisk ohälsa med personal både från socialvården och hälsovården.

Ett annat exempel på hur servicehelheter kan organiseras är familjecenter som omfattar service för barnfamiljer vad gäller välfärd och hälsa, tidigt stöd för uppväxten och utveckling m.m., t.ex. barnrådgivning (primärvården), familjerådgivning (socialvård), familjearbete och hemservice (socialvård) m.fl. Familjecenter kan rikta sig till familjer med barn under skolåldern eller även till barn i skolåldern så att barn- och elevhälsans psykolog- och kuratorstjänster i kommunen omfattas. Målsättningen med familjecenter är att förstärka resurserna hos föräldrar, barn och familjer samt öka delaktigheten samt att se till att familjen blir bemött enligt de behov man har i högre grad, samt att tillhandahålla stöd och hjälp i ett tidigt skede. Eftersom aktörerna finns samlade, finns möjligheter till ett tätt samarbete mellan de olika aktörerna vilket gynnar familjerna som snabbt och flexibelt kan få hjälp.

Socialvårdslagens 20 § *Hemvård* utgör ett exempel på samordnad service mellan den kommunala socialvården och primärvården inom ÅHS. Se även 41 § *Sektors- och myndighetsövergripande samarbete*, samt om samverkansavtal i 69 § socialvårdslagen och 19 a § i hälso- och sjukvårdslagen samt 5 § *Samarbete* i äldrelagen.

4 mom. stadgar om att information om socialservice och grunderna för dem, ska publiceras både på ett lättillgängligt och lättförståeligt sätt så att alla kommuninvånare jämlikt har tillgång till den och förstår den. Detta förutsätter att tillgången till och förmedlingen av information tryggas genom kommunikation i flera former, med beaktande av olika sätt att kommunicera. Vid publicering på t.ex. kommunernas webbplatser ska landskapslag (2019:7) om tillgängliga webbplatser och mobila applikationer inom förvaltningen, tas i beaktande. Lättillgänglig och lättförståelig information ska även säkerställas för de som inte har tillgång till eller kan ta del av information digitalt, till t.ex. äldre. Lättförståelig information kan ske genom t.ex. format *lättläst*.

34 § Inledning och avslutning av en klientrelation i socialvården

Ett socialvårdsärende inleds på ansökan eller när en anställd inom kommunens socialvård annars i sitt arbete har fått kännedom om en person som eventuellt behöver socialservice.

En klientrelation i socialvården inleds på ansökan eller när handläggningen av ett ärende som inletts på ett annat sätt påbörjas eller när en person ges socialservice. Klientrelationen avslutas när det för kännedom antecknas i socialvårdens klienthandling att det inte finns någon grund för att ordna socialvård.

Sakligt är bestämmelsen ny. Av 1 mom. framgår när ett *socialvårdsärende inleds*.

Ärendet inleds när en person själv kontaktar socialvården eller det på annat sätt blir känt att personen eventuellt är i behov av socialvård t.ex. genom 35 § *Kontakt med socialvården för bedömning av stödbehovet* eller 29 § *Socialjouren*. Ett ärende kan även inledas genom anmälan om äldre personers servicebehov enligt 19 § äldrelagen eller genom 18 och 19 §§ i hälso- och sjukvårdslagen. Socialvårdslagen kräver således inte att klienten gör en skriftlig ansökan för att klientens ärende ska anhängiggöras. Bestämmelsen avser även sådana situationer där klienten oberoende av egen vilja omfattas av socialvården. Tidpunkten för anhängiggörandet har flera rättsverkningar. Efter anhängiggörandet har personen rätt att få sitt stödbehov och servicebehov bedömt på det sätt som föreskrivs i 36 § *Bedömning av servicebehovet*. Också rätten att få ett beslut och tidpunkten då beslutet ska verkställas räknas från den dag ärendet anhängiggjordes, se 45 § *Beslutsfattande och verkställighet som gäller socialvården*.

I Barnskyddslagen 25, 25 c och 26 §§ framgår bestämmelser om barnskyddsanmälan och inledande av *barnskyddsärende*. I 17 § i förvaltningslagen finns allmänna bestämmelser om inledandet av ett förvaltningsärende.

Av 2 mom. framgår när en *klientrelation inleds*. Klientens rättigheter enligt klientlagen gäller från och med att klientrelationen inleds. Klientrelationen avslutas då det utgående från en bedömning av servicebehovet konstateras att klienten inte är i behov av socialservice och detta antecknas i klienthandlingarna. Klienten kan även vägra att ta emot service, varmed klientrelationen upphör såvida det inte finns behov och lagstöd för att vidta åtgärder inom socialvården oberoende av klientens vilja. För att den anställda och klienten ska ha samma uppfattning om situationen är det viktigt att man med klienten diskuterar när klientrelationen inleds och avslutas. Rådgivning enligt socialvårdslagens 6 § förutsätter inte att personen är klient hos socialvården och att det görs en anteckning i klienthandlingarna.

I samband med reformen har barnskyddslagen ändrats så att en *klientrelation inom barnskyddet* inte inleds ännu i det skede när behovet av barnskydd utreds. Under utrednings- och bedömningskedet är familjen klient hos socialvården, klientrelationen inom barnskyddet inleds först när det utgående från bedömningen konstateras att familjen behöver en klientrelation inom barnskyddet eller när barnet och dess familj tillhandahålls barnskyddstjänster redan innan bedömningen av servicebehovet är klar.

Av 4 § *Skyldighet att anteckna klientuppgifter* i klienthandlingslagen framgår skyldigheten att anteckna klientuppgifter då tillhandahållaren av service har blivit informerad om att en person kan vara i behov av service, tillhandahållaren har börjat lämna socialservice eller klientskapet avslutas. Av lagens 8 § *Basuppgifter som ska antecknas i en klienthandling*, framgår de uppgifter som alltid

ska antecknas i en klienthandling. I 13 § *Inledandet av ett ärende*, framgår de uppgifter som ska antecknas i klienthandlingar som gäller inledandet av ett ärende; 1) personens behov av stöd, omsorg, vård eller annan service, 2) en eventuell motivering för behovet av service, 3) vem som har inlett ärendet samt 4) tidpunkten för när ärendet inleddes.

Socialvårdslagen har för avsikt att tydliggöra klientprocessen inom socialvården, se specifikt lagens 34–46 §§. Klientprocessen inleds genom 34 §.

35 § Kontakt med socialvården för bedömning av stödbehovet

Om en sådan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården som avses i lagen om yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården (FFS 559/1994), en socialkurator eller en anställd inom socialväsendet, undervisningsväsendet, idrottsväsendet, barnomsorgen, Mariehamns räddningsverk, Räddningsområde Ålands landskommuner, Landskapsalarmcentralen, tullen, polisen, Brottsförklaringsmyndigheten, Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet, Folkpensionsanstalten eller utsökningsmyndigheten i sitt arbete har fått kännedom om en person vars behov av socialvård är uppenbart, ska han eller hon styra personen till att söka socialservice eller om personen samtycker till det kontakta den myndighet som ansvarar för den kommunala socialvården, så att stödbehovet kan bedömas.

Om samtycke inte kan fås och personen är uppenbart oförmögen att svara för sin omsorg, hälsa eller säkerhet, eller om ett barns bästa absolut kräver det, ska de personer som avses i 1 mom. utan dröjsmål göra en anmälan om behovet av socialvård trots sekretessbestämmelserna.

Även andra personer än de som avses i 1 mom. kan göra en sådan anmälan, utan hinder av de sekretessbestämmelser som gäller dem.

I 25 och 25c §§ i barnskyddslagen (FFS 417/2007), tillämplig på Åland genom landskapslagen (2008:97) om tillämpning i landskapet Åland av barnskyddslagen finns bestämmelser om att göra en barnskyddsanmälan och en föregripande barnskyddsanmälan. Om den anmälningspliktiga personen i enlighet med 1 - 2 mom. i denna lag eller en annan person enligt 3 mom. i denna lag utan dröjsmål har kontaktat den myndighet som ansvarar för socialvården och uppgett orsakerna till kontakten, behöver ingen barnskyddsanmälan göras på grundval av samma uppgifter.

Vid anmälan om äldre personers servicebehov ska dessutom bestämmelserna i 19 § i äldrelagen (2020:9) för Åland följas.

I 1 och 2 mom. förskrivs om yrkesutbildade och myndigheters skyldighet då de är i kontakt med personer som är i uppenbart behov av socialvård. Av socialvårdslagens 11 § *Stödbehov* framgår olika stödbehov som socialservice ska ordnas för. Se även 44 § *Utredning av situationen för en person i klientens vård*.

Avsikten med bestämmelsen är att sträva efter att främja socialvårdslagens mål om att flytta tyngdpunkten till förebyggande och tidigt stöd. Bestämmelsens betydelse betonas i fall då en person inte självmant klarar av att kontakta den rätta myndigheten, t.ex. en person och klient som behöver särskilt stöd enligt socialvårdslagens 3 § 1 mom. 3 punkten. 35 § kan även tillämpas i situationer då en person eller familj flyttar till en annan ort och man vill säkerställa tillgången till service.

I 5 § i förvaltningslagen återfinns även bestämmelse om myndigheters allmänna serviceskyldighet. Av *Klarläggande av gränsdragningar KST – primärkommun utgående från gällande och kommande (1.1.2021) lagstiftning*¹⁷ framgår att primärkommunerna och KST har ett stort ansvar för att informera allmänheten om vilken myndighet man ska vända sig till i olika ärenden, även gällande till vem man ska rikta en anmälan om bedömning av servicebehov.

Även andra aktörer, än de som lagen ålägger, kan enligt 3 mom. kontakta den kommunala socialvården tillsammans med en part eller göra en anmälan trots sekretessbestämmelserna. Till exempel anställda inom församlingen eller yrkesutbildade personer inom socialvården som arbetar på ett annat ställe än inom den kommunala socialvården kan kontakta kommunen.

I och med ikraftträdande av socialvårdslagen, tillämpas även barnskyddslagen 25 a § *Kontakt med socialvården för bedömning av stödbehovet*. Genom att tillsammans med barnet eller barnets föräldrar ta kontakt i enlighet med socialvårdslagens 35 §, kan skyldigheten att göra en anmälan enligt 25 § *Anmälningsskyldighet* i barnskyddslagen uppfyllas, förutsatt att kontakten tas utan dröjsmål och att den anmälningsskyldige i samband med kontakten uppger vilka omständigheter som lett till kontakten.

Anmälningsskyldigheten i barnskyddslagens 25 § omfattar dem som är anställda eller har förtroendeuppdrag inom vissa verksamheter såsom t.ex. undervisningsväsendet och hälso- och sjukvården. Även andra personer kan göra en barnskyddsanmälan. 25 c § *Föregripande barnskyddsanmälan* stadgar om anmälningsskyldighet om det finns grundad anledning att misstänka att ett ofött barn kommer att behöva stödåtgärder omedelbart efter sin födelse.

I barnskyddslagen är utgångspunkten fortfarande att en eventuell anmälan om servicebehov ska ske med klientens samtycke. Det bör påpekas att inhämtande av klientens samtycke inte får fördröja myndighetskontakten så att barnets eventuella utsatta situation förlängs i onödan.

19 § i äldrelagen omfattar en anmälningsskyldighet om äldre personers, 65 år och äldre, behov av socialvård eller hälso- och sjukvård. Bestämmelsen berör specifikt äldre personer som är i behov av socialvård eller hälso- och sjukvård och som är uppenbart oförmögna att sörja för sin omsorg, hälsa eller säkerhet. Det primära syftet med bestämmelsen i äldrelagen är att säkerställa att äldre personer får den omsorg och vård de behöver också när de inte själva kan eller förstår att begära den.

¹⁷ https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/page/kst-primarkommun_gransdragning_0.pdf

Blanketter för barnskyddsanmälan, för kontakt med socialvården för bedömning av stödbehovet samt anmälan om äldre personers servicebehov, kommer att finnas på landskapsregeringens hemsida, då lagarna träder ikraft 1.1.2021.

36 § Bedömning av servicebehovet

När en anställd inom den kommunala socialvården i sitt arbete har fått kännedom om en person som behöver socialvård, ska den anställda se till att personens behov av brådskande hjälp omedelbart bedöms. Dessutom har personen rätt att få en bedömning av servicebehovet, om det inte är uppenbart onödigt att göra en bedömning.

Bedömningen av servicebehovet ska påbörjas utan dröjsmål och slutföras utan ogrundat dröjsmål. Bedömningen ska påbörjas senast den sjunde vardagen efter det att klienten, en anhörig eller en närstående eller klientens lagliga företrädare har kontaktat den kommunala myndighet som ansvarar för socialservicen för att få service, om

- 1) personen är över 75 år,**
- 2) personen får vårdbidrag med högsta belopp enligt 9 § 3 mom. 3 punkten i lagen om handikappförmåner (FFS 570/2007).**

Bedömningen av hurudant servicebehov ett barn som behöver särskilt stöd har, ska inledas senast den sjunde vardagen efter det att ärendet har inletts, och bedömningen ska bli klar senast tre månader från det att ärendet inletts.

Bedömningen görs i den omfattning som klientens livssituation kräver i samarbete med klienten och vid behov med klientens anhöriga och närstående samt andra aktörer. När bedömningen görs ska det redogöras för klienten vilka hans eller hennes rättigheter och skyldigheter enligt den allmänna lagstiftningen eller speciallagstiftningen är samt för de olika alternativen vid tillhandahållandet av tjänster och deras effekter liksom också för andra omständigheter som är av betydelse för klientens ärende. Redogörelsen ska ges så att klienten tillräckligt väl förstår dess innehåll och betydelse. Vid bedömningen ska klientens självbestämmanderätt respekteras och hans eller hennes önskemål, åsikter och individuella behov beaktas. Särskild vikt ska läggas vid att självbestämmanderätten respekteras för barn och unga personer samt andra personer i behov av särskilt stöd. När utredningen av den äldre befolkningens servicebehov görs ska dessutom bestämmelserna i äldrelagen för Åland följas. Barnskyddslagen innehåller bestämmelser om utredning av barnskyddsbehovet i samband med bedömningen av servicebehovet.

För bedömningen av servicebehovet svarar en inom socialvård yrkesutbildad person enligt landskapslagen (:) om yrkesutbildade personer inom socialvården som är ändamålsenlig för bedömningen, om inte något annat föreskrivs någon annanstans i lag. För bedömningen av servicebehovet hos barn som behöver särskilt stöd och andra personer som behöver särskilt stöd svarar en socialarbetare i tjänsteförhållande.

Bedömningen av servicebehov utgör en central och integrerad del av genomförandet av socialvården. Utgångspunkten är en bedömning av klientens behov av stöd/hjälp (stödbehov) och behov av service i en viss situation. Det är värt att understryka att det är personens stödbehov och behov av service som ska bedömas, inte specifika tjänster.

Socialvårdslagens 11 § *Stödbehov* omfattar de stödbehov som socialservice ska ordnas för.

11 § *Stödbehov*

Socialservice ska ordnas;

- 1) som stöd för att klara av det dagliga livet,
- 2) till följd av stödbehov med anknytning till boende,
- 3) till följd av behov av ekonomiskt stöd,
- 4) för att förhindra marginalisering och främja delaktighet,
- 5) till följd av stödbehov på grund av närstående- och familjevåld samt annat våld eller annan illabehandling,
- 6) till följd av stödbehov i anslutning till akuta krissituationer,
- 7) för att stöda en balanserad utveckling och välfärd hos barn,
- 8) till följd av stödbehov på grund av missbruk av berusningsmedel, psykisk ohälsa, annan sjukdom, skada eller åldrande,
- 9) till följd av stödbehov med anknytning till fysisk, psykisk, social eller kognitiv funktionsförmåga samt
- 10) för att stöda anhöriga och närstående till personer som behöver stöd.

I 1 mom. föreskrivs om bedömning av *behov av brådskande hjälp*. Behov av brådskande hjälp/stöd ska omedelbart bedömas hos varje person som vistas i kommunen. Det förutsätts inte att personen är invånare i kommunen. Stödbehovet i brådskande fall ska utredas utan dröjsmål, så att en persons rätt till oundgänglig omsorg och försörjning enligt 19 § 1 mom. i grundlagen inte äventyras. Personer som har behov av brådskande social service kan till exempel vara ett barn som inte fått ändamålsenlig omvårdnad eller person som upplevt närstående- och familjevåld. Dessutom kan även olika slags risk- och hotsituationer samt olyckor kräva att brådskande socialvård ges så snabbt som situationen kräver. Utredningen av brådskande stödbehov handlar således ofta om motsvarande situationer som när 29 § *Socialjour* kontaktas. Brådskande behov täcker dock också mer omfattande behov. Exempelvis kan trygghandet av en persons försörjning förutsätta en snabb utredning av behovet enligt utkomststödslagen. Se även 21 § *Boendeservice* om tillfälligt boende för personer som behöver kortvarig, brådskande hjälp. Även enligt 26 § 5 mom. i barnskyddslagen ska barnets eventuella behov av brådskande barnskydd omedelbart bedömas.

Utöver att få en bedömning av behov av brådskande hjälp, har en person även rätt till *en bedömning av servicebehovet i brådskande fall*, om det inte är uppenbart onödigt att göra bedömningen. I 1 mom. fastställs ingen fast tidsfrist inom vilken bedömningen av servicebehovet ska utföras i brådskande fall, utan ärendet bedöms helhetsmässigt och fallspecifikt med beaktande av kravet om att trygga oundgänglig försörjning och omsorg i 19 § 1 mom. i

grundlagen. Bedömningen av servicebehovet är onödig i de fall en motsvarande utredning redan gjorts eller då det är tydligt att personens behov av stöd är tillfälligt.

I 2 mom. stadgas inom vilken tidsperiod en *heltäckande bedömning av servicebehovet* ska göras i *icke-brådskande fall*. Bedömningen av servicebehovet till alla delar ska påbörjas utan dröjsmål och slutföras utan ogrundat dröjsmål. Gällande bedömningen av servicebehovet kan den tid som handläggningen av ärendet kräver påverkas av stödbehovets karaktär och omfattning. Ibland kan behovet ha sådan karaktär att utredningen av det förutsätter flera åtgärder, såsom bedömning av funktionsförmågan med hjälp av olika indikatorer, hembesök samt att inhämta andra myndigheters och aktörers synpunkter och att samordna olika instansers åtgärder. Att handläggningstiden förlängs kan vara motiverat om ärendet förutsätter att en servicehelhet med fler olika väl samordnade åtgärder av god kvalitet ordnas för att tillgodose klientens behov. Lagen förutsätter inte att bedömningen av servicebehovet alltid ska genomföras på samma sätt, utan enligt lagen ska bedömningen göras i den utsträckning som klientens livssituation förutsätter. I fråga om specialgrupper bibehålls de tider som fastställts för bedömningen av servicebehovet. Se även 45 § *Beslutsfattande och verkställighet som gäller socialvården*. Vid bedömningen ska även speciallagstiftningens tidsfrister tas i beaktande.

Det är inte nödvändigt att göra en ny bedömning om servicebehovet nyligen har utretts och klientens situation inte har förändrats nämnvärt vad gäller ordnandet av service. Det kan vara uppenbart onödigt att göra en bedömning om det är fråga om ett behov av en enskild service som tydligt är tillfälligt. Om klienten vill att det egna servicebehovet ska bedömas, utgår man från att servicebehovet bedöms även om myndigheten anser att det är uppenbart onödigt. Om en bedömning inte görs trots begäran, ska det fattas ett överklagbart beslut i enlighet med om varför klienten nekats en bedömning.

I 4 mom. stadgas om hur bedömningen ska genomföras och faktorer vilka ska tas i beaktande. En av målsättningarna med att en omfattande bedömning av servicebehovet görs i början av klientrelationen är att främja tidiga socialvårdsinsatser. Bestämmelsen förutsätter att de som genomför bedömningen kan identifiera de faktorer som påverkar klientens situation och kan informera klienten om de tjänster som kan förbättra klientens övergripande situation – tjänster som klienten själv kanske inte är medveten om eller har förmåga att be om. Bedömningen av servicebehovet ska alltid göras i den utsträckning som klientens behov förutsätter. Även bestämmelser som ingår i speciallagar ska beaktas vid bedömningen.

Det är centralt att det redan i början av klientrelationen står klart vilken typ av behov det gäller och vilka aktörer som ska ansvara för skapandet av servicehelheten. Socialvårdslagens 41 § *Sektors- och myndighetsövergripande samarbete* stadgar bl.a. om bedömning av servicebehovet i samarbete med andra myndigheter. Äldrelagen 9 § stadgar om tillgång till experter och 17 § *Förutsättningar för beslut om långvarig institutionsvård* i äldrelagen omfattar behov av multiprofessionell bedömning.

Av *Klarläggande av gränsdragningar KST – primärkommun utgående från gällande och kommande (1.1.2021) lagstiftning*¹⁸ framgår att kunskapen utgående från de specifika ansvarsområdena kommer att finnas dels i KST och dels i den enskilda kommunen. I och med detta kommer

¹⁸ https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/page/kst-primarkommun_gransdragning_0.pdf

kommunernas och KST:s långsiktiga arbete att behöva permanenta förvaltningsövergripande strukturer för samarbete och genomförande.

14 § *Bedömning av servicebehovet* i äldrelagen utgör ett komplement till socialvårdslagens 36 § 5 mom. Enligt 14 § 2 mom. kan bedömningen av den äldres servicebehov, 65 år och äldre, utföras av yrkesutbildade personer inom socialvården samt yrkesutbildad person enligt 2 § i lagen om yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården (FFS 559/1994) som är anställd inom socialvården. Viktigt är att notera, socialvårdslagens 36 § 5 mom., att i de fall en äldre person omfattas av en "person och klient som behöver särskilt stöd" enligt socialvårdslagens 3 § 1 mom. 3 punkten så ska en socialarbetare i tjänsteförhållande svara för bedömningen av servicebehovet.

Bedömningen av servicebehovet ska kompletteras med en klientplan som utarbetas för klienten eller genom en annan motsvarande plan, om det inte är uppenbart onödigt att utarbeta en plan. Om en klientplan utarbetas ska bedömningen och planen utgöra en enhetlig helhet. Bedömningen görs alltid före klientplanen, se 39 § *Klientplan*.

Se även 37 § *Innehållet i bedömningen av servicebehovet*.

I enlighet med 5 § 3 mom. i förvaltningslagen ska myndigheten om en fråga inte hör till myndighetens behörighet, då socialvården inte kan tillhandahålla hjälpen, i mån av möjlighet hänvisa den enskilde till den behöriga myndigheten. Anmälningsskyldigheten till ÅHS i enlighet med äldrelagens 19 § *Anmälan om äldre personers servicebehov*, ska även tas i beaktande. Se även socialvårdslagens 40 § *Anmälan till andra myndigheter om klientens stödbehov*.

Bedömning av servicebehovet och inledande av klientrelationer inom barnskyddet

En bedömning av servicebehovet enligt socialvårdslagens 36 § skall göras för alla om bedömningen inte uppenbarligen är onödig. För bedömningen av servicebehovet hos barn som behöver särskilt stöd, svarar en socialarbetare i tjänsteförhållande. Om en socialarbetare kommer fram till att behovet av service enligt barnskyddslagen borde utredas, görs den bedömningen av en socialarbetare inom barnskyddet. I barnskyddslagen 25 a § *Kontakt med socialvården för bedömning av stödbehovet* finns bestämmelser vad gäller de anmälningsskyldiga enligt barnskyddslagens 25 §. Om den anmälningsskyldige tillsammans med barnet eller föräldrarna tar kontakt till socialvården, utan dröjsmål och berättar varför man kontaktar, uppfylls anmälningsskyldigheten i barnskyddslagen.

Enligt barnskyddslagens 27 § *Inledande av en klientrelation inom barnskyddet* börjar klientrelationen inom barnskyddet när en socialarbetare utifrån en bedömning konstaterar att barnets uppväxtförhållanden äventyrar eller inte tryggar barnets hälsa eller barnet genom sitt eget beteende äventyrar sin hälsa och utveckling och barnet behöver tjänster och stödåtgärder enligt barnskyddslagen. En klientrelation börjar också när brådskande åtgärder vidtagits för att trygga barnets hälsa och utveckling, eller om barnet eller familjen får service och stöd innan bedömningen av servicebehovet blivit färdig.

En klientrelation inom barnskyddet inleds inte under utrednings- och bedömningsskedet, då barnskyddets socialarbetare bedömer och utreder om det finns ett behov av en klientrelation inom barnskyddet. Om ett barn kan få tillräcklig service via socialvårdslagen inleds heller ingen klientrelation inom barnskyddet.

37 § Innehållet i bedömningen av servicebehovet

Utifrån utredningen av servicebehovet bedöms det om personen behöver stöd. Om personen behöver stöd, bedöms det om stödbehovet är av tillfällig, återkommande eller långvarig karaktär. Bedömningen av servicebehovet omfattar

1) en sammanfattning av klientens situation samt av behovet av socialservice och särskilt stöd,

2) de slutsatser som en yrkesutbildad person inom socialvården har dragit om förutsättningarna för klientrelationen,

3) klientens åsikt om och syn på sitt servicebehov, om det inte finns ett uppenbart hinder för att i samarbete med klienten bedöma servicebehovet samt

4) en bedömning som klienten och en yrkesutbildad person inom socialvården har gjort om behovet av en egen kontaktperson enligt 42 §.

37 § ska läsas tillsammans med socialvårdslagens 36 § 5 mom. som konstaterar att andra behörighetskrav kan föreskrivas i lag. Genom 14 § i äldrelagen omfattas även yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården som är anställda inom socialvården när det handlar om 65 år och äldre personer.

Enligt bestämmelsen ska klientens åsikt alltid antecknas om det inte i praktiken är omöjligt i en situation där klienten inte vill eller kan delta i bedömningen av servicebehovet. I klienthandlingen antecknas orsakerna till att man inte fått klientens åsikt.

Senast vid bedömningen av servicebehovet ska klienten informeras om rätten att få en egen kontaktperson, i enlighet med 42 § *Egen kontaktperson*. Om man bedömer att personen utgör ett barn eller klient som behöver särskilt stöd ska den egna kontaktpersonen eller den anställde som utför klientarbete tillsammans med kontaktpersonen vara en sådan socialarbetare som avses i behörighetslagen.

I samband med att servicebehovet bedöms så ska även närstående nätverket kartläggas i enlighet med socialvårdslagens 43 § *Kartläggning av närstående nätverket* t.ex. hur anhöriga eller andra närstående personer till klienten deltar i att stöda klienten och vid behov utreds de anhörigas och närståendes eventuella stödbehov.

Enligt äldrelagens 14 § 3 mom. ska den äldre personens funktionsförmåga utredas med tillförlitliga bedömningsinstrument. Vid bedömningen ska även den äldre personens fysiska, kognitiva, psykiska och sociala funktionsförmåga samt faktorer som har samband med tillgängligheten i omgivningen, tryggheten i boendet och tillgången till närservice beaktas.

14 § *Bedömning av servicebehovet* i klienthandlingslagen utgör ett tillägg till socialvårdslagens 37 §. Enligt 14 § antecknas vid behov den uppfattning som klientens lagliga företrädare, en anhörig, närstående eller någon annan person har om klientens behov av stöd antecknas i handlingarna. I utvärderingen av en plan ska dessutom antecknas den uppfattning som klienten samt övriga personer som har deltagit i genomförandet av planen har om hur målen i planen har uppnåtts, liksom arbetstagarens bedömning av saken. I 19 § *Vissa andra uppgifter som ska antecknas i klienthandlingar* i klienthandlingslagen finns bestämmelser om ett registreringsförfarande för skydd av andra än klienten själv som tryggar skyddet för privatlivet för de utomstående som är delaktiga i klientskapsprocessen. Om man i syfte att kartlägga klientens livssituation eller utreda servicebehovet hör en närstående till klienten eller någon annan enskild person, och man med tanke på socialvården behöver registrera känsliga uppgifter som den som har hörts har gett om sig

själv eller någon annan enskild person, ska dessa uppgifter registreras i en separat handling som fogas till klientrapporten. Dessa uppgifter får därtill registreras i klientrapporten i den mån det behövs för att man ska få en helhetsbild av klientuppgifterna och en uppfattning om klientens servicebehov.

38 § Ordnandet av service enligt bedömningen av servicebehovet

När stödbehovet är av tillfällig karaktär ska man genom tillräcklig tillfällig service i rätt tid försöka förebygga ett mer långvarigt stödbehov.

När stödbehovet är fortlöpande eller återkommande, ska servicen ordnas så att målet är att klienten klarar sig själv och att stödbehovet upphör efter den tid som tillsammans med klienten uppställts som mål.

För personer vars stödbehov är bestående eller långvarigt ska stödet om möjligt ordnas så att servicens kontinuitet tryggas, om det inte ligger i klientens intresse att ändra servicen. Om stödbehovet endast delvis är bestående eller långvarigt, ska stödet i övrigt ordnas enligt vad som föreskrivs i 1 och 2 mom.

Innehållet i paragrafen är i sak nytt. Syftet är att man i samband med utredningen av servicebehovet ska bedöma vilken typ av ärende det handlar om och genomföra det fortsatta arbetet i enlighet med detta. När behovet är tillfälligt behöver man inte nödvändigtvis utnämna en egen kontaktperson eller göra upp en klientplan för klienten.

Genom att fastställa tidsfrister redan i början av klientrelationerna strävar man efter att förkorta klientrelationerna och förbättra servicen genom att hänvisa klienten till tillräckliga och lämpliga tjänster och stödåtgärder.

Se även 12 § *Allmänna principer* i äldrelagen.

39 § Klientplan

Bedömningen av servicebehovet ska kompletteras med en klientplan som utarbetas för klienten eller genom en annan motsvarande plan, om det inte är uppenbart onödigt att utarbeta en plan. Planen ska utarbetas tillsammans med klienten enligt 36 § 4 och 5 mom., om det inte föreligger något uppenbart hinder för detta.

I den omfattning som klientens servicebehov förutsätter ska klientplanen innehålla

- 1) klientens bedömning och en yrkesmässig bedömning av stödbehovet,**
- 2) klientens bedömning och en yrkesmässig bedömning av den service och de åtgärder som behövs,**
- 3) en bedömning som görs av den egna kontaktpersonen eller av en annan anställd som ansvarar för klientens service av den socialservice som är nödvändig med hänsyn till klientens hälsa eller utveckling och av när servicen ska börja och dess varaktighet,**
- 4) information om hur ofta klienten och den egna kontaktpersonen eller en annan anställd som ansvarar för klientens service ska träffas,**
- 5) klientens och den anställdes bedömning av klientens styrkor och resurser,**
- 6) de mål som ställs upp av klienten och den anställda tillsammans och som socialvården siktar på att uppnå,**
- 7) en bedömning av klientrelationens varaktighet,**

8) information om samarbetspartner som deltar i att möta klientens behov och ansvarsfördelningen mellan samarbetsparterna samt

9) information om uppföljning av planen, uppnående av målen och omprövning av behoven.

Klientplanen ska justeras vid behov. Planens innehåll ska samordnas med service och stödåtgärder som tillhandahålls av andra förvaltningsområden och som personen behöver. Dessutom gäller i fråga om skyldigheten att utarbeta planen samt planens innehåll och de delaktiga vad som särskilt föreskrivs om det. Trots vad som föreskrivs någon annanstans i lag kan man med klientens samtycke utarbeta en gemensam plan som gäller service och stödtjänster inom socialvården och andra förvaltningsområden och som innehåller de uppgifter som behövs för att utarbeta och använda planen. I fråga om att utarbeta en gemensam plan utan klientens samtycke föreskrivs särskilt.

Om det finns anhöriga eller andra närstående personer som stöder klienten, utarbetas vid behov en särskild plan om stöd för dem.

I bestämmelsen definieras de uppgifter som ska ingå i en klientplan. Avsikten är att detta ska leda till att planer inom socialvården görs upp på ett mer enhetligt sätt, och att klienternas rättssäkerhet, medbestämmande och självbestämmande stärks.

Klientplanen görs upp utgående från en bedömning av servicebehovet enligt 36 § *Bedömning av servicebehovet*. På motsvarande sätt som det stadgas om i klientlagen behöver inte planen göras upp om det är uppenbart onödigt. Planen ska göras upp om det inte är fråga om tillfällig rådgivning och handledning eller om det annars uppenbart är onödigt att utarbeta en plan. Om en bedömning av servicebehovet är tillräckligt för att förverkliga socialvården för klienten, är det uppenbart onödigt att göra upp en plan.

Planen ska enligt 36 § 4 mom. göras upp i samarbete med klienten och vid behov med klientens anhöriga, närstående och andra aktörer. I 39 § 4 mom. föreskrivs om uppgörande av en särskild plan om stöd för anhöriga eller andra närstående som stöder klienten. Momentet är ett viktigt tillägg eftersom det i praktiken hänt att anhörigas uppgifter och stödbehov antecknats i klientens klientplan. I 19 § *Vissa andra uppgifter som ska antecknas i klienthandlingar* i klienthandlingslagen finns bestämmelser om ett registreringsförfarande för skydd av andra än klienten själv som tryggar skyddet för privatlivet för de utomstående som är delaktiga i klientprocessen.

Enligt 1 mom. ska klientplanen utarbetas enligt 36 § 5 mom., med en sådan yrkesutbildad personal inom socialvården som är ändamålsenlig för bedömningen, om inte något annat föreskrivs någon annanstans i lag. För bedömningen av servicebehovet hos barn som behöver särskilt stöd och andra personer som behöver särskilt stöd svarar en socialarbetare i tjänsteförhållande. 14 § *Bedömning av servicebehovet* i äldreagen utgör ett komplement till socialvårdslagens 36 § 5 mom. varvid en klientplan för 65 år och äldre även kan utarbetas med en yrkesutbildad person enligt 2 § i lagen om yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården (FFS 559/1994) som är anställd inom socialvården.

Klientplanen ska ge stöd för en målinriktad och väl genomtänkt och planerad socialvård för att trygga tillräcklig service och andra stödåtgärder för klienten och dennes familj. Utredningen av stödbehovet och uppgörandet av klientplanen ska vara en process där de berörda med stöd av yrkesutbildad person enligt ovan, bedömer sin livssituation och reder ut med stöd av vilka

stödåtgärder positiva förändringar kan åstadkommas. Syftet är att planen ska göras upp med respekt för klienten och så att man stöder klientens resurser och styrkor på ett ändamålsenligt sätt.

Klientplanen ska bl.a. omfatta en bedömning om den socialservice som är *nödvändig* med hänsyn till klientens hälsa eller utveckling. I socialvårdslagens 12–13 §§ föreskrivs om klientens, ett barn och dess familj rätt till nödvändig omsorg och service. Se även 36 § 2 mom. barnskyddslagen, enligt vilket kommunen ska tillhandahålla sådana socialvårdstjänster som är nödvändiga med tanke på barnets hälsa eller utveckling, och i enlighet med den bedömning som socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter har gjort i barnets eller förälderns klientplan.

Planen ska även innehålla information om hur ofta klienten och den egna kontaktpersonen eller en annan anställd som ansvarar för klientens service ska träffas. Anteckningen ska göras eftersom den egna kontaktpersonens arbete är en del av den service som klienten får. När det gäller barn i behov av särskilt stöd ska även 5 mom. i 42 § *Egen kontaktperson* tas i beaktande.

Förutom vad som föreskrivs i 39 § 2 mom. 1–3 och 5 punkterna antecknas i enlighet med klienthandlingslagens 14 § *Bedömning av servicebehovet*, vid behov den uppfattning som klientens lagliga företrädare, en anhörig, en närstående eller någon annan person har om klientens behov av stöd. I utvärderingen av en plan ska dessutom antecknas den uppfattning som klienten samt övriga personer som har deltagit i genomförandet av planen har om hur målen i planen har uppnåtts, liksom arbetstagarens bedömning av saken. Förutom vad som föreskrivs i 39 § 2 mom. 4 och 6–9 punkterna antecknas i en klientplan i enlighet med klienthandlingslagens 15 § *Klientplan* 1) klientens behov av stöd utifrån en bedömning av servicebehovet, 2) en beskrivning av den service som klienten behöver, 3) målen för servicen och klientskapet samt metoder för att uppnå målen, samt 4) uppgifter om privatpersoner som deltar som stöd för klienten och deras uppgift.

2 och 3 mom. i 15 § *Klientplan* i äldrelagen utgör ett komplement rörande äldre personers klientplan. Enligt 3 mom. ska de tjänster som behövs för att stöda den äldre personens välbefinnande, hälsa, funktionsförmåga och förmåga att klara sig på egen hand och för att garantera att den äldre får en god omsorg och vård, framgå av planen.

Gemensam plan

Med klientens samtycke kan en gemensam plan göras upp istället för separata planer för socialvården och andra myndigheter och förvaltningsområden, såsom vård- och rehabiliteringsplaner som tas fram inom ÅHS och planer som tas fram vid AMS.

Att planerna görs upp gemensamt i en grupp som består av olika experter sparar på sikt både tid och kostnader. Med hjälp av samarbete och växelverkan får klienten och personalen en fullständigare bild av klientens hela situation och av vilka alternativ som bäst tjänar klientens intresse. Klientens självbestämmanderätt och medbestämmande samt det yrkesövergripande samarbetet främjar också att resurserna riktas rätt. Målet är att ge klienten den allsidiga servicehelhet som lämpar sig bäst för klienten i stället för flera lösryckta parallella tjänster.

I 6 § *Anteckning av klientuppgifter inom socialvården och hälso- och sjukvården i det interna samarbetet vid en verksamhetsenhet inom socialvården* i klienthandlingslagen stadgas om gemensam klientplan och klientrapport för klienten när socialservice lämnas gemensamt av personal inom socialvården och hälso- och sjukvården vid en verksamhetsenhet inom socialvården. I 2 mom. föreskrivs att en person som deltar i service som tillhandahålls gemensamt ska ha tillgång till sådana gemensamma klienthandlingar som personen behöver i sitt arbete, t.ex. gemensam

klientplan. Se även betydelsen av klienthandlingslagens 7 § vid sektors- och myndighetsövergripande samarbete. I bestämmelsen stadgas bland annat om anteckning av klientuppgifter och registrering av klienthandlingar. Personer som deltar i sektors- och myndighetsövergripande samarbete får oberoende av sekretessbestämmelserna registrera en på basis av samarbetet upprättad klientplan.

Se 41 § *Sektors- och myndighetsövergripande samarbete*, om begäran av andra myndigheters deltagande vid bl.a. upprättande av en klientplan.

40 § Anmälan till andra myndigheter om klientens stödbehov

Om socialvårdens åtgärder inte räcker till för att möta en klients behov, ska den inom socialvård yrkesutbildade personen som ansvarar för bedömningen av klientens servicebehov, den egna kontaktpersonen eller en annan anställd som ansvarar för klientens service, med klientens samtycke kontakta den myndighet som i första hand ansvarar för att vidta de åtgärder som krävs.

Den myndighet som tar emot den anmälan som avses i 1 mom. ska med klientens samtycke utan ogrundat dröjsmål meddela den kontaktande myndigheten vilka åtgärder myndigheten har vidtagit med anledning av anmälan. En anmälan behöver emellertid inte göras om det är uppenbart onödigt.

I lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården, tillämplig på Åland genom landskapslagen om tillämpning på Åland av riksförfattningar om socialvård, föreskrivs om utlämnande av uppgifter utan klientens samtycke. I förvaltningslagen för landskapet Åland föreskrivs om hänvisning av en klient till den behöriga myndigheten.

Bestämmelsen är i sak ny. Syftet med anmälningsförfarandet är att främja ett effektivt och övergripande bemötande av klientens behov över gränserna mellan olika myndigheter. Med anmälningsförfarandet strävar man till att hjälpa de klienter som stöter på många olika slags problem och behöver stöd och hjälp samtidigt av flera olika sektorer samt då en sektor är beroende av en annan för att lyckas bemöta klientens problem. Situationer som avses kan t.ex. vara att hjälpa en bostadslös klient genom att socialvården kontaktar den del av den kommunala förvaltningen som tillhandahåller hyresbostäder, eller kontaktar hälso- och sjukvården för att klienten ska få en bedömning om behov av behandling i samband med psykisk sjukdom.

När samarbetet fungerar väl ska den myndighet som mottagit anmälan vidta åtgärder. Om myndigheten t.ex. svarar att klienten ställs i kö eller att klienten inte omfattas av myndighetens behörighet, ska bägge myndigheterna genom samarbete finna en motiverad lösning i ärendet med tanke på klienten. Syftet är också att säkerställa att klienten efter den anmälan som avses 1 mom. inte blir utan något stöd på grund av myndigheternas motstridiga åsikter, utan att den myndighet som lämnat anmälan har information om hur klientens ärende framskrider.

Syftet med 2 mom. är att den sociala myndigheten och myndigheten som tar emot anmälan tillsammans ska hitta en lösning i ärendet för klienten och säkerställa att klienten inte blir utan service.

Anmälan om klientens servicebehov och den mottagande myndighetens svar på anmälan om vilka åtgärder som vidtagits ska göras med klientens samtycke. För situationer där uppgifter får lämnas till en annan myndighet utan klientens samtycke, se klientlagens 17 § om utlämnandet av uppgifter

ur en sekretessbelagd handling utan att iaktta sekretess. Av klienthandlingslagens 7 § *Anteckning av klientuppgifter vid sektors- och myndighetsövergripande samarbete* framgår bl.a. grunder för anteckning och registrering av handlingar vid sektors- och myndighetsövergripande samarbete oberoende av sekretessbestämmelserna.

Oberoende av sekretessbestämmelserna ska de som omfattas av anmälningsskyldigheten enligt 19 § *Anmälan om äldre personers servicebehov* i äldrelagen, göra en anmälan om behovet av hälso- och sjukvård till ÅHS.

I 5 § i förvaltningslagen föreskrivs om myndigheternas allmänna serviceskyldighet.

41 § Sektors- och myndighetsövergripande samarbete

För att bedöma servicebehovet, fatta beslut och tillhandahålla socialvård ska den myndighet inom socialvården som ansvarar för åtgärden se till att tillräcklig sakkunskap och kompetens med hänsyn till en persons individuella behov finns att tillgå. Om bedömningen av personens behov och uppfyllandet av dem kräver service eller stödåtgärder av socialväsendet eller övriga myndigheter, ska dessa på begäran av den anställde som ansvarar för åtgärden delta i bedömningen av personens servicebehov och i utarbetandet av en klientplan.

Socialvården tillhandahålls i samarbete med olika aktörer så att socialvården och vid behov de övriga förvaltningssektorernas och myndigheternas service, bildar en helhet som tillgodoser klientens intresse. Den anställde ska enligt behov kontakta olika samarbetspartner och sakkunniga samt vid behov personens anhöriga och andra närstående enligt vad som närmare föreskrivs i denna lag.

Lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården, tillämplig på Åland genom landskapslagen om tillämpning på Åland av riksförfattningar om socialvård, innehåller bestämmelser om utlämnande av uppgifter utan klientens samtycke samt om en socialvårdsmyndighets rätt att av andra myndigheter få den handräckning som den behöver för att sköta sina lagstadgade uppgifter. Landskapslagen (2020:26) om klienthandlingar inom socialvården innehåller bestämmelser om antecknande av klientinformation i sektors- och myndighetsövergripande samarbete.

Betoningen av sektors- och myndighetsövergripande samarbete är något som genomsyrar hela socialvårdslagen. Ett nätverksbaserat arbetssätt och att ordna möten med andra myndigheter och sektorer är en del av socialvårdens grundläggande arbetssätt. Syftet är att det sektors- och myndighetsövergripande samarbetet som arbetssätt ska utvecklas och att ansvarsfördelningen ska förtydligas så att en så väl fungerande helhet av olika tjänster och andra åtgärder som möjligt kan ordnas för klienten. Betydelsen av samarbete framhävs och ska beaktas i alla enskilda fall. Målet för det sociala arbetet ska allt tydligare vara att stöda klientens möjligheter att själv vidta åtgärder för att förbättra sin situation samt att stöda klientens sociala rehabilitering, se 17 § *Social rehabilitering*. I komplicerade ärenden är det viktigt att snabbt inleda ett sektorsövergripande samarbete för att lösa problemen.

De instanser som ska tillhandahålla servicen genom samarbete finns inte enbart inom kommunen såsom barnomsorg, grundskola, äldreomsorg, fritids- och kulturverksamhet och byggnadsteknisk sektor, utan tillhandahålls även av myndigheter på landskapsnivå. Hit hör såväl hälso- och sjukvård, utbildning efter grundskolan samt arbetsmarknadsservice. Samarbete behövs även i relation till

organisationer inom tredje sektorn, företag, församlingar och andra instanser som tillhandahåller service och stödåtgärder för klienterna på uppdrag av kommunen. Det är av vikt att servicen samordnas till lättfattliga helheter för klienterna, och att serviceproducenterna har ett gott samarbete. Med sektor- och myndighetsövergripande samarbete menas således samarbete med andra myndigheter inom offentlig sektor som t.ex. FPA, samarbete med privata sektorn och med tredje sektorn.

Utgångspunkten med det sektors- och myndighetsövergripande samarbetet är att den anställda inom socialvården med klientens samtycke vid behov ska kontakta andra samarbetspartners och att nödvändig information överförs med klientens samtycke mellan myndigheterna. Om service och stödåtgärder krävs av andra myndigheter, såsom t.ex. AMS och ÅHS, ska dessa myndigheter på begäran delta i bedömningen av klientens servicebehov och i utarbetandet av klientplanen.

Äldreagens 5 § *Samarbete* stadgar även om de kommunala myndigheterna och ÅHS samarbete. Lagens 9 § *Experter* stadgar om tillgång och samarbete med experter. Se även socialvårdslagen 69 § *Samverkansavtal med Ålands hälso- och sjukvård*.

I *Klarläggande av gränsdragningar KST – primärkommun utgående från gällande och kommande (1.1.2021) lagstiftning*¹⁹ belyses faktorer vilka kommunen bör beakta med anledning av att primärkommunen och KST tillsammans ansvarar för den äldres kommunala servicehelhet. Ett väl fungerande sektors- och myndighetsövergripande samarbete och fungerande vård- och servicekedjor förutsätts mellan bland annat kommunerna och KST. Det finns ett behov av att permanenta förvaltningsövergripande strukturer för samarbete och genomförande.

Se 39 § *Klientplan* om uppgörande av gemensam plan och anteckning av klientuppgifter vid samarbete. I 17 § i klientlagen stadgas om utlämnande av uppgifter utan klientens samtycke. I 22 § i klientlagen föreskrivs om socialvårdsmyndigheters rätt att få handräckning.

7 § *Anteckning av klientuppgifter vid sektors- och myndighetsövergripande samarbete* i klienthandlingslagen ger möjligheten, oberoende av sekretessbestämmelserna, att anteckna behövliga klientuppgifter och registrera behövliga klienthandlingar.

42 § Egen kontaktperson

En egen kontaktperson ska utses för socialvårdsklienten för den tid klientrelationen pågår. En egen kontaktperson behöver inte utses om det för klienten redan har utsetts en annan anställd som ansvarar för servicen eller om det av någon annan orsak är uppenbart onödigt att utse en egen kontaktperson.

Den egna kontaktpersonen ska vara en sådan yrkesutbildad person som avses i landskapslagen om yrkesutbildade personer inom socialvården. Den egna kontaktpersonen kan i stället för den yrkesutbildade person som avses i nämnda paragraf vara en sådan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården som avses i 2 § i lagen om yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården, om det är motiverat med hänsyn till klientens samlade service. Den egna kontaktpersonen för ett barn som behöver särskilt stöd och för andra personer som behöver särskilt stöd eller den anställda som utför klientarbete tillsammans med kontaktpersonen ska vara en sådan socialarbetare som avses i landskapslagen om yrkesutbildade personer inom socialvården.

¹⁹ https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/page/kst-primarkommun_gransdragning_0.pdf

Den person som är egen kontaktperson har i uppgift att i enlighet med klientens behov och intresse främja genomförandet av 38 § 2 och 3 mom. samt vid behov utföra andra uppgifter som föreskrivs i denna lag.

När socialvård som gäller barn som behöver särskilt stöd tillhandahålls ska barnets egen kontaktperson eller en annan anställd som ansvarar för barnets socialservice träffa barnet personligen tillräckligt ofta på det sätt som antecknas närmare i klientplanen.

I samband med bedömningen av servicebehovet ska man diskutera med klienten om behov av en egen kontaktperson. Den egna kontaktpersonen ska utses senast i samband med bedömningen av servicebehovet.

Det är naturligt att utse den arbetstagare som klienten även i övrigt skulle vara i kontakt med. Kontaktpersonens lämplighet för uppgiften ska dock noggrant övervägas utgående från de krav som ställs i lag gällande kontaktpersonens uppgifter samt att personen har tillräcklig kompetens för uppgiften. Till exempel enligt 42 p § 1 mom. i specialomsorgslagen ska en rapport om innehållet i och grunderna för begränsningsåtgärder månatligen lämnas till klientens kontaktperson. Syftet är att kontaktpersonen aktivt ser till att klienten behandlas på ett lagenligt sätt och att klientens vård och omsorg motsvarar klientens behov och intresse. Även för äldre personer utses en egen kontaktperson. Om det är motiverat till klientens samlade service kan kontaktpersonen utgöra en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården, t.ex. en sjukskötare på en institution när klientens huvudsakligen får service i form av institutionsvård baserat på medicinska grunder. Den egna kontaktpersonen kan bytas under klientrelationen, såvida det finns ett tvingande skäl till det eller ett byte är förenligt med såsom föreskrivs i 4 § *Klientens intresse* eller 5 § *Barnets bästa*. Regleringen förutsätter inte att den egna kontaktpersonen eller den ansvariga arbetstagaren byts ut om det senare framgår att klienten har behov av särskilt stöd, däremot kräver den att en socialarbetare deltar i klientarbetet. Det är förenligt med klientens intresse att man agerar så att de anställda byts ut så lite som möjligt.

Syftet med behörighetskravet om en socialarbetare för barn eller klient som behöver särskilt stöd enligt 3 § 1 mom. 3 och 6 punkten, är att trygga rättsskyddet för de mest utsatta klienterna som inte själva kan bevaka sina intressen genom att kontaktpersonen eller den anställda som utför klientarbete tillsammans med kontaktpersonen har tillräcklig kompetens.

En egen kontaktperson behöver inte utses om det är uppenbart onödigt, t.ex. när behovet av socialservice är tillfälligt eller om klienten med stöd av annan speciallagstiftning har rätt att få en ansvarig person inom den kommunala socialvården utsedd. Enligt barnskyddslagen 13 b § ska det för ett barn som är klient inom barnskyddet utses en socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter.

Kontaktpersonens uppgift är att i enlighet med klientens behov och intresse främja genomförandet av fortlöpande eller återkommande service så att klienten klarar sig själv och att stödbehovet upphör efter den tid som uppställts som mål, samt att gällande klienter vars stödbehov är bestående eller långvarigt i enlighet med klientens intresse jobba för att servicens kontinuitet tryggas. Kontaktpersonen stöder klienten i att uppnå de mål som klienten varit delaktig i att ta fram i klientplanen. Kontaktpersonen stöder även klienten i att stärka och ta vara på klientens egna resurser, vilka identifierats under utredningen av stödbehovet där klientens fysiska, psykiska och kognitiva resurser identifieras. Kontaktpersonen kan även följa upp hur servicen och stödåtgärderna påverkar och motsvarar klientens stödbehov, och kan ge klienten rådgivning och handledning i hur

klienten söker service och stöd. Beroende på klientens behov kan den egna kontaktpersonen även åläggas andra uppgifter enligt överenskommelse.

I praktiken varierar den egna kontaktpersonens roll enligt klientens behov. Då en egen kontaktperson utses bör man bedöma vilka uppgifter den egna kontaktpersonen kommer att få i fråga om klientens angelägenheter. För en klient med litet servicebehov kan vetskapen om vem klienten kan kontakta vid behov vara tillräcklig. En ung person och/eller person med funktionsnedsättning som behöver flera tjänster kan däremot behöva en kontaktperson som aktivt ger akt på hur målen uppnås och vid behov för den personen till service. Likaså finns det äldre personer som har ett stödbehov som kräver en större insats och mera tid också av den egna kontaktpersonen t.ex. personer som lider av en minnessjukdom och som tillhandahålls tjänster inom hemvården och närståendevården.

En kontaktperson enligt socialvårdslagen ersätter inte en allmän intressebevakare enligt lag om förmyndarverksamhet (FFS 442/1999) eller en intressebevakare enligt barnskyddslagen. Intressebevakaren i sin tur ersätter inte kontaktpersonen.

43 § Kartläggning av närstående nätverket

Med kartläggning av närstående nätverket avses att det utreds hur anhöriga eller andra närstående personer till klienten deltar i att stöda klienten. Kartläggningen av närstående nätverket görs i samband med att servicebehovet bedöms eller vid behov vid en annan tidpunkt under klientrelationen. Kartläggningen kan göras utan klientens samtycke endast om

- 1) klienten är uppenbart oförmögen att svara för sin omsorg, hälsa och säkerhet och uppgifterna är nödvändiga för att utreda servicebehovet, eller**
- 2) uppgifterna behövs för att tillgodose ett barns intresse.**

I samband med kartläggningen utreds vid behov de anhörigas och närståendes eventuella stödbehov.

Med närstående nätverk avses klientens anhöriga och närstående, personer som klienten upplever sig själv stå nära. Dessa kan vara även vänner eller sådana aktörer inom organisationer och den tredje sektorn som har en viktig roll i klientens liv. Utgångspunkten är att närstående nätverket kontaktas med klientens samtycke. I samband med kartläggningen utreds vid behov de anhörigas och närståendes stödbehov. Om det finns anhöriga eller andra närstående personer som stöder klienten, utarbetas vid behov en särskild plan om stöd för dem i enlighet med 39 § *Klientplan*.

Genom en kartläggning synliggör man det stöd som ges av närstående nätverket och upplyser om de anhörigas och närståendes rättighet att vid behov få stöd och hjälp. Bestämmelsen ålägger inte anhöriga eller andra närstående att delta i stödet och hjälpen för klienten. Genom en kartläggning av situationen kan man förhindra att situationer blir kritiska och att tunga stödåtgärder blir nödvändiga. Utredningen kan också visa att personen inte har något närstående nätverk som ger stöd, varvid myndigheterna och en kontaktperson, se 42 § *Egen kontaktperson*, får en ännu viktigare roll i ordnandet av service och tillhandahållandet av stöd.

Om de anhörigas deltagande i stödet till klienten föreskrivs också i barnskyddslagen samt i närståendevårdslagen. Skyldigheten att kartlägga närstående nätverket inom barnskyddet gäller situationer då man är tvungen att överväga om ett barn ska placeras utom hemmet. Enligt

närståendevårdarlagen är kommunen skyldig att ordna nödvändigt stöd för närståendevårdare som ingått avtal. Enligt socialvårdslagen, 28 § *Annan socialservice* kan kommunen även vid behov ordna lediga dagar samt rekreationsledighet för en anhörig eller närstående som dagligen ger en stödbehövande bindande vård och omsorg. Bestämmelsen avser de som inte ingått närståendevårdaravtal med kommunen.

De anhöriga har begränsad rätt att få information om en myndig familjemedlems angelägenheter. I regel får de ingen information om personen själv inte vill ge den. I 9 § och 17 § 4 mom. i klientlagen stadgas emellertid om situationer där information ska ges.

44 § Utredning av situationen för en person i klientens vård

Vård- och stödbehovet för ett barn eller en annan person i klientens vård ska utredas om klienten

1) får missbrukarvård eller psykiatrisk vård eller någon annan social-, hälso- och sjukvård under vilken, eller innan behövlig vård fås, klientens förmåga att fullgott ta hand om vården eller fostran bedöms vara försvagad eller

2) intas som häktad i fängelse eller börjar avtjäna ett fängelsestraff.

Vid behov ska tillräcklig vård och tillräckligt stöd säkerställas genom ett möte med barnet eller en annan person som vårdas. I 35 § föreskrivs om skyldigheten att till den myndighet som ansvarar för kommunens socialvård anmäla behov av socialvård.

En motsvarande bestämmelse gällande barn har tidigare funnits i 4 g § i barnskyddslagen. I 48 § hälso- och sjukvårdslagen föreskrivs särskilt om skyldigheten inom hälso- och sjukvården att i samarbete med den kommunala socialvården beakta barn i service som riktar sig till vuxna. Socialvårdslagens 44 § gäller även situationer där den person som vårdas är vuxen, det vill säga till exempel en situation där en person som vårdas av en närståendevårdare blir utan vård.

Skyldigheten att göra en anmälan till eller att kontakta den kommunala socialvården ska alltid tillämpas om kriterierna i 35 § *Kontakt med socialvården för bedömning av stödbehovet* är uppfyllda. Skyldigheten att göra en barnskyddsanmälan enligt 25 § i barnskyddslagen eller anmälan om äldre personers servicebehov enligt 19 § i äldrelagen ska även tas i beaktande.

45 § Beslutsfattande och verkställighet som gäller socialvården

Klienten har rätt att få ett skriftligt beslut om ordnandet av socialservicen. Ett ärende som gäller brådskande åtgärder ska handläggas och beslutet ska fattas utan dröjsmål utifrån tillgängliga uppgifter, så att klientens rätt till nödvändig omsorg och försörjning inte äventyras. I de fall som inte är brådskande ska beslut fattas utan ogrundat dröjsmål efter det att ärendet inletts.

I brådskande fall ska beslutet verkställas utan dröjsmål och i de fall som inte är brådskande, utan ogrundat dröjsmål. Beslutet ska dock verkställas senast inom tre månader från det att ärendet inletts. Tiden kan vara längre än detta om utredningen av ärendet av något särskilt skäl kräver en längre handläggningstid eller om verkställigheten fördröjs av något annat särskilt skäl som hänger samman med klientens behov.

Bestämmelser om handläggning av ärenden och beslutsfattande finns dessutom i förvaltningslagen för landskapet Åland.

Vid beslutsfattande ska socialvårdslagens 31 och 32 §§ tas i beaktande.

Till beslut ska fogas en anvisning om ändringssökande eller meddelande om förbud mot överklagande. 46 § *Beslut som tryggar vård och omsorg* stadgar om beslutsfattande för barn eller någon annan klient som behöver särskilt stöd. 1 § 3 mom., 17 och 18 §§ i äldrelagen utgör, gällande äldre personer, ett komplement till socialvårdslagens 45 §.

Enligt 4 § i landskapslag (2020:13) om socialvårdens förvaltning och tillsyn på Åland, handhas de uppgifter som enligt socialvårdslagen gäller verkställighet av socialvården och de uppgifter som enligt annan lag åligger ett organ som ansvarar för den kommunala socialvården av en nämnd eller kommunstyrelsen i enlighet med kommunfullmäktiges beslut. Nämnden eller kommunstyrelsen ska företräda kommunen, bevaka dess rätt och föra talan i ärenden som angår individuell verkställighet av socialvården samt i dessa ärenden på kommunens vägnar ingå avtal och andra rättshandlingar. Av 6 § framgår delegering av beslutanderätt. Enligt 2 § ska på samma sätt vad föreskrivs om en kommun i landskapslag, på motsvarande sätt tillämpas i fråga om KST, om inte annat föreskrivs i annan lagstiftning.

Beslut om brådskande åtgärder och verkställelse av dessa, utan dröjsmål sammanhänger till största delen med den verksamhet som bedrivs genom 29 § *Socialjour*. Av 52 § *Verkställighet* framgår om omedelbar verkställelse av beslut trots sökande av ändring.

Tidsfristen på tre månader från det att ärendet anhängiggjorts, se 34 § *Inledning och avslutning av en klientrelation i socialvården*, är en absolut bakre gräns för verkställandet, såvida det inte krävs mer tid för att utreda ärendet eller behandlingen av ärendet påverkas av ett annat särskilt skäl som anknyter till klientens behov. Av 36 § *Bedömning av servicebehovet* framgår orsaker vilka kan innebära en fördröjning av beslut. Ett särskilt skäl kan även till exempel vara att klienten behöver service först efter en viss tidsperiod eller att klienten hellre vill köa till en viss service och låta bli att ta emot en service som finns tillgänglig tidigare och ersätter ifrågavarande service. Om inte annat föreskrivs i lag, har klienten ingen absolut rätt att få en viss tjänst, men kommunen är skyldig att se till att den svarar mot klientens behov på det sätt som lagen kräver, se 11 § *Stödbehov*. Om man inte kan svara mot behovet på annat sätt än genom en viss tjänst, ska denna tjänst ordnas inom den tid som klientens behov och 12 och 13 §§ i socialvårdslagen kräver. Klientens oundgängliga försörjning och omsorg samt barnets hälsa och utveckling ska i alla situationer tryggas i beslutsfattandet och verkställandet av beslut. Om de preciserande tidsfristerna för beslutsfattandet och verkställandet av beslut föreskrivs i flera speciallagar om socialvården. På grund av de olika situationernas speciella natur har man bevarat de särskilda bestämmelserna i bland annat barnskyddslagen och utkomststödslagen.

Riksdagens biträdande justitieombudsman har i sitt **beslut av den 17 november 2016 (dnr 1033/4/16)** tagit ställning till tidsbegränsade beslut. Ombudsmannen anser att tidsbegränsade beslut är problematiska. "Då man fattar tidsbegränsade beslut kan man inte på bästa möjliga sätt som tillgodoser personens intressen trygga tjänsternas kontinuitet." Riksdagens biträdande justitieombudsman konstaterar att även beslut som gäller tills vidare vid behov kan ändras, om det sker förändringar i klientens förhållanden, hälsotillstånd eller funktionsförmåga.²⁰

²⁰ <https://www.oikeusasiames.fi/documents/20184/40544/2016-sv>

I 18 § *Anteckningar i anslutning till verkställandet av ett beslut* i klienthandlingslagen framgår att det till verkställandet av ett beslut ska antecknas uppgifter om 1) tidpunkten för när beslutet och tillhörande anvisning för sökande av ändring har delgetts, 2) eventuellt ändringssökande, 3) besvärmyndighetens avgörande, 4) när beslutet vinner laga kraft, samt 5) verkställigheten av beslutet.

Förvaltningslagen

I förvaltningslagen finns mer detaljerade bestämmelser om handläggning av förvaltningsärenden. 5 kap. innehåller allmänna krav beträffande behandlingen av ärenden, i 6 kap. finns bestämmelser om utredning av ärenden och hörande av parter, och 7 kap. innehåller bestämmelser om avgörande av ärenden. När ärenden handläggs och avgörs inom socialvården tillämpas förvaltningslagen, om inte socialvårdslagen eller annan speciallagstiftning innehåller specialbestämmelser.

De uppgifter som ska antecknas i en beslutshandling finns i lagens 39 § 1 mom. och 40 § 1 mom. Enligt 39 § 1 mom. ska av ett skriftligt beslut tydligt framgå 1) den myndighet som har fattat beslutet samt tidpunkten för beslutet, 2) de parter som beslutet direkt gäller, 3) motiveringen för beslutet och en specificerad uppgift om vad en part är berättigad eller förpliktad till eller hur ärendet annars har avgjorts samt 4) namn och kontaktuppgifter för den person av vilken en part vid behov kan begära ytterligare uppgifter om beslutet. I 40 § 1 mom. anges att ett beslut ska motiveras. I motiveringen ska det anges vilka omständigheter och utredningar som har inverkat på avgörandet och vilka bestämmelser som har tillämpats. Skyldigheten att motivera ett förvaltningsbeslut beträffande socialvård är ett centralt element med tanke på klientens och eventuella andra parter rättsskydd, i synnerhet då allmänt formulerade rättsliga anvisningar tillämpas. Då är motiveringen för beslutet nästintill den enda möjligheten genom vilket avgörande kan bedömas senare. Om de föreslagna kraven avslås helt eller delvis ska beslutet och i synnerhet dess negativa delar motiveras så väl som möjligt. Klienten ska också informeras om tillgängliga metoder för ändringssökande samt om möjligheten att få råd och hjälp av klientombudsmannen.

46 § *Beslut som tryggar vård och omsorg*

En socialarbetare i tjänsteförhållande som utför klientarbete tillsammans med klientens egen kontaktperson ska besluta om den socialservice genom vilken i enlighet med 12 och 13 §§ nödvändig omsorg och försörjning samt hälsa och utveckling gemensamt tryggas för ett barn som behöver särskilt stöd eller någon annan klient som behöver särskilt stöd, om förfarandet tillgodoser klientens intresse.

Besluten gäller den socialservice som klienten eller den person som ansvarar för klientens omsorg behöver.

Den tjänsteinnehavare som avses i 1 mom. fattar besluten med hänsyn till den bedömning av servicens nödvändighet som framförs i en klientplan som avses i 39 § med beaktande av de planer för service som de myndigheter som ansvarar för hälso- och sjukvård samt utbildning och sysselsättning uppgjort, och som är nödvändiga med hänsyn till klientens omsorg, försörjning, hälsa eller utveckling. Bestämmelser om den gemensamma plan som gäller servicen och stödåtgärderna inom socialvården och de övriga förvaltningsområdena finns i 39 § 3 mom. Ett beslut om brådskande åtgärder ska fattas enligt 45 § 1 mom. Trots vad som föreskrivs ovan i denna paragraf får beslut om utkomststöd fattas av den tjänsteinnehavare som ansvarar för utkomststöd med hänsyn till

den bedömning av stödbehovet som den egna kontaktpersonen för klienten eller för klientens familjemedlem eller en annan anställd som ansvarar för klientens service, har gjort.

I sak är bestämmelsen ny. Avsikten med bestämmelsen är att trygga klientens intressen i fråga om klienter som är i utsatt ställning eftersom de är barn eller annan klient i behov av särskilt stöd. Se 3 § *Definitioner* av målgruppen. Klientens oundgängliga försörjning och omsorg samt barnets hälsa och utveckling ska i alla situationer tryggas i beslutsfattandet och verkställandet av beslut i enlighet med 12 och 13 §§.

Syftet är att förbättra klientens rättsskydd genom att beslutsfattaren är en annan person än klientens kontaktperson eller den medarbetare som ansvarar för klientens ärenden, samt att tillräcklig sakkunskap säkerställs i beslutprocessen.

Samordningen av servicen, som beträffande dessa grupper ofta tillhandahålls av flera myndigheter, är av stor vikt för att klientens rättigheter ska tillvaratas. Avsikten är att den socialarbetare som fattar beslut om barn och annan klient i behov av särskilt stöd även åläggs att beakta övriga planer som upprättats av andra myndigheter för att tillgodose klientens omsorg, hälsa, försörjning eller utveckling.

Enligt 37 § i hälso- och sjukvårdslagen ska ÅHS för genomförandet av vården och rehabiliteringen göra upp en vård- och rehabiliteringsplan i enlighet med lag om patientens ställning och rättigheter (785/1992)²¹. När patienten är ett barn som behöver särskilt stöd eller någon annan person som behöver särskilt stöd, ska vård- och rehabiliteringsplanen om möjligt utarbetas så att planen kan beaktas vid beslut som fattas enligt 46 § i socialvårdslagen.

Enligt 42 § 2 mom. i hälso- och sjukvårdslagen ansvarar ÅHS för planeringen av patientens medicinska rehabilitering så att rehabiliteringen bildar en funktionell helhet tillsammans med den vård som behövs. Behovet av medicinsk rehabilitering samt rehabiliteringens mål och innehåll ska fastställas i en individuell, skriftlig rehabiliteringsplan. ÅHS ansvarar för styrningen och övervakningen av rehabiliteringsservicen samt utser vid behov en kontaktperson för rehabilitering för patienten.

Även servicen som klienten får inom utbildningssektorn samt av AMS kan i väsentlig grad vara en del av klientens servicehelhet. Också individuella planer gällande dessa områden ska tas i beaktande vid beslutsfattande.

Bestämmelser om gemensam plan som gäller service och stödtjänster inom socialvården och andra förvaltningsområden och som innehåller de uppgifter som behövs för att utarbeta och använda planen framgår av socialvårdslagens 39 § *Klientplan*.

I regel ska man sträva efter att fatta besluten samtidigt eller i nära anslutning till varandra.

Även rehabiliteringsklienter inom den psykiatriska vården och personer med missbruksproblem kan behöva denna form av samlat beslutsfattande efter en genomförd vårdperiod, där det är viktigt att säkerställa att social- och hälsovårdstjänsterna och andra förvaltningsområdets tjänster passar ihop.

²¹ Tillämplig genom landskapslag (1993:61) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om patientens ställning och rättigheter.

5 kap. Att säkerställa kvaliteten på tjänsterna

47 § Egenkontroll

En verksamhetsenhet inom socialvården eller en annan aktör som ansvarar för den samlade verksamheten ska göra upp en plan för egenkontroll för att säkerställa socialvårdens kvalitet, säkerhet och ändamålsenlighet. Planen ska vara offentligt framlagd, förverkligandet av den ska följas upp regelbundet och verksamheten utvecklas utifrån den respons som regelbundet samlas in från klienterna och verksamhetsenhetens personal.

Närmare bestämmelser om innehållet i samt utarbetandet och uppföljningen av planen för egenkontroll kan utfärdas genom landskapsförordning.

Med verksamhetsenhet avses en funktionell helhet som innebär att klienten tillhandahålls socialvårdstjänster i för ändamålet utrustade lokaler eller hemma hos klienten.

En plan är offentligt framlagd till exempel då den är publicerad på verksamhetsenhetens hemsida eller då planen är tillgänglig på en fysisk anslagstavla på verksamhetsenheten.

Service som ges med stöd av äldreagen omfattas även av socialvårdslagens egenkontroll med stöd av 20 § *Tillsyn och kvalitetssäkring* m.m. i äldreagen.

48 § Personalens anmälningsskyldighet

Personer som ingår i socialvårdens personal eller arbetar med motsvarande uppgifter i ett uppdragsförhållande eller som självständiga yrkesutövare ska agera så att den socialservice som ges till klienten är av god kvalitet.

En person som avses ovan i 1 mom. ska utan dröjsmål meddela den person som ansvarar för verksamheten om han eller hon vid skötseln av sina uppgifter lägger märke till eller får kännedom om ett missförhållande eller en uppenbar risk för ett missförhållande vid tillhandahållandet av socialvård för klienten. Den person som tar emot anmälan ska anmäla ärendet till den ledande tjänsteinnehavaren inom kommunens socialvård.

Anmälan kan göras trots sekretessbestämmelserna.

Kommunen och en privat serviceproducent ska informera sin personal om anmälningsskyldigheten och omständigheter i anslutning till tillämpningen av den. Anvisningar för förfaringsätten vid tillämpningen av anmälningsskyldigheten ska ingå i den plan för egenkontroll som avses i 47 §. Den person som gjort anmälan får inte bli föremål för negativa motåtgärder till följd av anmälan.

Kommunen och en privat serviceproducent ska informera sin personal om anmälningsskyldigheten och omständigheter i anslutning till tillämpningen av den samt om åtgärder som vidtas för att avvärja ett missförhållande. Genom att anmälan görs kan missförhållandena åtgärdas i ett tillräckligt tidigt skede. Avsikten är även att arbetsgivaren ska se syftet med anmälningsskyldigheten, att i tid avvärja missförhållanden och utveckla verksamheten. Om missförhållandet inte kan åtgärdas ska ÅMHM informeras om ärendet, se 49 § *Åtgärder med anledning av en anmälan*. Personer som avses i 1 mom. har en bred definition, det kan även t.ex. handla om lokalvårdare.

I enlighet med 2 mom. är det den person i personalen som upptäckt missförhållandet som ska anmäla det till den som ansvarar för verksamhetsenheten, som i sin tur anmäler ärendet till den ledande tjänsteinnehavaren inom kommunens socialvård.

Med missförhållande avses t.ex. brister i klientsäkerheten, illabehandling av klienter och åtgärder i verksamhetskulturen som är skadliga för klienterna. Även en uppenbar risk för ett missförhållande ska anmälas. Med illabehandling avses t.ex. fysisk, psykisk eller kemisk, dvs. med hjälp av läkemedel orsakad, illabehandling. De här exemplen är inte uttömmande, utan personalen måste göra en bedömning från fall till fall om det handlar om missförhållanden eller inte.

När det gäller problem i verksamhetskulturen kan det t.ex. vara frågan om att det i vårdpraxisen ingår en faktisk begränsning av de grundläggande rättigheterna. Om missförhållandena anknuter till verksamhetsenhetens kultur och inte direkt är skadliga för klienten ska de främst åtgärdas genom egenkontrollen.

De anställdas rättsskydd får inte äventyras till följd av anmälan. I verksamhetsenhetens plan för egenkontroll ska klargöras på vilket sätt personalen har fått anvisningar om användningen av anmälningsskyldigheten.

49 § Åtgärder med anledning av en anmälan

Den person som tar emot en anmälan som avses i 48 § 2 mom. ska vidta åtgärder för att rätta till missförhållandet eller avvärja risken för ett uppenbart missförhållande. Personen ska trots sekretessbestämmelserna underrätta Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet (ÅMHH) om ärendet, såvida missförhållandet eller risken för ett uppenbart missförhållande inte åtgärdas utan dröjsmål.

ÅMHH kan till den del det faller inom Ålands lagstiftningsbehörighet, meddela ett föreläggande för att undanröja missförhållandet och besluta om vidare åtgärder i ärendet så som föreskrivs i 9 och 10 §§ i landskapslagen (2020:13) om socialvårdens förvaltning och tillsyn på Åland.

Med åtgärder för att rätta till missförhållandet eller avvärja risken avses att den person som mottagit anmälan, dvs. den ledande tjänsteinnehavaren inom kommunens socialvård, ska instruera och handleda serviceproducenten. Serviceproducenten är i första hand den person som ansvarar för verksamhetsenhetens verksamhet, om aktörens skyldigheter, informera om hur man ska agera, vidta åtgärder för att rätta till missförhållandet eller den uppenbara risken för missförhållanden. Samtidigt ska man reda ut vilka åtgärder som eventuellt behöver vidtas med anledning av missförhållandet eller risken för ett missförhållande. Serviceproducenten ska utan dröjsmål vidta åtgärder för att rätta till missförhållandet eller för att undanröja missförhållandet eller risken för ett missförhållande.

6 kap. Ändringssökande

50 § Rättelseyrkande

Rättelseyrkanden gällande beslut som avses i 45 och 46 §§ får begäras hos det organ som svarar för den kommunala socialvården. I enlighet med 41 § i förvaltningslagen för landskapet Åland ska en anvisning om användning av rättelseyrkande lämnas samtidigt som beslutet meddelas. Gällande innehållet i anvisningen om rättelseyrkande gäller i tillämpliga delar vad som bestäms om besväransvisning i 42 och 44 §§ i förvaltningslagen för landskapet Åland.

Rättelseyrkandet ska göras i skriftlig form inom 14 dagar från delfåendet av beslutet. Bestämmelser om delgivning finns i förvaltningslagen för landskapet Åland. Av rättelseyrkandet ska framgå vilket beslut som avses, hurudan omprövning som begärs och på vilka grunder omprövning begärs. Har rättelseyrkandet inte gjorts inom föreskriven tid tas det inte upp till prövning. Rättelseyrkandet ska behandlas utan dröjsmål.

Tidsfristen för rättelseyrkandet är, till skillnad från Finland, 14 dagar.

Bestämmelser om delgivning finns i 9–11 kap. förvaltningslagen. Beslut kan även med samtycke delges elektroniskt. I 58 och 58a §§ förvaltningslagen stadgas om vad som ska iakttas för att tillgodose skyddet för den personliga integriteten vid elektronisk delgivning.

Om en speciallag innehåller bestämmelser om ändringssökande som avviker från socialvårdslagen, tillämpas bestämmelserna i speciallagen.

HFD 1.10.2019/4406: (Besvär eller förvaltningstvistemål) Tjänsteinnehavaren hade beviljat A personlig assistans enligt arbetsgivarmodellen. Social- och hälsovårdsnämndens sektion avlog A:s begäran om omprövning. A överklagade beslutet till förvaltningsdomstolen, som lämnade besvären utan prövning, eftersom förvaltningsdomstolen ansåg att ärendet gällde en offentligrättslig betalningsskyldighet och skulle behandlas som ett förvaltningstvistemål.

Högsta förvaltningsdomstolen konstaterade att ärendet gällde en åt A i enlighet med handikappservice lagen beviljad service i form av personlig assistans. A hade rätt att som klient inom socialvården begära omprövning enligt 50 § i socialvårdslagen av tjänsteinnehavarens beslut som var bindande för och gällde A, och anföra besvär till förvaltningsdomstolen över det beslut som getts med anledning av omprövningen.

Det att staden hade betalat lönen åt A:s personliga assistenter direkt till assistenterna, hade ingen betydelse i frågan. Förvaltningsdomstolen borde inte ha avvisat A:s besvär. Förvaltningsdomstolens beslut upphävdes och ärendet återförsändes till förvaltningsdomstolen för ny prövning.

51 § Anförande av besvär hos Ålands förvaltningsdomstol

Ett beslut som meddelats av det organ som ansvarar för den kommunala socialvården med anledning av ett rättelseyrkande får överklagas genom besvär. I enlighet med 25 § i självstyrelselagen för Åland överklagas beslutet till Ålands förvaltningsdomstol. Om anförande av besvär finns bestämmelser i förvaltningsprocesslagen (FFS 586/1996). Under besvärstiden får besvär även lämnas till organet som ansvarar för den kommunala socialvården, som ska sända besväret och sitt utlåtande till Ålands förvaltningsdomstol.

Istället för förvaltningsprocesslagen tillämpas **lagen om rättegång i förvaltningsärenden (FFS 808/2019)**, vilken trädde i kraft 1 januari 2020.

Vid ändringssökande gällande ett beslut som utfärdats med anledning av ett rättelseyrkande följs lagen om rättegång i förvaltningsärenden. Besvär ska anföras skriftligen inom 30 dagar från delfåendet av beslutet (också elektroniska dokument som sänts till en myndighets officiella e-postadress uppfyller kravet på skriftlig form). Den som anför besvär kan göra det direkt hos förvaltningsdomstolen eller under besvärstiden lämna besvärsskriften till det kommunala organ som ansvarar för socialvården som ska lämna den till förvaltningsdomstolen med sitt utlåtande.

52 § Verkställighet

Ett beslut av kommunens tjänsteinnehavare eller organ kan trots sökande av ändring verkställas, om typen av beslut kräver omedelbart verkställande och det inte äventyrar säkerheten, eller om beslutets ikraftträdande på grund av orsaker som beror på ordnandet av servicen inte kan skjutas upp och om tjänsteinnehavaren eller organet beordrat att beslutet ska verkställas genast.

Efter att ändring har sökts kan besvärsmyndigheten förbjuda eller avbryta verkställandet av beslutet.

En motsvarande bestämmelse har sedan tidigare funnits i 47 § i socialvårdslagen (1982).

Trots ändringssökande kan beslut som avses i 45–46 §§ verkställas om det är av sådan art att det måste verkställas utan dröjsmål, och verkställandet inte äventyrar klientsäkerheten, eller om beslutets ikraftträdande inte av orsaker som beror på ordnande av socialvård kan skjutas upp och tjänsteinnehavaren eller organet beordrat att beslutet ska verkställas genast. Besvärsinstansen kan emellertid enligt 2 mom. förbjuda verkställigheten av beslutet eller bestämma att den ska avbrytas.

53 § Besvärstillstånd

Ålands förvaltningsdomstols beslut får överklagas genom besvär endast om högsta förvaltningsdomstolen beviljar besvärstillstånd.

För besvärstillstånd gäller vad som föreskrivits om det i förvaltningsprocesslagen. En besvärsskrift, i vilken det anges varför besvärstillstånd bör beviljas, kan också lämnas till Ålands förvaltningsdomstol för vidarebefordran till högsta förvaltningsdomstolen.

Istället för förvaltningsprocesslagen tillämpas **lagen om rättegång i förvaltningsärenden (FFS 808/2019)**, vilken trädde i kraft 1 januari 2020.

Rätten att söka ändring i förvaltningsdomstolen gäller hädanefter all socialservice. Förändringarna gäller inte lagstiftningen om klientavgifter och de inskränker inte de rättigheter som den gällande speciallagstiftningen omfattar.

HFD 30.1.2017/335: (Besvärssärende eller besvärstillståndsärende) Systemet med besvärstillstånd gällde förutom de materiella avgöranden som träffades vid tillämpningen av socialvårdslagen även avgöranden om vilket förfarande som skulle iaktas.

HFD 17.1.2018/121: (Förvaltningsbesvär eller förvaltningstvistemål - Besvärstillstånd) Ändringssökandet riktade sig inte till innehållet i avtalet om närståendevård eller förfarandet vid uppsägningen av avtalet. Därför skulle ärendet ha behandlats som ett förvaltningsbesvär, och ärendet skulle i högsta förvaltningsdomstolen behandlas som en ansökan om besvärstillstånd.

54 § Förvaltningstvistemål

På förvaltningstvistemål tillämpas förvaltningsprocesslagen.

Istället för förvaltningsprocesslagen tillämpas **lagen om rättegång i förvaltningsärenden (FFS 808/2019)**, vilken trädde i kraft 1 januari 2020.

Med förvaltningstvistemål avses tvister som baserar sig på offentlighetsrättsliga juridiska förhållanden. Typiska förvaltningstvistemål är återbetalning av förmåner och ersättningsärenden, till exempel tvister mellan offentliga samfund om betalning av avgifter. Förvaltningsdomstolens avgöranden är även ofta påkallat när ett bidrag eller en ersättning som en myndighet beviljat återkrävs. Som förvaltningstvistemål kan också ärenden behandlas i vilken den kommunala aktören har fördröjt verkställigheten av förvaltningsdomstolens beslut och detta har inneburit extra kostnader för socialvårdens klient.

7 kap. Särskilda bestämmelser

55 § Förhållandet till andra lagar

På socialservice som ordnas med stöd av denna lag tillämpas landskapslagen (1993:71) om planering av socialvården och landskapslagen (2017:120) om landskapsandelar till kommunerna, om inte något annat föreskrivs i någon annan lag.

På socialservice som ordnas med stöd av socialvårdslagen tillämpas landskapslagen om planering av socialvården och landskapslagen om landskapsandelar till kommunerna, om inte något annat föreskrivs i någon annan lag.

56 § Klientavgifter

För socialservice enligt denna lag tas avgifter ut enligt lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården (FFS 734/1992), tillämplig i landskapet Åland genom landskapslagen om tillämpning på Åland av riksförfattningar om socialvård.

Förutom klientavgiftslagen, tillämpas även klientavgiftsförordningen (FFS 912/1992)²².

57 § Personkrets för ordnande av socialvård

Om en person som regelbundet eller mer långvarigt vistas utanför hemkommunen på grund av arbete, studier eller motsvarande orsaker och personens hemkommun inte ändras enligt 3 § 1 punkten i lagen om hemkommun, kan han eller hon söka socialservice hos vistelsekommunen. Hemkommunen är dock inte skyldig att ordna socialvård för en person som vistas utomlands, om inte något annat föreskrivs någon annanstans.

Bestämmelsen har sedan tidigare till största delen funnits i 4 § socialvårdsförordningen (1983) och är således inte helt ny.

Rätten till socialservice och skyldigheten att ordna socialvård fastställs i huvudsak utifrån boendepincipen, enligt vilken kommunen ansvarar för att ordna socialvård för sina invånare. I 57 § i socialvårdslagen föreskrivs om ett undantag från huvudregeln. Syftet med bestämmelsen är att förtydliga de oklara situationerna avseende tillgången till tjänster i utlandet eftersom rörligheten ökar.

Även i fortsättningen kan undantag föreskrivas i speciallagarna. Exempelvis när det gäller personer med funktionsnedsättning kräver förutsättningarna för att leva och handla som en jämlik medlem av samhället undantagsregler i speciallagstiftningen om service för personer med funktionsnedsättning. Socialvårdslagen ändrar inte tillämpningspraxisen i handikappservicelagen vad gäller beviljande av personlig assistans för utlandsresor.

58 § Ordandet av brådskande institutionsvård

I brådskande fall eller då omständigheterna annars förutsätter det ska kommunen se till att institutionsvård och annan socialservice ordnas även för andra som vistas i kommunen än kommunens invånare.

Beräknas behovet av institutionsvård vara över 14 dygn, ska det kommunala organ som ansvarar för socialvården utan dröjsmål göra en anmälan om institutionsvården till organet i den kommun vars uppgift det hade varit att ordna vård.

Bestämmelsen har sedan tidigare funnits i 15 § i socialvårdslag (1982) och är således inte ny. Varje person som vistas i kommunen har rätt att i brådskande situationer få institutionsvård och annan socialservice på vistelseorten, så att personens rätt till oundgänglig försörjning och omsorg inte äventyras. Se även t.ex. socialvårdslagen 12 § *Tryggande av nödvändig omsorg och försörjning* och 21 § 1 mom. *Boendeservice*, samt 59–63 §§ om kommuners ömsesidiga ersättningar och ansvar för att ordna service.

²² Tillämpas genom landskapsförordningen (1995:103) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård.

59 § Överflyttning av en person till den egna kommunen

När någon som inte är kommuninvånare har fått institutionsvård med stöd av 58 § och behovet av vården beräknas bli långvarigt, kan förvaltningsdomstolen berätta det organ som ansvarar för socialvården att flytta personen till den kommun där han eller hon är invånare.

På begäran av den som får institutionsvård ska organet likväl alltid vidta sådana åtgärder som avses i 1 mom. för att flytta personen till den kommun där han eller hon är invånare.

En ansökan om överflyttning enligt 1 mom. ska göras hos förvaltningsdomstolen.

Det får dock inte bestämmas att en överflyttning ska ske, om det med tanke på en ändamålsenlig vård eller annars är oskäligt för personen.

Bestämmelsen har sedan tidigare funnits i 16 § i socialvårdslag (1982) och är således inte ny. Se även socialvårdslagens 58 §, 60–63 §§ om kommuners ömsesidiga ersättningar och ansvar för att ordna service.

60 § Ansökan om socialservice, serviceboende och institutionsvård i en annan kommun

Den som vill flytta och bli invånare i en annan kommun, men på grund av sin ålder eller sin funktionsnedsättning eller av någon annan orsak inte kan bo självständigt där, kan anhålla om socialservice, serviceboende och institutionsvård där på samma grunder som kommunens invånare. Kommunen är skyldig att genast underrätta sökandens hemkommun om att en sådan ansökan har kommit in och att den har tagits upp till behandling.

Kommunen ska behandla ansökan, bedöma sökandens behov av service i samarbete med hans eller hennes hemkommun och fatta beslut i ärendet. Ansökan ska dock inte behandlas, om sökanden har lämnat in en likadan ansökan till en annan kommun och behandlingen av den fortfarande pågår.

Kommunen är skyldig att genast underrätta sökandens hemkommun om att en sådan ansökan har kommit in och att den har tagits upp till behandling. Kommunen ska behandla ansökan, bedöma sökandens behov av service i samarbete med hans eller hennes hemkommun och fatta beslut i ärendet. Ansökan ska dock inte behandlas om sökanden har lämnat in en likadan ansökan till en annan kommun och behandlingen av den fortfarande pågår.

Om kommunen beslutar bevilja service i enlighet med 1 mom., ska sökanden inom två veckor efter att ha fått del av beslutet anmäla till kommunen om han eller hon tar emot servicen. Sökanden har rätt att inom tre månader efter att ha fått del av beslutet flytta till den serviceboende- eller institutionsvårdplats som anvisats. Om sökanden försummar att iaktta nämnda tidsfrister, förfaller hans eller hennes rätt till den service som beslutet gäller.

Bestämmelsen har sedan tidigare funnits i 16 a § i socialvårdslag (1982).

Kommunen ska underrätta sökandens hemkommun och samarbete med sökandens hemkommun vid behandling och bedömning av servicebehovet och fatta beslut om servicen beviljas eller inte. Tjänsterna ska ordnas utifrån sökandens faktiska behov, men behöver inte nödvändigtvis ordnas på samma sätt som i klientens tidigare hemkommun. Vid bedömningen ska även tas i beaktande de allmänna socialpolitiska mål som antagits genom t.ex. 16 § *Principer för långvarig vård och omsorg* i äldrelagen. Den nya hemkommunen beslutar om klientavgifterna för de tjänster personen utnyttjar utifrån kommunens avgifter.

I 3 mom. föreskrivs närmare om tillvägagångssättet efter det att kommunen har fattat ett för sökanden positivt beslut och beviljat klienten en vårdplats med tillhörande service. Sökanden ska inom utsatt tid anmäla att sökande tar emot servicen och därefter flytta till den nya vårdplatsen för att ändringen av hemkommunen ska fullbordas. Tidsfristen är nödvändig för att bedömningen av personens servicebehov och beslutet om vårdplats inte ska förlora sin betydelse och för att sökandens nuvarande och nya hemkommun ska vara tillräckligt väl förberedda inför situationen. Flyttningsdagen sammanhänger med den flyttandes anmälningsskyldighet utifrån 7 § i lag om hemkommunen och dess tidsfrister.

Se även socialvårdslagens 57–59 §§, 61–63 §§ om kommuners ömsesidiga ersättningar och ansvar för att ordna service.

61 § Rätt till ersättning för en annan kommuns invånares institutionsvård

Har en kommun lämnat en annan kommuns invånare institutionsvård enligt 58 §, har kommunen rätt att få kostnaderna för institutionsvård under minst 14 dygn ersatt av den kommun som det enligt 14 § skulle ålegat att ordna vård.

Ansökan om ersättning enligt 1 mom. ska anhängiggöras hos förvaltningsdomstolen inom sex månader från det institutionsvården börjat. Anhängiggörs inte ansökan inom nämnda tid, förlorar kommunen sin rätt att få ersättning för den institutionsvård som den givit innan ansökan anhängiggjordes och som vederbörande kommun inte skriftligen samtyckt till att ersätta.

Ersättningsärenden som avses i 1 mom. avgörs av den förvaltningsdomstol inom vars verksamhetsområde den kommun som lämnat institutionsvården är belägen.

Bestämmelsen har sedan tidigare funnits i 42 § i socialvårdslag (1982). Enligt socialvårdslagens 58 § ska kommunen ombesörja institutionsvård vid brådskande situationer även för andra som vistas i kommunen än kommunens invånare.

Se även socialvårdslagens 57–60 §§, 62–63 §§ om kommuners ömsesidiga ersättningar och ansvar för att ordna service.

62 § Den nya hemkommunens ansvar för att ordna service vid nyttjandet av rätten att välja hemkommun vid en långvarig vårdrelation

Om en person är placerad i familjevård, institutionsvård eller i boendeservice i någon annan kommun än sin hemkommun och han eller hon utnyttjar rätten enligt 3a § i lagen om hemkommun att välja hemkommun, övergår ansvaret för att ordna service för personen till den nya hemkommunen från och med flyttningsdagen.

Bestämmelsen har sedan tidigare funnits i 42 a § i socialvårdslag (1982). Enligt 3 a § i lag om hemkommun, har en person rätt att välja hemkommun om vården eller boendet beräknas pågå eller ha pågått över ett år, dvs. långvarig vårdrelation.

63 § Den tidigare hemkommunens ansvar för vårdkostnader

I en situation som avses i 60 och 62 §§ är det fortfarande personens tidigare hemkommun som ansvarar för de faktiska kostnaderna för familjevård, institutionsvård eller för boende med boendeservice i enlighet med kommunens beslut. Den nya hemkommunen ska fakturera den tidigare hemkommunen för en ersättning som motsvarar kostnaderna. När ersättningen räknas ut ska följande poster dras av från de faktiska kostnaderna:

- 1) den landskapsandel för socialvården som den nya hemkommunen erhållit för personen enligt 5 § landskapslagen om landskapsandelar till kommunerna och**
- 2) klientavgifter som har tagits ut hos personen enligt lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården, tillämplig på Åland genom landskapslagen om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård, eller i övrigt tagits ut för tjänster som avtalet omfattar.**

Kommunerna kan, om de så vill, komma överens om ersättningsnivån enligt 1 mom. på något annat sätt. Den nya hemkommunen svarar för att ordna och bekosta de tjänster som avtalet inte omfattar.

Bestämmelserna i 1 och 2 mom. tillämpas till dess att den nya hemkommunen svarar för att ordna service. Om personens hemkommun ändras övergår ansvaret för att ordna service till den nya hemkommunen medan ansvaret för kostnaderna enligt 1 mom. fortfarande ligger hos den tidigare hemkommunen.

Bestämmelsen har sedan tidigare funnits i 42 b § i socialvårdslag (1982).

När ersättningen räknas ut ska de poster som framgår av 1–2 punkten dras av från de faktiska kostnaderna. Med landskapsandelslagen avses landskapslagen (2017:120) om landskapsandelar till kommunerna.

Enligt 2 *mom.* framkommer att 1 mom. är dispositivt, dvs. inte tvingande och tillåter kommunerna att komma överens om en annan ersättningsnivå. Om kommunerna inte kommer överens om ersättningsnivån på något annat sätt, gäller 1 mom.

I 3 *mom.* stadgas om närmare bestämmelser om hur länge faktureringsförfarandet för kostnaderna ska gälla. Kostnadsfördelningen mellan kommunerna gäller så länge personens nya hemkommun svarar för att ordna service till den berörde klienten. Det betyder att faktureringsförfarandet i sig inte förändras till exempel om den nya hemkommunen senare beslutar att placera personen i en enhet inom någon tredje kommun. Hemkommunen kan ändras till och med flera gånger. I sådana situationer övergår ansvaret att *ordna tjänster* alltid till den nya hemkommunen. *Ansvaret för kostnaderna* ligger däremot även efter påföljande flyttningar hos den kommun som ursprungligen ansvarade för de faktiska kostnaderna för familjevård, institutionsvård eller boende med boendeservice.

64 § Socialvårdens personal, lokaler och hjälpmedel

För uppgifter inom verkställigheten av socialvården ska kommunen ha ett tillräckligt antal yrkesutbildade personer inom socialvården samt annan personal som deltar i klientarbetet.

Varje kommun ska, till dess att myndigheten för en kommunalt samordnad socialtjänst inlett sin verksamhet, till sitt förfogande ha tjänster vilka tillhandahålls av en sådan socialarbetare i tjänsteförhållande som deltar i klientarbetet.

Bestämmelserna i 1 och 2 mom. utgör inte något hinder för att två eller flera kommuner har gemensam personal.

För socialvårdens funktioner ska kommunen ha tillräckliga och ändamålsenliga lokaler och hjälpmedel.

Bestämmelsens 1 mom. har sedan tidigare funnits i 10 § i socialvårdslag (1982).

Enligt behörighetslagen är *socialarbetare* och *socionom YH* legitimerad yrkesutbildade personer inom socialvården och *närvårdare* yrkesutbildade personer med skyddad yrkesbeteckning. I behörighetslagen föreskrivs vilken utbildning som krävs för rätten att utöva vissa yrken eller rätten att använda skyddad yrkesbeteckning.

Socialvårdslagen avgränsar inte uppgifterna inom socialvården så att de endast får utföras av de yrkesgrupper som nämns i behörighetslagen. Lagen tar inte heller ställning till vilka klientgrupper den övriga personalen som deltar i klientarbetet får arbeta med. Det finns dock uppgifter i lag som har specifika behörighetskrav, se exempel nedan. Arbetsgivaren bör därmed vid inrättandet av en befattning fastställa vilka arbetsuppgifter som ingår och bestämma behörighetskraven därefter. Tanken är att arbetsgivarna ska kunna reformera uppgiftsstrukturen och arbetsfördelningen inom socialvården så att en del uppgifter kan skötas av socionom YH eller närvårdare, medan socialarbetare sköter de uppgifter där det i lag fastställs krav på socialarbetarbehörighet.

Yrkesutbildad person inom socialvården (socialarbetare, socionom YH, närvårdare) förutsätts åtminstone för: 36 § *Bedömning av servicebehovet*, 42 § *Egen kontaktperson*. Krav på yrkesutbildad person inom socialvården finns även i annan lagstiftning, t.ex. specialomsorgslagen.

Socialarbetare förutsätts åtminstone för: socialvårdslagen 36 § *Bedömning av servicebehovet*, 46 § *Beslut som tryggar vård och omsorg*, 42 § *Egen kontaktperson*, 65 § *Ledning av socialvården* och 67 § *Rätt till tillträde till bostad*.

Socialarbetare förutsätts även t.ex. enligt yrkesbehörighetslagen 9 § *Särskilda skyldigheter för socialarbetare*, t.ex. ansvarar en socialarbetare för den yrkesmässiga ledningen av det sociala arbetet och därmed fungerar en socialarbetare som närmaste chef för andra socialarbetare, socialhandledare och familjearbetare. Se även socialvårdslagens 65 §.

Enligt barnskyddslagen ska en socialarbetare utses för ett barn som är klient inom barnskyddet i enlighet med t.ex. 13 b § *Socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter* och 26 § *Inledande av ett barnskyddsärende och utredning av barnskyddsbehovet*.

Krav på socialarbetare finns även för tillhandahållandet av och beslutsfattandet om servicen inom socialvården enligt vad som särskilt föreskrivs någon annanstans i lag, t.ex. specialomsorgslagen.

Yrkesutbildad person antingen inom socialvården eller inom hälso- och sjukvården förutsätts åtminstone för: socialvårdslagen 42 § *Egen kontaktperson* och äldrelagens 14 § *Bedömning av servicebehovet*. Krav finns även i annan lagstiftning, t.ex. specialomsorgslagen.

Uppgifter för **andra än yrkesutbildade personer inom socialvården:**

Uppgifter inom socialvården som inte separat förutsätter en yrkesutbildad person inom socialvården.

Socialvårdslagen 65 § *Ledning av socialvården* och 66 § *Barnatillsyningsman*.

22 § *Ledning av äldreomsorgen*.

Yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården förutsätts åtminstone för:

17 § *Förutsättningar för beslut om långvarig institutionsvård* i äldrelagen kräver multiprofessionell bedömning om förutsättningar för beslut om *långvarig institutionsvård* för äldre personer. Se även 21 § *Personal*, i äldrelagen.

Landskapsregeringens *Kvalitetsrekommendation tjänster för äldre*²³ samt *Riktlinjer för omsorg och vård vid demenssjukdom*²⁴ omfattar flertal rekommendationer och nyckeltal gällande personal och dimensionering.

Kravet i enlighet med 2 mom. om socialarbetare gäller till dess att KST-myndigheten i enlighet med landskapslagen (2016:2) om kommunalt samordnad socialtjänst (KST-lagen) inlett sin verksamhet. Efter att KST-myndigheten inlett sin verksamhet förutsätter lagen således inte socialarbetare i tjänsteförhållande i primärkommunen. 9 § *Experter* i äldrelagen, förutsätter dock att primärkommunen ska ha *tillgång* till tillräcklig mångsidig expertis. Tillgången till socialarbetare kan ske genom t.ex. samarbete med KST. Av *Klarläggande av gränsdragningar KST-primärkommun utgående från gällande och kommande (1.1.2021) lagstiftning*²⁵ framgår bl.a. att förverkligandet av en fungerande servicehelhet för äldre förutsätter ett väl fungerande sektors- och myndighetsövergripande samarbete och fungerande vård- och servicekedjor mellan bland annat kommunerna och KST.

I 3 mom. ingår ett motsvarande stadgande som i 2 § 3 punkten i landskapslagen (1995:101) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård.

Tillräckliga och ändamålsenliga lokaler

I 4 mom. ingår en motsvarande bestämmelse som i den tidigare 2 kap. 11 § i socialvårdslag (1982). Såsom föreskrivs i socialvårdslagens 30 § 4 mom. ska socialservicens lokaler stöda klienternas sociala interaktion. Speciallagstiftning kan även omfatta bestämmelser gällande lokaler, t.ex. 16 § *Principer för långvarig vård och omsorg* i äldrelagen, stadgar att sådana lösningar alltid ska sökas som möjliggör att makar, parter som lever i ett registrerat partnerskap och sambor kan bo tillsammans vid långvarig vård och omsorg.

Bestämmelser och formulerat krav som rör tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga finns i plan- och bygglagen (2008:102) för landskapet Åland samt i den med stöd av lagen gällande Ålands byggbestämmelsesamlingen (2015:5).

Landskapsregeringens *Kvalitetsrekommendation tjänster för äldre*²⁶, omfattar även rekommendationer gällande lokaler t.ex. om lokaler som är i de boendes gemensamma bruk samt

²³ <https://www.regeringen.ax/styrdokument-rapporter-publikationer/kvalitetsrekommendation-tjanster-aldre-0>

²⁴ <https://www.regeringen.ax/styrdokument-rapporter-publikationer/riktlinjer-omsorg-var-d-vid-demenssjukdom-0>

²⁵ <https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/protocol/nr7-2020-enskild-s2.pdf>

²⁶ <https://www.regeringen.ax/styrdokument-rapporter-publikationer/kvalitetsrekommendation-tjanster-aldre-0>

lokaler med beaktande av äldres möjligheter till träning. Av landskapsregeringens *Riktlinjer för omsorg och vård vid demenssjukdom*²⁷, framgår att begränsningar och tvång i vård och omsorg aldrig får vara en ersättning för t.ex. dåligt utformade lokaler. Behovet av personal kan även påverkas av lokalernas utformning.

Tillräckliga och ändamålsenliga hjälpmedel

Landskapsregeringens *Kvalitetsrekommendation tjänster för äldre samt Riktlinjer för omsorg och vård vid demenssjukdom* omfattar flertal rekommendationer om hjälpmedel.

Speciallagstiftning kan även omfatta bestämmelser om hjälpmedel som t.ex. 2 § i specialomsorgslagen.

En tillgänglig kommunikation kan också förutsätta särskilt kommunikationsmaterial eller hjälpmedel för kommunikation, tolk samt en kommunikationsmiljö utan fysiska och attitydmässiga hinder. Vid utredandet av barns önskemål och åsikt ska hänsyn tas till barnets ålder och utvecklingsnivå samt förmåga att uttrycka sig. Vilka metoder och hjälpmedel som ska användas vid hörandet samt stöd och hjälp som barnet behöver bestäms enligt det. Se socialvårdslagens 31 och 32 §§.

I 37, 40 och 42 §§ hälso- och sjukvårdslagen stadgas om hjälpmedelstjänster och medicinsk rehabilitering. Av regeringsprogrammet *Tillsammans för Åland*²⁸ framgår att för medicinsk rehabilitering förnyas reglerna för att tydliggöra patienternas rättigheter och ansvarsfördelningen mellan de berörda myndigheterna ÅHS och FPA. Av landskapsregeringens åtgärdsprogram *Ett tillgängligt Åland 2017–2020*²⁹ framgår ytterligare av åtgärd nr 41 att "LR skall genom förordning utfärda närmare bestämmelser om den medicinska rehabiliteringen enligt § 55 i hälso- och sjukvårdslagen" och genom åtgärd nr 42 "LR skall ta ställning till uppdatering av LR instruktionen för handläggning av medicinsk rehabilitering från 2009". Regler, instruktion och en förordning för medicinsk rehabilitering enligt 55 § i hälso- och sjukvårdslagen berör i hög grad även gränsdragningen och ansvarsfördelningen till socialvårdens verksamhetsområde.

Social- och miljöutskottet, SMU belyser i betänkande nr 12/2018–2019³⁰ att digitaliseringen inom äldreomsorgen på Åland inte utvecklas i den takt som den kunde och som den tekniska utvecklingen skulle möjliggöra. Utskottet anser att kommunerna bör inleda gemensamma utvecklingsprojekt inom området välfärdsteknik. Utskottet påminner i sammanhanget om det stöd för gemensamma kommunala IT-projekt som landskapsregeringen lanserat (LF 17/2018–2019). Utskottet belyser även vidden av att äldre inte lämnas utanför möjligheterna att använda sig av digitala hjälpmedel, att digitaliserad service därför måste anpassas till detta.

Av regeringsprogrammet *Tillsammans för Åland* framgår, att ny välfärdsteknik har stor betydelse i omsorgen och vården och bör användas i högre grad utifrån ett samlat grepp. Utvecklandet och ibruktagande av välfärdsteknik stöder bland annat äldres möjligheter till att bo kvar hemma.

²⁷ <https://www.regeringen.ax/styrdokument-rapporter-publikationer/riktlinjer-omsorg-var-d-vid-demenssjukdom-0>

²⁸ <https://www.regeringen.ax/styrdokument-rapporter-publikationer/regeringsprogram-tillsammans-aland>

²⁹ https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/guidedocument/ett_tillgangligt_aland_2017-2020.pdf

³⁰ <https://www.lagtinget.ax/dokument/social-och-miljoutskottets-betankande-122018-2019-45609>

65 § Ledningen av socialvården

Huvudsakligen administrativa ledningsuppgifter inom socialvården får skötas av en socialarbetare eller en person som har en för uppgiften lämplig examen från universitet eller högskola som omfattar minst fyra års heltidsstudier. Därutöver krävs kännedom om branschen samt tillräcklig ledarskapsförmåga.

Den yrkesmässiga ledningen av det sociala arbetet ska skötas av en socialarbetare.

Ledningsuppgifter inom socialvården som omfattar styrning av klientarbetet får skötas av en person som har en för uppgiften lämplig examen från universitet, högskola eller yrkeshögskola som omfattar minst tre års heltidsstudier. Därutöver krävs kännedom om branschen samt tillräcklig ledarskapsförmåga.

Bestämmelser om behörighetskrav för yrkesutbildade personer inom socialvården finns i landskapslagen om yrkesutbildade personer inom socialvården.

Förutom behörighetskraven i 65 § ska tas i beaktande att det finns specifika uppgifter i socialvårdslagen och övrig lagstiftning som ställer särskilda behörighetskrav, se exempel i 64 § *Socialvårdens personal, lokaler och hjälpmedel*. Arbetsgivaren bör därmed vid inrättandet av en befattning fastställa vilka arbetsuppgifter som ingår och bestämma behörighetskraven därefter.

22 § *Ledning av äldreomsorgen* i äldrelagen utgör ett komplement till socialvårdslagens 65 §. Enligt äldrelagens bestämmelse får ledningsuppgifter som omfattar *administrativ ledning av kommunens äldreomsorg* skötas av en person som har en för uppgiften lämplig examen från universitet, högskola eller yrkeshögskola som omfattar minst tre års heltidsstudier. Därutöver krävs *kännedom om branschen* samt *tillräcklig ledarskapsförmåga*. Ledningsuppgifter som avses är till exempel uppgifter som äldreomsorgsledare eller äldreomsorgschef i kommunen sköter. Med beaktande av de olikartade förhållandena i kommunerna är avsikten att kommunen ska ta ställning till vilken utbildning som är lämpligast för att leda kommunens äldreomsorg. Lämplig examen kan till exempel vara en kandidatexamen (Bachelor examen) från högskola eller universitet med för uppgiften lämplig inriktning eller en yrkeshögskoleexamen som socionom YH eller sjukskötare. På samma sätt bör man även vid inrättande av en befattning inom äldreomsorgen, fastställa vilka arbetsuppgifter som ingår och ta i beaktande de behörighetskrav som olika uppgifter i lag förutsätter. Ledningsuppgifter inom äldreomsorgen som omfattar *styrning av klientarbetet* såsom uppgifter som t.ex. verksamhetschef/enhetschef eller föreståndare sköter, får skötas av en person som har en för uppgiften lämplig examen från universitet, högskola eller yrkeshögskola som omfattar minst tre års heltidsstudier. Därutöver krävs kännedom om branschen samt tillräcklig ledarskapsförmåga. På samma sätt bör man även vid inrättande av en befattning fastställa vilka arbetsuppgifter som ingår och ta i beaktande de behörighetskrav som olika uppgifter i lag förutsätter.

Behörighetskraven för den *yrkesmässiga ledningen av det sociala arbetet* framgår av 9 § *Särskilda skyldigheter för socialarbetare* i behörighetslagen. En socialarbetare som avses i lagens 8 § ansvarar för den yrkesmässiga ledningen av det sociala arbetet, för det sociala klient- och sakkunnigarbete som svarar mot individens, familjens eller gemenskapens behov av socialt stöd och service samt för uppföljningen och bedömningen av effekterna av detta arbete. En socialarbetare ansvarar dessutom för tillhandahållandet av och beslutsfattandet om servicen inom socialvården enligt vad som särskilt föreskrivs någon annanstans i lag.

Yrkesmässig ledning av det sociala arbetet

Med yrkesmässiga ledning av socialarbetet avses direkt ledning och handledning av socialarbetare. Till exempel avses en uppgift som ledande socialarbetare, som fungerar som närmaste chef för andra socialarbetare, socialhandledare och familjearbetare. Utgångspunkten för bestämmelsen är de uppgifter i anknytning till klient och expertarbete som socialarbetare har enligt socialvårdslagen och speciallagstiftningen. Avsikten med att ange socialarbetarnas särskilda skyldigheter är att strukturera deras uppgiftsområde och den vägen skapa grunder för en översyn av uppgiftsstrukturen för arbetsfördelningen mellan yrkesutbildade personer inom socialvården.

Det är socialarbetarens uppgift att se till att klienternas rättsskydd förverkligas, i synnerhet i situationer där man ingriper i klienternas grundläggande fri- och rättigheter. Socialarbetarnas klientarbete innebär ett yrkesmässigt förändringsarbete som kräver förmåga att bemöta svåra livssituationer, sociala problem och marginaliseringsrisker.

Den yrkesmässiga ledningen av det sociala arbetet riktas till klient- och sakkunnigarbetet, där den helhet som motsvarar individens, familjens eller gemenskapens behov av socialt stöd och service byggs upp och samordnas med det stöd som andra aktörer erbjuder samt där utförandet av servicen och verkningsfullheten styrs. Målet är att stärka verksamhetsförutsättningarna för individerna och familjerna och deras deltagande samt att främja förmågan till självständighet. Ansvaret för den yrkesmässiga ledningen av det sociala arbetet innebär i första hand att ansvara för att det sociala arbetet inklusive processerna fungerar och att utveckla verkningsfullheten. I detta sammanhang avses inte nödvändigtvis en socialarbetares administrativa chefsställning i organisationen. Arbetsgivaren beslutar om hur ledningen och chefskapet organiseras.

Socialarbetares särskilda sakkunskap ska inriktas på bedömningen av och beslutsfattandet i fråga om servicebehovet för de klienter som behöver särskilt stöd. Servicehelheten för klienter som behöver särskilt stöd består ofta av stöd och service som erbjuds av flera olika aktörer. Socialarbetarens koordinerande roll som samordnare av servicen är i dessa situationer särskilt viktig.

3 mom. tillämpas på sådana ledningsuppgifter inom socialvården som inte omfattas av 1 och 2 mom. Bestämmelsen i 3 mom. blir tillämplig t.ex. i fråga om ledningsuppgifter som föreståndare för enheter för boendeservice eller dagverksamhet. Förutom styrning av klientarbetet omfattar arbetsuppgifterna även bland annat planering och utveckling av verksamheten. Lämplig högskoleexamen kan vara en lägre högskoleexamen från universitet eller högskola, eller en yrkeshögskoleexamen som till exempel socionom YH eller sjukskötare YH. Det är viktigt att ledaren har en sådan sakkunskap som stöder genomförandet av de behov som klienter som använder ifrågavarande socialservice har och utvecklandet av personalens yrkesmässiga kompetens. Kravnivån på ledningsuppgifterna vid olika enheter påverkas av en helhet bestående av många olika faktorer, till exempel enheternas storlek samt personalens utbildningsstruktur, arbetsuppgifternas allmänna kravnivå och klienternas specialbehov. Avsikten är att arbetsgivaren ska ha möjlighet att ta ställning till vilken utbildning som är lämpligast för att leda en enhet. På samma sätt bör man även vid inrättande av en befattning fastställa vilka arbetsuppgifter som ingår och ta i beaktande de behörighetskrav som olika uppgifter i lag förutsätter.

Tillräcklig ledarskapsförmåga

I ledningsuppgifter som nämns i paragrafen förutsätts utöver de stadgade utbildningskraven även tillräcklig ledarskapsförmåga. En tillräcklig ledarskapsförmåga kan förutsätta en ledarskapsutbildning som antingen ingår i examen eller som avlagts utanför examen eller ledarskapsförmåga som skaffats genom praktisk erfarenhet. I krävande ledningsuppgifter är det motiverat att förutsätta ledarskapsförmåga som erhållits genom såväl utbildning som erfarenhet. I lagen definieras emellertid inte vilken ledarskapsutbildning som ger tillräcklig kompetens. Ett bra ledarskap och vidden av ledarens roll är i synnerhet viktig när det gäller att stöda arbetsgemenskapens förtroende, utveckling, mångfald, respekten för olika människor och samarbetet över expertgränserna. Ett bra ledarskap skapar möjligheter att agera på ett sätt som är rationellt med tanke på organisationens kärnuppgift. Ledarskapet sammanhänger även med verksamhetens kvalitetssäkring.

Den 7 april 2020 beslöt landskapsregeringen överföra *Lagstiftningspromemoria gällande förslag till ändring av landskapslag (1978:48) om tillämpning av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda* (S220E11_070420)³¹ till lagberedningen för lagstiftningsåtgärder. Målsättningen med ändringen är att korrigera det rättsläge som följt av tidigare ändringar i lagen gällande behörighetskrav för tjänster inom KST-myndigheten. En ytterligare målsättning är att tydliggöra och fastställa behörighetskrav för verksamhetens ansvariga föreståndare inom specialomsorger.

66 § Barnatillsyningsmannen

Uppgiften som barnatillsyningsman får skötas av en socialarbetare eller en person som har någon annan för uppgiften lämplig examen från universitet eller högskola som omfattar minst fyra års heltidsstudier.

Bestämmelserna i 1 mom. gäller också den till vars uppgifter hör att svara för beredningen av de avtal som avses i 8 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt eller i 8 § i lagen om underhåll för barn.

En barnatillsyningsman är en expert inom socialvården vad gäller vårdnad om barn och umgängesrätt samt underhåll. Bestämmelser vad gäller rätt att utöva socialarbetaryrket finns i behörighetslagen 8 §. Annan lämplig utbildning för uppgiften som barnatillsyningsman är en examen från högskola eller universitet som omfattar minst fyra års heltidsstudier, och som bedöms lämplig av arbetsgivaren med tanke på de kunskaper som behövs vid beredning och fastställande av avtal som berör barn.

Barnatillsyningsmannen informerar även om frågor som berör barns uppväxt och utveckling, föräldraskap samt lagstiftningen såväl i kontakten med klienter som allmänt, även i enlighet med socialvårdslagens 5 § *Barnets bästa*, 9 § *Ge akt på och främja barns och unga personers välfärd* samt 10 § *Utvecklande av service och stöd i fostran*.

Paragrafens 2 mom. utgörs av en informativ hänvisning både till lag om underhåll för barn (FFS 704/1975) och lag angående vårdnad om barn och umgängesrätt. För den person som bereder avtalen som avses i dessa två lagar, gäller bestämmelserna i första momentet.

³¹ <https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/protocol/nr11-2020-enskild-s2.pdf>

Se även socialvårdslagens 27 § *Övervakning av umgänge mellan barn och föräldrar*.

67 § Rätt till tillträde till bostad

Är någon i uppenbart behov av socialvård och kräver hans eller hennes intresse ovillkorligen socialvård på grund av en allvarlig risk för hans eller hennes hälsa, utveckling eller trygghet och kan behovet av socialvård annars inte utredas, har en socialarbetare på förordnande av en ledande tjänsteinnehavare inom socialvården, som har utsetts av det organ som ansvarar för den kommunala socialvården enligt 4 § i landskapslagen om socialvårdens förvaltning och tillsyn på Åland, för utredning av behovet av socialvård rätt att få tillträde till personens bostad eller någon annan plats där han eller hon vistas.

Då tillträde förhindras till den bostad eller plats där personen vistas ska socialvårdsmyndigheten begära sådan handräckning av Ålands polismyndighet som avses i 22 § i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården, tillämplig på Åland genom landskapslagen om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård.

Bestämmelsen motsvarar 41 § i socialvårdslag (1982). I 1 mom. avses landskapslagen (2020:13) om socialvårdens förvaltning och tillsyn på Åland.

Se även socialvårdslagens 29 § *Socialjour*, vilken är förknippad med 67 §.

68 § Forsknings-, försöks- och utvecklingsverksamhet

Kommunen ska utöver produktion av information och utvecklingsarbete enligt 7 § i denna lag se till att forsknings-, försöks- och utvecklingsverksamhet bedrivs beträffande kommunens socialvård.

Paragrafen syftar inte till att de åländska kommunerna ska bedriva regelrätt forskningsverksamhet i egen regi, utan till att uppmana kommunerna att samarbeta i forsknings- eller utvecklingsarbetet, och även beträffande sådant arbete initierat av andra aktörer och myndigheter utanför Åland. Genom samordning av kommunernas socialvård i KST medförs att förutsättningarna förbättras för att resurser ska kunna prioriteras för forsknings-, försöks- och utvecklingsverksamhet inom den kommunala socialvården.

I jämförelse med 7 § är 68 § avsedd för andra aktörer, såsom t.ex. myndigheter utanför Åland, vilka kommunerna ska samarbeta med. 7 § å andra sidan handlar om att forska och utveckla sin egen lokala verksamhet, t.ex. att utveckla verksamheten på ett behovsenligt sätt i yttre skärgården, skärgården, landsbygden och Mariehamn. Information som samlas in inom 7 § *Strukturellt socialt arbete* kan också användas för ändamål som beskrivs i 68 §.

69 § Samverkansavtal med Ålands hälso- och sjukvård

Beträffande samarbetet mellan den kommunala socialvården och Ålands hälso- och sjukvård som det föreskrivs om i 20 – 22 §§, 24 och 25 §§ i denna lag och genom vilket den kommunala socialvårdens och Ålands hälso- och sjukvårds service tillsammans ska bilda en funktionell helhet för klienten, ska kommunen ingå ett avtal om samverkan med Ålands hälso- och sjukvård (samverkansavtal).

I samverkansavtalet ska parterna komma överens om gemensamma mål för de samordnade tjänsterna, ansvarsfördelningen och övergripande rutiner för samarbetet och övriga åtgärder för att säkerställa funktionella servicehelheter för klienterna.

Fullgörandet av samverkansavtalet ska utvärderas årligen av parterna och vid behov ska samverkansavtalet ändras.

Närmare bestämmelser om de i 2 mom. avsedda områdena som ska ingå i samverkansavtalet samt om tidsfrister inom vilka samverkansavtalet ska vara godkänt av parterna och träda i kraft, utfärdas genom landskapsförordning.

Kommunerna, alternativt KST, och ÅHS åläggs att ingå ett avtal om samverkan på de områden där organisationerna tillsammans ansvarar för att tillhandahålla service för vissa grupper av klienter och patienter. Dessa områden är 20 § om hemvård, 21 § om boendeservice, 22 § om service på institution, 24 § om alkohol- och drogarbete och 25 § om förebyggande av psykisk ohälsa.

Avsikten med samverkansavtalet är att tydliggöra ansvarsfördelningen mellan den kommunala socialvården och ÅHS för att undvika att vissa grupper av personer faller mellan stolarna och inte i rätt tid erbjuds koordinerade socialvårds- eller hälso- och sjukvårdstjänster.

Tidpunkten för landskapsförordningen är öppen.

70 § Verksamhet i sysselsättningssyfte

Med verksamhet i sysselsättningssyfte för personer med funktionsnedsättning avses anordnandet av särskilda rehabiliteringsåtgärder och andra stödåtgärder för att främja en persons möjligheter att få arbete.

Verksamhet i sysselsättningssyfte för personer med funktionsnedsättning anordnas för personer som på grund av funktionsnedsättning, sjukdom eller någon annan motsvarande orsak under en lång tid har särskilda svårigheter att klara de funktioner som hör till normal livsföring och som utöver arbetsförvaltningens tjänster och åtgärder behöver stödåtgärder enligt 1 mom. för att komma ut på den öppna arbetsmarknaden.

Som ett led i verksamheten i sysselsättningssyfte för personer med funktionsnedsättning kan det ordnas arbete, i vilket arbetstagaren står i ett sådant anställningsförhållande till serviceproducenten som avses i 1 kap. 1 § arbetsavtalslagen (FFS 55/2001).

Angående lönen för det arbete som nämns i 3 mom. kan det ingås ett kollektivavtal, vilket ska iakttas utan hinder av vad som 2 kap. 7 § arbetsavtalslagen föreskriver om kollektivavtals allmänt bindande verkan.

Utöver på de grunder som anges i 7 kap. arbetsavtalslagen har den som producerar service i sysselsättningssyfte för personer med funktionsnedsättning rätt att säga upp arbetstagarens arbetsavtal också när den som anordnar arbetet anser att arbetstagaren inte på det sätt som avses i 2 mom. är i behov av arbete.

Bestämmelsen motsvarar i sin helhet 27 d § i socialvårdslag (1982).

Med arbetsförvaltningen avses AMS.

Definitionen av de personer som omfattas av bestämmelsen motsvarar definitionen av handikappad i 2 § i handikappservicelagen. Bestämmelsen kan således tillämpas vid både fysisk, psykisk och kognitiv funktionsnedsättning, sjukdom samt vid annan motsvarande orsak, om dessa ger upphov till tillstånd där personen under lång tid har särskilda svårigheter att klara de funktioner som hör till normal livsföring och AMS:s sysselsättningsåtgärder inte är tillräckliga. Till exempel missbruk kan även leda till tillstånd som medför att förutsättningarna för detta tillstånd uppfylls.

Bestämmelser om sysselsättning för personer med missbruksproblematik finns i övrigt i 8 § i missbrukarvårdslagen. Enligt 8 § i lagen ska kommunen som en del i missbrukarvården ge klienten stöd i fråga om problem med arbete. Enligt 9 § ska särskild uppmärksamhet fästas vid samarbetet mellan missbrukarvården och Arbetskraftsmyndigheterna, AMS.

Syftet med bestämmelsen är att möjliggöra utförandet av s.k. skyddat arbete som kommunerna ordnar för personer med funktionsnedsättning i form av sysselsättning i ett anställningsförhållande som en del av socialvården.

71 § Arbetsverksamhet för personer med funktionsnedsättning

Med arbetsverksamhet för personer med funktionsnedsättning avses verksamhet i syfte att bevara och främja en persons funktionsförmåga. Arbetsverksamhet anordnas för arbetsoförmögna personer som på grund av funktionsnedsättning inte har förutsättningar att delta i arbete enligt 70 § och som får sin huvudsakliga försörjning av förmåner som beviljas på grund av sjukdom eller arbetsoförmåga.

Den som deltar i arbetsverksamhet för personer med funktionsnedsättning står inte i ett anställningsförhållande enligt 1 kap. 1 § arbetsavtalslagen till den som anordnar verksamheten eller till serviceproducenten.

På arbetsverksamhet för personer med funktionsnedsättning tillämpas bestämmelserna om arbetarskydd även när personen i fråga inte står i anställningsförhållande till arbetsgivaren. Den som anordnar arbetsverksamhet för personer med funktionsnedsättning ska för den som deltar i arbetsverksamhet teckna en försäkring enligt 3 § 1 mom. i lagen om olycksfall i arbetet och om yrkessjukdomar (FFS 459/2015). På den som deltar i arbetsverksamheten tillämpas det som i lagen om olycksfall i arbetet och om yrkessjukdomar föreskrivs om arbetstagare och på den som anordnar arbetsverksamheten tillämpas det som i den lagen föreskrivs om arbetsgivare. Med avvikelse från 71–78 §§ i lagen om olycksfall i arbetet och om yrkessjukdomar används som årsarbetsinkomst det i 79 § i den nämnda lagen avsedda minimibeloppet av årsarbetsinkomst. Med avvikelse från 58 och 59 §§ i den nämnda lagen är dagpenningen 1/360 av årsarbetsinkomsten.

Bestämmelsen motsvarar i sin helhet 27 e § i socialvårdslag (1982).

72 § Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2021. Åtgärder som verkställigheten av lagen förutsätter får vidtas innan lagen träder i kraft.

Genom denna lags ikraftträdande upphävs 1 § 1 mom. 1 punkten och 2 § i landskapslagen (1995:101) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård.

Om det i någon annan lagstiftning hänvisas till den socialvårdslag som var i kraft när denna lag trädde i kraft, ska denna lag tillämpas i stället för den tidigare lagen, om inte något annat föreskrivs i denna lag.

Hänvisning till socialvårdslag (1982) i annan lagstiftning ska från och med 1.1.2021 avse landskapslag (2020:12) om socialvård, om inte något annat föreskrivs.

73 § Övergångsbestämmelser

På besvär eller underställning med anledning av ett beslut som fattats innan denna lag har trätt i kraft eller på behandlingen av ett sådant ärende vid en högre besvärinstans med anledning av besvär tillämpas de bestämmelser som gällde vid denna lags ikraftträdande.

Bestämmelserna i socialvårdslagen tillämpas inte på besvär eller underställning med anledning av beslut som fattats innan socialvårdslagen har trätt i kraft eller på behandlingen av ett sådant ärende vid en högre besvärmyndighet med anledning av besvär. I dessa fall tillämpas de bestämmelser som gällde vid landskapslagens ikraftträdande.

Landskapslag (2020:13) om socialvårdens förvaltning och tillsyn på Åland

I Finland har nuvarande bestämmelser i socialvårdslagen (1982) om förvaltning och tillsyn lämnats i kraft, eftersom avsikten i Finland är att dessa bestämmelser ska ingå i den kommande lagen om ordnande av social- och hälsovård. På Åland har istället bestämmelser om socialvårdens förvaltning och tillsyn avskilts till denna separata lag.

I lagens detaljmotivering till 2 § *Kommunala myndigheters uppgifter gällande socialvården* föreligger ett skrivfel. Av detaljmotiveringen framgår att *arbete för psykisk hälsa* i enlighet med socialvårdslagens 14 § ska tillhandhållas av KST-myndigheten. 14 § 1 mom. 11 punkten stadgar om *förebyggande av psykisk ohälsa*. 40 § i hälso- och sjukvårdslagen stadgar om *arbetet för psykisk hälsa*.

Av *Klarläggande av gränsdragningar KST – primärkommun utgående från gällande och kommande (1.1.2021) lagstiftning*³² framgår information om ansvarsfördelningen mellan den enskilda kommunen och KST.

Landskapslag (2020/14) om ändring av landskapslagen om hälso- och sjukvård

Landskapslag (2011:114) om hälso- och sjukvård (hälso- och sjukvårdslagen) ändras på grund av att ny socialvårdslagstiftning träder i kraft.

Det tas in en ny paragraf, 19 a § *Samverkansavtal gällande samarbetet med socialvården*, som till sitt innehåll motsvarar 69 § i socialvårdslagen.

Områden för samverkansavtalet är 35 § *Förebyggande av psykisk ohälsa*, 37 § *Hälso- och sjukvården* (berör boendeservice), 38a § *Hemvård*, 40 § *Arbetet för psykisk hälsa* och 41 § *Alkohol- och drogarbetet*.

Förtydliganden som tagits in i hälso- och sjukvårdslagen gäller bl.a. hänvisning till nya socialvårdslagen och förenhetligande av terminologi (t.ex. 41 § *Alkohol- och drogarbete*, där man ersätter begreppet *arbetet för psykisk hälsa* med begreppet *arbetet för förebyggande av psykisk ohälsa*, ett begrepp som används inom socialvårds- och hälso- och sjukvårdslagstiftningen).

Det frivilliga samarbetet mellan ÅHS och kommunerna i form av sammanhållen hemvård ersätts av hemvård. Enligt 20 § ska hemvård ordnas genom samarbete mellan socialvården i kommunerna och ÅHS. Parterna ska ingå ett samverkansavtal om hemvård.

Tidsfristen för behandling av klagomåls- och tillsynsärenden förkortas. Tidigare har tillsynsmyndigheten inte undersökt klagomålsärenden som är äldre än fem år om det inte funnits särskilda skäl för att undersöka klagomålet. Denna tidsfrist kommer att sänkas till två år i och med ändringslagen 2020/14.

Nytt är också att en inom hälso- och sjukvård yrkesutbildad person i samband med bedömningen av en patientens vårdbehov ska bedöma om patienten har ett uppenbart behov av socialvård. Om patienten är i uppenbart behov av socialvård ska patienten styras att söka socialservice.

³² https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/page/kst-primarkommun_gransdragning_0.pdf

I detaljmotiveringen till ändringslagen 2020/14 föreligger ett skrivfel. I detaljmotiveringen till 45a § nämner man "45a § i landskapslagen om socialvård", fast man avser 45a § i landskapslagen om hälso- och sjukvård.

Landskapslag (2020/15) om ändring av landskapslagen om tillämpning i landskapet Åland av barnskyddslagen

Landskapslag (2020/15) omfattar följdändringar av landskapslag (2008:97) om tillämpning i landskapet Åland av barnskyddslagen p.g.a. att ny socialvårdslagstiftning träder ikraft.

I samband med att en ny socialvårdslag (FFS 1301/2014) antogs i riket, föranledde detta följdändringar även i annan lagstiftning, bl.a. i barnskyddslagen. För att barnskyddslagstiftningen skulle vara samstämmig med den socialvårdslagstiftning som gällde på Åland, intogs ersättande bestämmelser om inledande av en klientrelation inom barnskyddet och om stödåtgärder inom öppenvården samt bestämmelser om förebyggande barnskydd, i landskapslagen (2008:97) om tillämpning i landskapet Åland av barnskyddslagen.

Genom den nya socialvårdslagstiftningen, som även omfattar behörighetslagen, föreligger ett ändringsbehov av landskapslagen då de tidigare ersättande paragraferna inte längre är nödvändiga. Ändringarna i landskapslagen gör att barnskyddslagstiftningen blir mer tydlig och överskådlig.

Bestämmelserna gällande barn och unga såsom t.ex. 9 § *Att ge akt på och främja barn och ungas välfärd* och 10 § *Utvecklande av stöd och fostran*, införs nu i socialvårdslagen i enlighet med ett av de mest grundläggande syftena med den nya socialvårdslagen dvs att klienter, och speciellt barn och unga, ska erhålla ändamålsenligt stöd och service genom socialvårdslagen i högre grad än hittills och kunna få ändamålsenlig service, utan att vara klienter inom barnskyddet. Som exempel på detta kan nämnas 19 § *Familjearbete* som tidigare var en serviceform inom barnskyddets öppenvård men nu är en serviceform genom socialvårdslagens 14 § *Socialservice som möter stödbehoven*.

Landskapslag (2020/16) om ändring av landskapslagen om tillämpning i landskapet Åland av familjevårdarlagen

Landskapslagen (2020/16) omfattar följdändringar av landskapslag (2015:18) om tillämpning i landskapet Åland av familjevårdarlagen p.g.a. att ny socialvårdslagstiftning träder i kraft. De aktuella bestämmelserna har tidigare funnits i socialvårdslagen (FFS 710/1982) och överförs nu till gällande landskapslag (2015:18) om tillämpning i landskapet Åland av familjevårdarlagen. Ändringen är av teknisk natur.

Landskapslag (2020/17) om ändring av landskapslagen om tillämpning i landskapet Åland av lagen om service och stöd på grund av handikapp

Landskapslagen omfattar följdändringar i landskapslag (2010:50) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om service och stöd på grund av handikapp, på grund av att ny lagstiftning trätt eller

träder i kraft samt gentemot nya bestämmelser som trätt i kraft i lag om service och stöd på grund av handikapp (FFS 1309/2014).

Landskapslag (2020/18) om ändring av landskapslagen om tillämpning i landskapet Åland av lagen om tolkningstjänst för handikappade personer

Landskapslagen omfattar följdändringar i landskapslag (2010:99) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om tolkningstjänst för handikappade personer, på grund av att landskapslagen (2020:13) om socialvårdens förvaltning och tillsyn på Åland, träder i kraft 1.1.2021.

Landskapslag (2020/19) om ändring av landskapslagen om tillämpning av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda

Landskapslagen omfattar följdändringar i landskapslag (1978:48) om tillämpning av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda, på grund av att landskapslag (2020:12) om socialvård och landskapslag (2020:24) om yrkesutbildad personal inom socialvården, träder i kraft 1.1.2021.

Den 7 april 2020 beslöt landskapsregeringen överföra *Lagstiftningspromemoria gällande förslag till ändring av landskapslag (1978:48) om tillämpning av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda* (S220E11_070420)³³ till lagberedningen för lagstiftningsåtgärder. Målsättningen med ändringen är att korrigera det rättsläge som följt av tidigare ändringar i lagen gällande behörighetskrav för tjänster inom KST-myndigheten. En ytterligare målsättning är att tydliggöra och fastställa behörighetskrav för verksamhetens ansvariga föreståndare inom specialomsorger.

Landskapslag (2020/20) om ändring av landskapslagen om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård

Landskapslag (1995:101) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om socialvård ändras på grund av att ny lagstiftning träder i kraft.

Landskapslag (2020/21) om ändring av landskapslagen om tillämpning i landskapet Åland av lagen om privat socialservice

Landskapslag (2012:36) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om privat socialservice ändras på grund av att ny lagstiftning träder i kraft.

³³ <https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/protocol/nr11-2020-enskild-s2.pdf>

Landskapslag (2020/22) om ändring av landskapslagen om tillämpning i landskapet Åland av lagen om utkomststöd

Landskapslag (1998:66) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om utkomststöd ändras på grund av att ny socialvårdslagstiftning träder i kraft.

Landskapslag (2020/23) om ändring av landskapslagen om skyddshem

Landskapslag (2015:117) om skyddshem ändras på grund av att landskapslagen (2020:13) om socialvårdens förvaltning och tillsyn på Åland, träder i kraft.